

**KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN PEYGAMBER DUALARININ KIRAAT
VECİHLERİ VE TEFSİRE YANSIYAN TARAFLARI**

Hazırlayan: Elif SARIŞEN BAKIRHAN

Danışman Doç. Dr. Hayder Khaleel ISMAEL

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İĞDIR/2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN PEYGAMBER DUALARININ KIRAAT
VECİHLERİ VE TEFSİRE YANSIYAN TARAFLARI**

Elif SARIŞEN BAKIRHAN

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İĞDIR/2023

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Elif SARIŞEN BAKIRHAN

ÖZET

KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN PEYGAMBER DUALARININ KIRAAT VECİHLERİ VE TEFSİRE YANSIYAN TARAFLARI

SARIŞEN BAKIRHAN, Elif

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hayder Khaleel ISMAEL

Nisan 2023,132 sayfa

Dua, Allah ile kulu arasında meydana gelen, manevi bir şekilde gerçekleşen iletişim yollarından biridir. Bu iletişim insanoğlunun varlığından beri süregelen ve son vakte kadar devam edecek olan bir süreçtir. Bu çalışmamızda dua kavramı, duanın önemi ve amacı, Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamberlerin duaları ve kıraat vecihleri değerlendirilecek olup, peygamberlerin dualarının ve yaşantısının evrensel bir örneklik oluşturduğuna dikkat çekilecektir. “Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Peygamber Dualarının Kıraat Vecihleri ve Tefsire Yansıyan Tarafları” isimli çalışmamızın genel amacı, Kur'ân'da yer alan peygamber dualarının kıraat vecihleri açıklanırken, tefsire yansıyan yönlerinden de bahsederek, insanlığa rahmet ve örnek olan peygamber dualarındaki öğretilerin ve nasihatlerin güncel hâlini yansıtmaktır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen duaların ve duası konu edilen peygamberlerin daha iyi anlaşılması, doğru din anlayışımıza ve yaşantımıza katkı sunması ile birlikte bu duaların evrensellik arz ederek insanlığa öğretici bir kulluk bilinci oluşturmaları hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Kıraat, Peygamber, Dua, Öğüt, Evrensellik.

ABSTRACT

REFERENCES OF THE PROPHET PRAYERS MENTIONED IN THE QURAN AND THE PARTIES REFLECTED IN INTERPRETATION

SARIŞEN BAKIRHAN, Elif

Master's Thesis

Department of Basic İslamic Sciences

Thesis advisor: Assoc. Dr. Hayder Khaleel ISMAEL

April 2023,132 Pages

Prayer is one of the ways in which spiritual communication occurs between Allah and the servant. This communication will come together that has been going on since the standards of mankind and will continue until the last time. In this study, the concept of prayer, the importance and purpose of prayer, the prayers and recitation aspects of the prophets in the Qur'an will be evaluated, and attention will be paid to creating a universal example of the prayers and lives of the prophets. The general purpose of our study, titled "The Recitation Vecihs of the Prophet's Prayers in the Qur'an and Their Reflected Sides to the Tafsîr", is to explain the recitation aspects of the prophet's prayers in the Qur'an, while also mentioning the aspects that are reflected in the tafsir, and to show mercy and gratitude to humanity. It is to reflect the current state of the teachings and advice in the prayers of the prophet, which is an example. It is aimed that the prayers in the Qur'an and the prophets who are the subject of their prayers are better protected, and that they contribute to our understanding of true religion and our lives, and that these prayers are universal and create a hunter-serving consciousness for humanity.

Keywords: Qur'an, Recitation, Prophet, Prayer, Advice, Universality

ÖNSÖZ

Dua, imanın en önemli göstergelerinden biridir. Dua, Allah ile kul arasında en kuvvetli fitrî bir bağıdır. Kulun düşüncesini Rabbine arz etmesi ve insanın erişemeyeceği ve gücüyle elde edemeyeceği ne varsa Rabbine iltica etmesidir. Dua, kulun Rabbine dönüşün ve yükselişin adıdır. Kulundan Rabbine yükselen kulluk göstergesi, Allah'tan kula inen rahmetin simgesidir. Dua, imanın en şeffaf ve berrak nişanı olduğu gibi aynı zamanda kulluk ve ibadettir. Dua, ibadetin ruhu ve özüdür. Dua, sınırlı ve sonlu olan aciz varlığın; sınırsız ve sonsuz kudret sahibi olan Allah (c.c) ile kurduğu bir iletişim şeklidir. Dua, sadece bir istek değil aslında kulun Allah (c.c) yanındaki kulluk ve yakınlık konumudur. Dua, sonsuz ihtiyaç sahibi insanın, yaratıcısına teslim olarak dinlenme hâlidir. Dertleri ve sıkıntılarıyla fırtınalı havada denizde kalmış gemi gibi, kulun da yaratıcısında sığındığı limandır. Yalnızlaşan kulların alışkın oldukları rablerine karşı yöneldiklerinde nefes aldıkları alandır. Yine dua sevenin sevgilisine sunduğu özlem ve hasret mektubudur.

Peygamber ise, Allah (c.c) tarafından insanlara dinlerini ulaştırmak ve beyan etmek ile görevlendirilmiş seçkin insanlardır. Onlar aldıkları emirleri önce kendi hayatlarına uygulamak ile gönderilmiş oldukları toplumlara rol modelidir. En güzel örnek olarak Allah'ın (c.c) vahyini tatbik etmişler ve insanlara örnek olmuşlardır. Peygamberlerin yolunu takip eden inananlar için aynı zamanda sağlam bir kulp olmuşlardır. Öyle ki kendisine tutunanlara hak ve hakikati anlatmışlar, doğru yolu göstermişler ve onları haddi aşmayı yasaklamışlardır. İnananları hiç hüsrana uğramayacakları bir yola ulaştırmışlar ve yapmış oldukları dualar ile de kulluğun yaratıcıya uzanan seyrini keşfettirmişlerdir. Böylelikle insanlar kendilerine vahyini ulaştıran yaratıcısını tanımışlar ve onun ile iletişim kurma yolunu öğrenmişlerdir. Peygamberler aynı zamanda doğru bir din algısının oluşmasına yönelik çaba sarf etmişler ve yaşadıkları dönemde din eğitimi gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla bu din eğitimi tüm çağlarda örnek olmuştur. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber dualarının tahlilini yaparak içeriğindeki mesajları gereği gibi anlamak, evrensel bir öğüt oluşturmak, insanların dini yaşantısı için son derece önemlidir.

Bu çalışmamızın amacı, Kur'ân-ı Kerim'de peygamber dualarının kıraat vecihlerine yer vererek, mana açısından da tahlil edip zamana yaymak ve uyarlamak suretiyle duası konu edilen peygamberlerin daha iyi anlaşılması, din algımıza ve hayatımıza aktarmamıza katkı sunması hedeflenmektedir. Bu nedenle çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi bahsedilecektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, konumuzun ana temasını oluşturan kelimelerden dua ve kıraat kelimelerinden bahsedilecek olup, duanın terim anlamı, amacı ve dua kelimesinin Kur'ân'daki anlamlarına değinilecektir. Yine kıraat kelimesinin sözlük ve terim anlamları, kıraatin önemi ve tefsirle ilişkisi hakkında kısaca bilgiler verilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Peygamber kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de duasına yer verilen peygamber dualarının geçtiği ayetler belirtilmiştir. Kıraat ve tefsir kaynaklarından istifade edilerek peygamber dualarının kıraat vecihleri de incelenecektir. Aynı zamanda peygamber dualarının geçtiği ayetlerde kıraat yönünden rivayetlerin kısaca analizi yapılarak tefsire yansıyan etkileri üzerinde durulacaktır. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılması için Kur'ân-ı Kerim'de duası konu edilen peygamberlerin hayatlarından da kısaca bahsedilecektir.

Çalışmamızın son konusunu oluşturan üçüncü bölümünde ise bir önceki bölümde tespit edilen peygamberlerin dualarının tefsire yansıyan yönleri hakkında bilgi verilerek Kur'ân-ı Kerim'in evrenselliği araştırılmış olup, dua ayetlerinden tüm insanlığa hitap eden, bütün çağları kapsayan ve insanlığın yolunu aydınlatan öğütler şeklinde yorumlanması sağlanacaktır. Çalışmamızın sonuç kısmında ise bilgiler sentez edilip, genel bir değerlendirme şekliyle sunulacaktır.

Öncelikle bana böyle bir ilmi çalışma imkânını nasip eden Rabbime hamdüsena ederim. Bu çalışmamın başından sonuna kadar bana rehberlik eden, benden yardım ve desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Hayder Khaleel ISMAEL Hocam'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca ders dönemi içinde Kur'ân kıssalarını yorumlama konusunda ufuk açıcı görüşlerini sunan ve bilgileriyle yol gösteren Doç. Dr. Zeki TAN Hocam'a; konu başlığını belirleme, içerik değerlendirme ve kaynaklara ulaşmada bana rehberlik eden Prof. Dr. M. Salih GEÇİT ve Dr. Öğr. Üyesi M. Seyid GEÇİT

Hocalarıma; araştırma süreci ve araştırma yöntemleri konusunda akademik çalışmanın usûl ve esasları doğrultusunda bana rehberliğinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KELEŞ Hocam’a teşekkürlerimi arz ederim. Tekrar bu çalışmamın sürecinde doğduğum günden hâlihazırda eğitim hayatım boyunca dualarını benden hiç esirgemeyen, maddi/manevi fadakârlıklarıyla daima yanımda olan anne ve babama, göstermiş olduğu anlayışla bana destek olan eşime ve çocuklarıma, bununla birlikte çalışmamda katkısı olan tüm hak sahiplerine teşekkürü bir borç bilirim.

Elif SARIŞEN BAKIRHAN

IĞDIR/2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
I. GİRİŞ.....	1
I.I. Araştırmanın Konusu Önemi ve Amacı	3
I.II. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. DUA.....	5
1.1. Dua'nın Sözlük ve Terim Anlamı	5
1.2. Dua'nın Amacı	7
1.3. Dua'nın Önemi	8
1.4. Kur'ân-ı Kerim'de Dua	11
1.5. Kıraat	13
1.5.1. Kıraat İlminin Tanımı	13
1.5.2. Kıraat İlminin Konusu ve Amacı	13
1.5.3. Kıraat ve Tefsir İlişkisi	14
İKİNCİ BÖLÜM	
2. KUR'ÂN-I KERİM'DE PEYGAMBER DUALARI VE KIRAAT VECİHLERİ	16
2.1. Peygamberler	16
2.1.1. Peygamber Kavramı	16
2.1.2. Peygambere Olan İhtiyaç ve Gönderilme Sebepleri	19
2.2. Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber Duaları ve Kıraat Vecihleri	22
2.2.1. Hz. Âdem'in Duası	24
2.2.2. Hz. Nuh'un duaları	26
2.2.3. Hz. Hud'un Duası	33
2.2.4. Hz. Lut'un Duası	34

2.2.5. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Duası.....	36
2.2.6. Hz. Şuayb'ın Duası.....	42
2.2.7. Hz. Eyyüb'ün Duası	44
2.2.8. Hz. Yakub'un Duası	46
2.2.9. Hz. Yusuf'un Duası	48
2.2.10. Hz. Musa'nın Duası.....	51
2.2.11. Hz. Yunus'un Duası.....	58
2.2.12. Hz. Davud'un Duası	59
2.2.13. Hz. Süleyman'ın Duası.....	61
2.2.14. Hz. Zekeriya'nın Duası.....	63
2.2.15. Hz. İsa'nın Duası	67
2.2.16. Hz. Muhammed'in Duası.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PEYGAMBER DUALARININ TEFSİRE YANSIYAN TARAFLARI VE EVRENSEL ÖĞÜTLERİ.....	73
3.1. Evrensel Tanımı	73
3.2. Kur'an-ı Kerim'de Evrensellik.....	74
3.3. Peygamber Dualarından Evrensel Öğütler	78
3.3.1. Birinci Öğüt Hz. Âdem.....	79
3.3.2. İkinci Öğüt Hz. Nuh	81
3.3.3. Üçüncü Öğüt Hz. Hud (a.s.)	83
3.3.4. Dördüncü Öğüt Hz. Lut (a.s.)	85
3.3.5. Beşinci Öğüt Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (a.s.).....	89
3.3.6. Altıncı Öğüt Hz. Şuayb (a.s.).....	92
3.3.7. Yedinci Öğüt Hz. Eyyüb (a.s.).....	95
3.3.8. Sekizinci Öğüt Hz. Yakup (a.s.)	97
3.3.9. Dokuzuncu Öğüt Hz. Yusuf (a.s.)	99
3.3.10. Onuncu Öğüt Hz. Musa (a.s.)	102
3.3.11. On Birinci Öğüt Hz. Yunus (a.s.)	106
3.3.12. On İkinci Öğüt Hz. Davut (a.s.).....	108
3.3.13. On Üçüncü Öğüt Hz. Süleyman (a.s.)	110

3.3.14. On Dördüncü Öğüt Hz. Zekeriya (a.s.).....	112
3.3.15. On Beşinci Öğüt Hz. İsa (a.s.)	114
3.3.16. On Altıncı Öğüt Hz. Muhammed (s.a.v.)	118
SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı Geçen Eser
b.	İbn, bin, bint
Bkz.	Bakınız
c.c	Celle celâlüh
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
düzn.	Düzenleyen
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
m.	Milâdî
r.a	Radıyallâhu anh
Sad.	Sadeleştiren
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve selem
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
Tahk.	Tahkik eden
Trc.	Tercüme eden
tsz.	Tarihsiz (Basım tarihi yok)
Vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınevi/Yayımları
ysz.	Yayınsız (yayın yeri yok)

I. GİRİŞ

Bütün hamdüsenalar, yoktan var eden, varlığından kitap ve peygamberlerle bizleri haberdar ederek hidayet ve iman yolunu bahşeden Yüce Allah’a mahsustur. Salat ve selam âlemlere rahmet olarak gönderilen ve insanlar için en güzel örnek olan sevgili Peygamberimiz Hz Muhammed (sav) ve onun ailesi, ashabı ve ona tabi olanların üzerine olsun.

Yüce Rabbini tanınması ve ona itaat etmesi için yaratılan insanoğlunun fitratında, yüce bir varlığa inanma, ibadet etme yetisi olduğu gibi, üstesinden gelemediği durumlarda ise ona sığınma ihtiyacı vardır. Bu sebeple insan, hangi din ve inanç sahibi olursa olsun kendisinden çok daha yüce bir varlığa inanma, sığınma ve dua etme eğilimi gözlenmektedir. Yaşadığımız hayatta sınırlı ve ihtiyaç sahibi olan insan, sınırsız ve ihtiyaçsız bir güce teslim olma, dayanma ve sığınma eylemini gerçekleştirme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Allah insanları türlü türlü imtihanlarla ve sıkıntılarla sınar. Her ne durumda olunursa olunsun insanın, Allah’tan dilemeyi, ona yönelmeyi ve onu her şekilde yanında hissetmeyi hayatının temel prensibi edinmesi gerekir.

Kur’ân-ı Kerim’in temel amacı insanlara doğru yolu göstermek, onları arzularının peşinde gitmekten korumak, dünya ve ahiret saadeti sağlamaktır. Kur’ân-ı Kerim’de insanlara tebliğ edilen ayetler bu temel amacı gerçekleştirmek için insanlara vahyedilmiştir. İnsanlara öğütlerini çeşitli şekillerle sunmuştur. Bazen hidayet yolu doğrudan anlatı olarak sunulurken bazen de önceden yaşanan olayları kesitler halinde insanlara örneklik oluşturması için anlatmıştır. Bunların içinde peygamberlerin hayat mücadeleleri de anlatılmış, rol model olarak yardımcı unsur olarak kullanılmıştır. İnsanlığa verilen mesaj yalnız olmadığıdır. Kendi yaşam rolü içinde her türlü imtihanlarla denenen insanoğluna yardımcı bir kuvvet olarak daha önce bu yaşananların mücadelesini vermiş peygamberlerin varlığı örnek olarak sunulmuştur. İnsanlara evrensel bir öğüt oluşturarak “yalnız değilsiniz, bu yaşananların bir benzerini peygamberleriniz yaşamış ve mücadele etmişlerdir, sizler de bu örneklerden dersler çıkarın” denilmektedir. Zira bu hususu Kur’ân-ı Kerim şöyle belirtmiştir; “Andolsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur’ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan

bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.”¹ Bu ayeti kerimenin şahitliği, peygamberlerin hayatları ve dualarının mesajından anlıyoruz ki peygamberlerin kıssaları bir anlatıdan ibaret eskilerin masalları değildir. Aksine yeniye ve güncele hayat veren evrensel bir kitabın yaşam pınarıdır. Bu pınar zamana ve mekâna göre bazen az bazen çok susayan insanların susuzluğuna çare olmuş, onları serinletmiş, feraha kavuşturmuştur.

Kur’ân-ı Kerim’in her çağa hitap eden ve çağların hastalıklarının yegâne ilacı olan evrensel tarafı ise tüm zaman ve mekânlara uyarlanarak tüm insanlık için rehber ve hidayet kaynağı oluşu devam etmektedir. Bazen zorluklarla mücadele edenler için bu kaynakta bir teselli bazen de aşırıya kaçanlar için bir uyarı barındırmaktadır. Günümüzde her Müslüman kendi selameti için Kur’ân-ı Kerim’i anlama gayretinde olmalı, kendine dair öğütler çıkarmalıdır. Zira Kur’ân’da Firavunla yumuşak konuşan bir Musa peygamberin, putperest babasının hidayeti için uğraşan bir İbrahim peygamberin, inkârcı oğlunun kurtuluşu için çabalayan bir Nuh peygamberin ve diğer tebliğ mücadelesi ile yaşam örneği sunan peygamberlerin kesitlerini görmekteyiz. Bu anlamda her insan için hayat mücadelesine destek olacak peygamberlerin yaşanmışlık tecrübeleri öğüt olarak bulunmaktadır. Lakin peygamberlerin yaşantıları ve duaları üzerinde çalışırken Müslümanların bu pınardan yeterince faydalanamıyor olduğu gerçeğini de belirtmek isteriz. Günümüz Müslümanları, görüş ayrılıklarının oluşturduğu gruplarından ayrılmayıp, kendisi gibi düşünmeyenler ile iletişim kuramayan ya da onları ötekileştiren konuma gelmişlerdir. Hâlbuki peygamberler, kendi gibi düşünmeyen kavimlerinin inkârı ile mücadele etmiş ve onlarla iletişim kurmaya gayret etmişlerdir. Gece gündüz, gizli aşikâr demeden hangi şekilde olursa olsun hayatları boyunca yol gösterici görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu anlamda Müslümanlar peygamberlerin davranışlarından örnek almalı, onların hayatlarını ve dualarını kendilerine yol gösteren levhalar olarak görmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmamızda peygamber dualarının kıraati ve tefsire yansıyan tarafları üzerinde yoğunlaşırken konunun bütünlüğünü korumak amacıyla peygamber kıssaları kısaca anlatılacak olup, peygamber dualarının çerçevesinde meydana gelen olayların güncel yorum ve çıkarımları da yapılacaktır. Zira konunun bütünlüğünü sağlamak ve

¹ Yusuf, 12/111.

konuyu daha iyi anlamak için peygamber dualarının gerçekleştiği olayı ve peygamberlerin hayatlarında ki çevreyi bilmemiz faydamıza olacaktır. Peygamber dualarının kıraat vecihlerini ve tefsire yansıyan taraflarını inceleyen bu çalışmamızda öncelikle Kur'ân-ı Kerim ve ilgili sahih hadisleri ana kaynak göstererek, kaynaklarda gösterdiğimiz ilgili kıraat ve tefsir kitapları incelenecektir. Ayrıca diğer İslami kaynaklarda belirtilen yorumları da sunmuş bulunmaktayız. Çalışmamızın yorumlarını yaparken kesinlikle bu ayetten bu çıkarım yapılabilir gibi bir iddiamız bulunmamaktadır. Çünkü aciz ve sınırlı olan insandan, kısıtlı düşüncelerin anlamı ile yapılan yorumlar bulunabilir. Bu çalışmamızı bir fayda oluşturabileceği niyetiyle yaptığımızdan eksik ve hatalarımız için öncelikle Yüce Allah'tan bağışlanma diler, okuyucularımıza da doğru bir Kur'ân anlayışı nasip olmasını temenni ederiz. Eksiksiz ve sınırsız olan Yüce Allah'tır.

I.I. Araştırmanın Konusu Önemi ve Amacı

Bu Araştırmamızın konusu, Kur'ân Kerim'de bulunan peygamber dualarının kıraat vecihlerine yer verilerek ayetlerin tahlilinin yapılması ve evrensel bir öğüt oluşturmasını kapsamaktadır. Çalışmamızın önemi ise, peygamber dualarının hayata yön vererek insan hayatının anlam kazanmasında, tutum ve davranışların belirlenmesinde önemli bir işlevi yerine getirmesidir. Zira dua evrensel bir olaydır. Her çağda ve her toplum duaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmayı hazırlamamızdaki amacımız ise Yüce Allah'ın (c.c) insanlara rahmet olarak gönderdiği peygamberlerin, Kur'ân-ı Kerim'de hayatlarının ve dualarının konu edilmesine dikkat çekmek, peygamberlerin öğütlerini bütün insanlığı kapsadığının farkındalığını kazandırmaktır. Bununla birlikte zaman ve mekânla sınırlı kalmayan vahyin, evrensel nitelikli peygamberlerin davranışlarıyla ortaya koymak ve tüm zamanlarda doğru bir şekilde tanıtılmasını sağlamak isteğimizden kaynaklanmaktadır. Zira tüm dönemleri ve toplumları kuşatan, dua ayetlerinin güncel yansımalarını anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan, sorunlarına çözüm arayan insana, bu tarihi seyir içinde kendi hayatı için evrensel bir öğüt ve ders alabileceği bir hakikat mutlaka bulunmaktadır. Bu anlamda araştırmamız, Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber dualarının kıraat ve tefsir yönünden daha iyi anlaşılması, hayatımıza ve din algımıza aktarılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

I.II. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı

Bu araştırmamızda, yukarıda bahsi geçen hedeflerimize uygun olması açısından her akademik çalışmada olduğu gibi ilgili yöntemlerden faydalanılmıştır. Çalışmamız, araştırma desenlerinden nitel veri tabanından yararlanmak üzere hazırlanmış olup, yine nitel veri tekniği olan belgesel tarama metodu tercih edilmiştir. “Kur’ân-ı Kerim’de geçen peygamber dualarının kıraat vecihleri ve tefsire yansıyan tarafları” isimli çalışmamızda peygamber duaları ve kıraat vecihleri ele alınırken tefsire etkisi bağlamında örnekler sunması hedeflenmiştir. Çalışmamızın tefsire yansıyan tarafı ile peygamber dualarının incelenmesi bakımından yöntem olarak, örnek olay inceleme yöntemi kullanılmıştır. Örnek Olay Yöntemi ile Kur’ân-ı Kerim’de geçen peygamber dualarının tefsire yansıyan tarafları ile evrensel öğretimi açısından insanın varlık mertebesinde dua ile kulluk bilincinin arttırılmasına ve insanlığa öğütler sunulmasına dayanır.

Tez konumuzun ana başlığından anlaşılabacağı üzere kıraatler sadece peygamber dualarını kapsayacak şekilde ele alınacaktır. Yine dua ayetlerinde kıraat vecihleri varsa bilgi kısaca aktarılırken, var olan kıraat farklılıklarının manaya etkisinin tefsire yansıyan tarafları da incelenecektir. Bununla birlikte araştırmamızın içeriğinde kıraat ve tefsir ilmine ait klasik ve modern birçok kaynağa başvurulacaktır. Bu çalışmada, zikredilen eser esas alınarak konuya katkı sunan diğer kaynaklardan da istifade edilmek suretiyle konu işlenecektir. Araştırmamızda temel olarak başvurduğumuz kaynaklar Kur’ân-ı Kerim ve Hadis-i Şerif’ler olacaktır. Bu çalışmamızda verilen ayetlerin mealleri, DİB Yayınlarının Kur’ân Yolu Meali, Muhammed Esed’in Kur’ân Mesajı eserlerinden istifade edilecek olup kıraat ve tefsir olarak klasik ve modern birçok kaynak kitap, tez ve makalelerden de faydalanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DUA

1.1. Dua'nın Sözlük ve Terim Anlamı

Dua kavramı pek çok sözlük ve terim anlamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dua kelime olarak mastar olup ismin yerine de kullanılmıştır. İsfahânî'ye göre, “dâva” ve “davet” anlamında talep ve niyazda bulunmak olup, mastar kalıbında gelmiş isim köklü bir kelimedir.²

Sözlük anlamı olarak dua: Çağırarak, seslenmek,³ istemek, istiğâse/ yardım talep etmek⁴ anlamına gelir. Yine dua, davet etmek, rahmet, selamet ve rızık istemek, yalvarmak, niyaz etmek, ihtiyaçları arz etmek, kulun acizliğini itiraf etmesi ve ibadet anlamı⁵ olarak da tanımlanmıştır.⁶

Dini literatürde ise, “insanın bütün benliği ile Allah’a (c.c) yönelerek, maddi manevi isteklerini ona arz etmesi demek olan duanın ana gayesi insanın Allah’a (c.c) halini arz etmesi ve ona niyazda bulunması olarak Allah (c.c) ile kul arasında bir diyalog anlamı taşır.”⁷ Bir başka tanıma göre dua, “küçüğün büyükten, aciz olanın güçlüden ihtiyaç ve arzusunu ciddi olarak istemesi ve rica etmesi demektir.”⁸ Buna benzer başka bir tanıma göre ise, “küçüğün büyükten, aciz olanın güçlü olandan talepte bulunması, ihtiyacın giderilmesini istemesi gibi anlamlara gelmektedir.”⁹

Terim anlamı olarak dua: “Kulun Allah (c.c)'a sığınma ve yakarışını, Allah (c.c)'ın yüceliği karşısında kulun güçsüzlüğünü itiraf etmesini, sevgi ve saygı duyguları içerisinde lütfunu, yardımını ve affını dilemesini” ifade eder. İnsan; ihtiyacı olan herhangi bir şeyi elde etmeye istekli olmasına rağmen ona ulaşmada aciz, güçsüz ve yetersiz olduğunu, Rabbinin duasını işiteceğini ve isterse ihtiyacını gidereceğini bilir.

² Râgıp el- İsfahânî, Ebû'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğarîb'il-Kur'ân*, Beyrut, Daru'l-Ma'rife, tsz. 169-170.

³ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrîm, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1994, XIV, 260.

⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, Trc., M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, İşaret Yay., 2004, II, 380.

⁵ Ebû'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't Tenzil ve Uyûni'l Akavil fi Vucûhi't Te'vil*, Beyrut, Daru'l Kitab'ul Arabî, 2006, III, 103.

⁶ Kuşeyri, Ebû'l-Kasım, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risale*, Haz., Süleyman Uludağ, İstanbul, tsz. 37.

⁷ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, DİB Yay., 2007, Dua, Md.

⁸ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, Bedir Yay., 1993, I, 662.

⁹ Osman Cilacı, *Dua*, İstanbul, DİA, 1994, IX, 529.

Çünkü insan; fâni, sınırlı, zayıf, arzu ve ihtiyaçlarla kuşatılmış bir varlık olarak yaratılmıştır. Allah (c.c) ise; yaratıcıdır, gücü sonsuz, rahmeti geniş ve iyilikleri bol olandır. “Ey insanlar! Allah (c.c)'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye lâyık olan ise yalnızca o'dur”¹⁰ ayetinde işaret ettiği gibi, dua insanın Allah (c.c) karşısında kendi küçüklüğünün ve çaresizliğinin bilincinde olarak ondan bir şeyler istemesidir.”¹¹

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) dua için, “ibadetin ta kendisi, özü ve halis olanı” olarak tanımlamaktadır.¹² Aynı şekilde sünnete göre dua: “Müminin silahı, göklerin ve yerin nuru, dinin direği”¹³ şekliyle ifade edilmektedir.

İbn-i Manzûr’a göre dua: Allah’ın birliğini dile getirerek övgüyle anmak, yine Allah’tan maddi ve manevi isteklerde bulunarak, Allah’ın merhametini ve affını dilemesidir.¹⁴

Muhammed İkbâl ise, dua ve ibadetin ilk ve son gayesinin insanın Allah’a yönelmesi ve ona yaklaşması olduğunu ifade etmektedir.¹⁵

Duanın başka bir tanımında ise Dr. Alexis Carrel ise, şu ifadeleri kullanmıştır: “Dua, daha ziyade, ruhun iç âlemine doğru bir geçişine benzemektedir. Genellikle dua, bir şikâyetten, bir ıstırap çılgılığından, bir yardım dilemeden ibarettir. Bazen her şeyin üstünü ve ezeli aslisinin huşu içinde bir nevi teması olmaktadır. Dua’yı, ruhun Allah’a yükselişi şeklinde de tarif etmek mümkündür. Yahut da hayat harikasını, mucizesini yaratan bir varlığa karşı gösterilen sevgi ve tapma fiili şeklinde. Hakikaten dua, insanın görünmez bir varlıkla, mevcudatın yaratıcısıyla, hepimizin kurtarıcısı ve koruyucusuyla fikren ve hissen ilişkiye geçmek için yapılan gayreti temsil eder.”¹⁶

Yine başka bir tanımda Gazali, dua için insanın hayatında varlığına hâkim olan Allah’ın (c.c) emirlerine boyun eğmesi, Allah’ın (c.c) adını ve şanını yüceltmesi

¹⁰ Fâtır, 35/15.

¹¹ Hidayet Ayan, *Kur’ân’da Peygamber duaları ve dini kültürümüzdeki yeri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, 8.

¹² Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sülemî, *Sünenü’t-Tirmizî*, Çev., Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, Çağrı Yay., 1981, “Tefsîru’l-Kur’ân”, III “ed-De’avât”, 1.

¹³ Hâkim Ebû Abdillâh en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, Mektebe Matbaatü’l İslâmiyye, tsz. Halep, I, 492.

¹⁴ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, XIV, 260.

¹⁵ Muhammed İkbâl, *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev. N. Ahmed Asrar, İstanbul, Bir Yay., 1984, 128.

¹⁶ Alexis Carrel, *Dua*, Çev., M.Alper Yüçetürk, İstanbul, Yağmur Yay., 2018, 37.

olduğunu vurgulamıştır.¹⁷

Kısaca dua, yaratıcı ile bir iletişim şekli, insanın ilk ve son gayesi olan Allah’a yakınlık makamı için bir yükselişi ifade etmektedir. Varlığındaki üstün yaratılışa şükür ve dar kuyulardan kurtuluş müjdesidir. Yardım ve bağışlanma dileğine karşı sığınacağı tek limanıdır. Dua, ibadetin özü, sınırlı varlığın sınırsız olana ilticası ve güçlü olana ihtiyacını arz etmesidir.

1.2. Dua’nın Amacı

Dua’nın yapılma amacıyla ilgili çeşitli görüşler yapılmıştır. Bununla birlikte bilinmesi gereken en önemli amaç, Hz. Peygamberin (s.a.v.) veciz ifadelerinde olduğu gibi duanın kulluğun özü, fitrati bir ihtiyaç olmasıdır. Zira Allah’ın peygamberi (s.a.v.) *“Dua, kulluğun özüdür”*¹⁸ buyurmuşlardır.

Muhammed İkbâl, insanın duaya ihtiyacını fitri açıdan gerekli olduğunu belirtmek için şöyle söylemektedir:

“Dua ve ibadet ise kişisel ister toplumsal olsun, kâinatın dehşet verici sessizliği içinde insanoğlunun kendisine, bir cevap bulmak için hissettiği derin hasret ve şiddetli arzusunun ifadesidir. Bu öyle bir buluşun eşsiz sürecidir ki, onunla gerçeği arayan kendi zatını inkâr ettiği sırada kendi zatını ispatlamış olur. Böylece kâinatın hayatında dinamik ve faal bir unsur olarak, kendi değerini keşfeder.”¹⁹

İnsan istediklerine ulaşmak için üstesinden gelemediği ve gücünün kısıtlı olduğu durumlarda Allah’ın yardımına sığınır. Sınırsız kudreti ve kuvveti ile sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını karşılaması için Yüce Rabbine dua eder. Onu içinde bulunduğu durumdan çıkaracak tek varlığın Allah (c.c) olduğunu bilir. Zira Yüce Rabbimiz Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır:

*“Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız ve zengin olandır.”*²⁰

¹⁷ Muhammed Gazali, *Hz. Peygamber’in Dua ve Zikirlerini Anlamada Yöntem*, İstanbul, Asalet Yay., 2019, 9.

¹⁸ Tirmizî, *Da’avât*, I, No: 3371. V, 456.

¹⁹ Muhammed İkbâl, *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev. N. Ahmed Asrar, İstanbul, Bir Yay., 1984, 129.

²⁰ Fatır, 35/15.

Muhtaç olan aciz varlıkların, Sınırsız ve yüce yaratıcıya yönelmesi insanın doğal sürecini oluşturur. Çünkü insanın dağları aşan bir gücü, yeryüzünü yararak yerin dibine ulaşması gibi bir kudreti yoktur.²¹ Bu sebeple dua, kendisine verilen yaşamda dengesini koruyan, özüne inen ve haddini bilmesine yardımcı olan bir yöneliştir. Bu yöneliş aynı zamanda insanın hayatta karşılaştığı zorluklara direnme kuvveti verirken, ihtiyaçlarını gideren ve onu huzura ulaştıran bir yardımcının yanında olduğu hissiyatını özümseyen bir zarurettir. Bu zaruretin altında yatan asıl sebep insanoğlunun aciz olma gerçeğidir. Bu ise bir yorumda şöyle dile getirilmiştir:

“Allah’a yönelişimizin temelinde asıl yer alması gereken etken, maddi zaruretlerimizden çok Allah’a muhtaç bulunduğumuz gerçeğidir.”²²

Dua’nın iman göstergelerinden biri olduğuna dair şunları da söylemek gerekir: Dua eden insan kalbinden geçen, dilinden dökülen ne varsa bunları duyan ve bilen üstün bir varlığın kudretinin var olduğunu bilmesidir. Bu bilinçle bu kudretin sınırlı olmadığını idrak edip muhtaçlığının farkına varması ile imanlı bir birey olarak imanını hayatına yansıtır. Aciz olan insan sonsuz güç ve kudret sahibi Allah (c.c) karşısında fakir olduğunu itiraf eder ve bu kudret karşısında insanoğluna ancak boyun eğmek düşer. Aslen bu boyun eğmek imanın zaruri olduğunu değil bilakis bu sonsuz kudret sahibi Allah’ın (c.c),sınırsız gücü ve kuluna ikram ettiği şeylerden dolayı karşısında acizliğini fark edip hayranlığını ifade etmesidir.

İnsanoğlu amaçsız yaratılmadığı gibi kendi haline bırakılan varlıklarda değildir. Dünyaya yeryüzünün halifesi olarak gönderilen insan, Allah ile irtibatını kurmayı başardıktan sonra yaratılmışların en şerefli konumuna ulaşmış olur. Buna binaen bu hayata insanoğlu kulluk vazifesi ile görevlendirilmiştir. Dünya mutluluğunu elde etmek ve ahiret mutluluğunu da kazanabilmek için Yüce Allah’a sığınmalı, ona yönelmeli, onun desteği ve yardımı olmadan hiçbir şeyi başaramayacağını bilmelidir.

1.3. Dua’nın Önemi

Dua, Allah ile kul arasında doğrudan olan bir iletişimin ifadesidir. Yüce Rabbimiz duaya önem vermiş ve kitabı Kur’ân-ı Kerim’in birçok yerinde duayı konu etmiştir. Duanın önemi, nasıl olması gerektiği, peygamberlerin duası, salihlerin duası,

²¹ İsrâ, 17/37.

²² Halil Altundaş, *Duayı Anlamak*, Ankara, DİB Yay., 2019, 25.

dua edenin Allah’a yakınlık derecesine ve kabulüne kadar Kur’ân’da geniş yer tutan bu konu, elbette Yüce Allah katında ve müminler nezdinde büyük bir önem arz etmektedir. Yüce Rabbimiz duanın ehemmiyeti hakkında şöyle buyurmaktadır:

“(Ey Muhammed!) De ki: “Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin!””²³

Ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere Yüce Rabbimiz dua ile kulluğun doğru bir orantıda olduğunu ifade etmiştir. O hâlde duası olan bir kulun yaratıcısı karşısında değeri vardır ve bu değer duanın Yüce Allah karşısında önem arz etmesiyle ilgilidir. Duanın nasıl olması gerektiği ile ilgili ise şöyle buyurulmaktadır:

*“Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.”*²⁴

Yine bu ayeti kerimede duada gönüllü olma, gizli ve sessiz acziyet duygusunu ifade etme özelliği ile Rabbi ile kulun arasında geçmesi istenen bir iletişimden bahsedilmektedir. Gizlilik ve acziyeti ifade etme samimiyetin bir gereği olarak yaratıcı ve yaratanın arasındaki bu diyalogda duanın nasıl olması gereğinin de belirtilmiş olması ve bir emir olarak istenmesi dikkat çekicidir. İnsanın bu emire itaat etmesi, Yüce Allah ile kendi arasındaki bağı oluşturmuş, rızaya dâhil olmuştur. Şöyle denilebilir ki dua eden kişi ne istediğini bilmeli ve bunu Yüce Allah karşısındaki acziyetini itiraf ederek, aralarında gizli ve samimi bağ kurarak kul olduğu bilinciyle yalvara yakara istemelidir. Aksi takdirde kul bu acziyeti kabul etmemiş, haddi aşma, büyüklenme ve sapma ihtimaline yönelmesi söz konusudur.

İçtenlikle yapılan duanın kabul edildiğine dair ise Süleyman Ateş, Çağdaş Kur’ân tefsirinde şöyle demektedir: “Allah (c.c) gaflet içinde bulunan bir gönülden duayı kabul etmez. Dua eden içtenlikle dua etmeli, duası hemen kabul edilmedi diye duadan vazgeçmemeli, Allah (c.c)’tan umudu kesmeden dileğini Allah (c.c)’a sunmalıdır.”²⁵ Yine dua ederken korku ve ümit içinde olmamız gerektiğini Yüce Rabbimiz A’raf sûresinde istedikten sonra rahmetinin, işlerini en güzel biçimde yapanlara yakın olduğunu şu ifadelerle “Allah’a korkuyla ve ümitle dua edin. Muhakkak

²³ Furkan, 25/77.

²⁴ A’raf, 7/55.

²⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân-ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, tsz. I, 309.

ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır"²⁶ buyurmaktadır.

Duanın korku ve ümit içinde olması gerektiği konusu, duygu ve düşünce yönünden de şöyle yorumlanmıştır: *"Allah'ın celal ve azametini düşünmek, insana lezzetli bir korku verir. Annesinin merhametli tokadından korkup, yine annesinin şefkatli sinesine sığınan çocuk gibi Allah'tan korkan insan ona yönelir. Allah'ın cemal ve rahmetini düşünmek ise, insanı ümit içinde yaşatır."*²⁷

İnsanoğlu fitri ve biyolojik ihtiyaç sahibi olarak yaratılmıştır. Yarattığı varlıkların ihtiyaçlarını bilen Yüce Allah, her şartta insanın ona yöneleceğini bilir ve kendisinden dilemesini ister. Bununla ilgili bir ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır:

*"Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler."*²⁸ İhtiyaçları en iyi bilen Rabbimiz, kendisine dua edenin duasının karşılıksız kalmayacağını bildirmiş ve davete icabet etmelerini istemiştir. Bu ayette Doğru yol diye tabir ettiği Allah'a iman etmenin bir gereği olarak davete icabet etmenin gerekliliğinden bahsedilmiştir.

İnsanın ihtiyaç sahibi olduğunu ve her iki yaşamı için muhtaç olduğu Allah'a yönelişi anlatan bir yorumda dua şu şekilde yorumlanmıştır: *"İnanmış yürek, işte bu ihtiyacını itiraf eden ve onu adlandırabilen yürekdir. O, her şeyin başlangıç ve bitiş noktasını ilahi kudret dairesi içinde yer aldığını bilir. Maddi olanın, insanın elinde olan imkânın, aslında mecâzi ve gölge olduğunun farkındadır. Bu sebeple üzerine düşeni yaptıktan sonra, son noktada her türlü dileğini Rabbine havale eder. Sıkıntılarının giderilmesinde, dar boğazların aşılmasında O'nun yardımını ister. Hatalarının ve isyanlarının bağışlanması için ona yalvarır. Her iki dünyada da güzelliklere ulaşma yönündeki dileklerini ona yöneltir. Kısaca, ona dua eder."*²⁹

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) duanın ehemmiyeti hakkında ise, *"Dua ibadetin özüdür"*³⁰ buyurmaktadır. Dua ibadet ve kulluğumuzu şekillendirirken, aslında insanın Rabbine karşı olan samimiyetinin de özünü oluşturmaktadır. O hâlde denilebilir ki dua,

²⁶ Araf, 7/5.

²⁷ Şadi Eren, *Kur'an'da Dua iklimi*, İstanbul, Akademi Yay., 2007, 29.

²⁸ Bakara, 2/186.

²⁹ Altundaş, *Duayı anlamak*, 9.

³⁰ Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sülemi, *Sünenü't-Tirmizi*, Çev., Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, Çağrı Yay., 1981, De'avat I.

ibadet ve kulluğun ruhunu ve özünü oluşturan samimiyetin ve saygının en üst ve en gerekli oluşumunu ifade etmektedir. Nitekim Allah’a (c.c) teslimiyetle yapılan dua, imanla değerlendirildiğinde insanın kurtuluşuna vesiledir. Böylece dua eden insan hiçbir varlık dışarıda kalmamak şartıyla evreni kucaklamaya hazır hale gelmiştir.³¹

Nihayetinde dua, mutlak bir teslimiyeti gerektiren kulluk bilincidir. Duanın içtenlik ve samimiyet ölçüsü, Allah’a (c.c) yönelik itimata göre sonuç verir. Bu sebeple yapılan duanın kabulü ve neticesine odaklanmak yerine Yüce Allah’a (c.c) ve ona inananlar için takdir ettiği duruma rıza göstermek, iyilik ve hayrı hayatın her boyutuna ve sürecine işleyebileceğini düşünmek gerekir. Yüce Rabbimiz bir ayeti kerimesinde; *“Mümkündür ki nefret ettiğiniz bir şey sizin için iyi olabilir ve yine mümkündür ki hoşlandığınız bir şey de sizin için kötü olabilir. Allah bilir, ama siz bilmezsiniz.”*³² Buyurmuştur. Bu ayetten anlaşılabileceği üzere dua bizim hayatımızda sonuç odaklı değildir. Bilakis inanan mü’minler duanın karşılığında kendisine takdir edileni de hayır saymışlar ve duadan vazgeçmemişlerdir. Zira peygamberler dahi Allah tarafından seçilmiş elçiler ve cennete gitmesi kesin gözüyle bakılan kişiler olmasına rağmen, akıbetleri ve hayatındaki işler için muvaffak olmaları için dua etmişlerdir. Hatta onlar ismet sıfatına sahip oldukları halde günahlarının bağışlanması ve Allah tarafından af ile karşılanmasını istemişlerdir. Bu ise bir Müslümana aslında duanın ihtiyaç hâlinde değil, hayatın her safhasında duaya yönelmenin gerekli olduğunun mesajını oluşturmaktadır. Hayatın her aşaması ve süreci aslında duanın vakti ve kulluğun göstergesidir.

1.4. Kur’ân-ı Kerim’de Dua

Dua, insanların Allah ile iletişimlerinde kurdukların yollardan biridir. Aynı zamanda bir ibadet şekli olan dua, Allah’a sunulan olan isteklerin sözlü veya yazılı dile getirilmiş halidir. Allah ile kulun arasındaki bu iletişim hakkında Kur’ân’da dua olgusuna sıklıkla vurgu yapılmıştır. Kur’ân’ın hükümlerini tebliğ ile sorumlu olan sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) hayatında da dua önemli bir yer tutmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de Yüce Rabbimiz, *“De ki duanız olmasa rabbim size ne diye değer versin”*³³ buyurmaktadır. Bu ayette dua, kul olma konusunda Allah katındaki değer noktamız için kaçınılmaz bir olgudur. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim, tarih boyunca Allah’ın yarattığı

³¹ Ahmet Albayrak, *Gençlerde Dua Psikolojisi*, Düşünce Kitabevi, 2013, 49-50.

³² Bakara, 2/216.

³³ Furkan, 25/77.

kulların gönüllerinden yükselen çeşitli dua örneklerini insanlara sunmuştur. Bu örnekleri hayata geçiren peygamber ve salihlerin dualarını Allah (c.c) insanlara aktarmış, kendisine dua ile yönelmelerini istemiştir. Zira dua, insanın ubudiyyet yolunda ilerlerken yolunu şaşırmaması, ümitsizliğe düşmemesi için de bir işaret levhası konumundadır. Allah ile iletişim mesafesini yakınlaştırması, kulluk bilincinin oluşması ve ümitsizlik kapısının kapanması gibi önemli bir görev üstlenmektedir. Bu bakımdan duanın ifade ettiği değer inananlar için önem taşımaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de dua ayetleri konu edilmiş ve genişçe yer almıştır. Konuyla ilgili iki yüze yakın âyet bulunmaktadır.³⁴ Bununla birlikte istiğfar, yüceltme, hamd ve tevbe gibi insanın Allah (c.c)'a yönelişi ifade eden ve Allah'tan dilek ve isteklerini talep eden birçok ayet de dua ile alakalıdır. Yine Kur'ân-ı Kerim'de ismi anılan peygamberlerden bir kısmının kendilerine ait duaları da Kur'ân'da bulunmaktadır. Bu duaların birçoğu peygamber kıssaları içinde geçmektedir. Elbette bu duaların Kur'ân-ı Kerim'in içeriğinde yer almalarının pek çok nedeni ve hikmeti bulunmaktadır. Bu hikmetlerden biri ve belki de en önemlisi ise peygamberlerin ve salih kulların dualarının ve yönelişlerinin kendilerinden daha sonraki asır ve dönemde gelecek olan nesillere aktarılmasıdır. Zikrettiğimiz peygamberlerin duaları, ilahi kitabı okuyan ve tatbik eden inanan kullara birer rol model olarak sunulmaktadır. Elbette insanlara düşen görev ise Kur'ân-ı Kerim'de öğretilen bu dua cümlelerinin gereğince özünü anlamak, insanlara aktarmak ve uygulamaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamber dualarını incelediğimizde; Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Lut, Hz. Eyyüb, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Yunus, Hz. Zekerifya, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dualarının bahsi geçtiği görülmektedir. Bu ismi geçen peygamberler ve duaları, gelecek nesillere aynı zamanda bir öğüt ve yol gösterici olmuştur. Bu çalışmamızın ikinci bölümünde öncelikle peygamber kavramı, peygamberlere ihtiyaç ve gönderilme sebepleri, Kur'ân-ı Kerim'de peygamber dualarının geçmiş olduğu ayetler tespit edilerek açıklanacak, konunun iyi anlaşılması için kısaca duası geçen peygamberlerin hayatlarından da bahsedilecektir.

³⁴ Mehmet Soysaldı, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Dua*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996, 42.

1.5. Kıraat

1.5.1. Kıraat İlminin Tanımı

Kıraat, Kur’ân-ı Kerim’de bazı ayetlerde okuma, bazı ayetlerde tilavet olarak yer aldığı görülür.³⁵ Sözlük anlamı olarak القراءة olan kıraat kelimesi,قرأ ka-ra-e fiilinden semai mastar olarak müfret bir kelime olup bir şeyi okumak veya Kur’ânı tilavet etmek anlamına gelmektedir.³⁶ Terim olarak “*Kıraat imamlarından her birinin, rivayet ve tarikler ittifak etmek suretiyle, diğerlerinden farklı bir okuyuştur.*”³⁷ Yine bir başka tanımda Zerkânî kıraat ilmini şöyle tarif etmiştir: “*Rivayetleri ve tarikleri bir olmakla beraber, kıraat imamlarından birinin, Kur’ân’ın harf ve kelimelerindeki telaffuz farklılıklarıyla ilgili kendisi dışındakilerin hilafına geliştirmiş olduğu ekoldür.*”³⁸ Ünlü kıraat âlimi Cezerî ise kıraat ilmini “*Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek sûretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir*” şekliyle tanımlamıştır.³⁹ Suyûtî, Kıraat imamlarından herhangi birinde rivayet ve tarikler ittifâk içinde olursa oda kıraattir buyurmuştur.⁴⁰

Yine bir başka tanımda Kur’ân-ı Kerim kelimelerinin okunuşlarında olan farklılıklar ve onların telaffuz şekilleridir.⁴¹ Yukarıda verilen bilgiler ışığında görüldüğü gibi kıraat kelimesi üzerine yapılan tüm tanım ve tarifler birbirlerine uyumlu ve mutabıktır. Genel bir tanım yapmak gerekirse kıraat, harf ve telaffuz farklılıklarını esas alan, Kur’ân kelimelerinin nasıl ve ne şekilde okunacağını râvilerine nisbet ederek farklı okuyuş usullerini öğreten ilimdir.

1.5.2. Kıraat İlminin Konusu ve Amacı

Kıraat ilminin konusu, Kur’ân kelimeleri üzerinde okuyuş farklılıklarını inceleyen bir ilimdir. Bir diğer ifadeyle Kur’ân kelimelerinin okunuş ve edâ keyfiyeti

³⁵ Fatih Çollak, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Uluslararası Kıraat Sempozyumu , Ankara, DİB Yay., 2015, 366.

³⁶ İsfahânî, el- Râgıp, Ebû’l Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Ğarîb’il-Kur’ân*, Beyrut, Daru’l- Ma’rife, tsz. 606; Muhammed Abdülazim Zerkânî, *Menâhilü’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Beyrut, Matbaatü İsa El-Babî el-Halebi ve Şurakâhu, 1943, I, 405.

³⁷ İsmail Karaçam, *Kıraat ilminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri*, İstanbul, ysz, 1996, 73.

³⁸ Muhammed Abdülazim Ez-Zerkânî, *Menâhilü’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Beyrut, Matbaatü İsa El-Babî el-Halebi ve Şurakâhu, 1943, I, 412.

³⁹ Ebû’l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-mukriîn ve mürşidü’t-tâlibîn*, Beyrut, ysz, 1980, 3.

⁴⁰ Celâleddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *el- İtkân fî Ulûmi’l- Kur’ân*, Neşr, Ebû Bekr Bakillanî, I, 131.

⁴¹ Ebû Hafs Sirâcü’d-Dîn Umar İbn Zeynu’d-Dîn Kâsım İbn Muhammed İbn Ali en-Neşşâr, *Büdüru’z-Zâhiratü fî’l-Kıraati’l-Aşri’l- Mütevâtira*, Beyrut, Âlemi’l- Kutub, 2000, I. 5.

açısından değişkenlik durumudur.⁴² Bu konuda gelen rivayete göre Furkan suresinde bazı ayetlerin farklı okunması iki sahabe olan Hz. Ömer ve Hişam b. Hakîm arasında sorun oluşturmuş ve bu sorun Hz Peygamber'e (s.a.v) intikal etmiştir. Peygamber efendimiz (s.a.v) bu olay üzerine “Kur’ân yedi harf üzere nazil olmuştur, bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyun” buyurmaktadır.⁴³ Hz Peygamber tarafından verilen bu ruhsat, yedi harf ruhsatı olarak âlimlerce tanımlanmış ve Kur’ân-ı Kerim’de kelimeler üzerinde kıraat, yapısal ve telaffuz farklılıkları olarak ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkları inceleyen ve açıklayan ilim dalı olarak Kıraat ilmi de İslami ilimler arasında yerini almıştır. Kıraat ilminin amacı, mütevâtir kıraat farklılıklarını kayıt altında toplayarak, kıraat ilminin tahsil edilmesini sağlamaktır. Başka bir ifadeyle kıraat imamlarından her birinin rivayetlerine vakıf olmak ve onları sonraki nesle aktarılmasını sağlamaktır.⁴⁴ Bu tanımdan anlaşılacağı üzere Kur’ân ilminin nesiller boyu sürdürebilir olması hedeflenmektedir. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim’le iştigal olan ilimlerinin arasında Kıraat öncelikli kabul edilmiştir. Kıraat imamlarının rivayetlerdeki farklı okumaları ve manaya etki eden zengin mana içeriği ile diğer ilimlere de kaynak olması açısından önemlidir.

1.5.3.Kıraat ve Tefsir İlişkisi

Kıraat ilminin İslami ilimler arasında en fazla etkileşimin olduğu ilim tefsir ilmidir. Zira Tefsir ilmi, Kur’ân-ı Kerim’i anlama ve yorumlama olarak tanımlanmıştır. Kıraat ilmi ile arasındaki etkileşim buradan kaynaklanmaktadır. Kıraat ilminde ki farklı vecihlerin ve rivayetlerin varlığı, Tefsir ilminde farklı yorumlara katkı sunar. Kıraatte ferş-i huruf dediğimiz yerlerde anlama etki ettiği görülür. Anlama etki eden bu farklılık kelimenin bütününde veya harekenin farklı olmasında bazen de kelimenin cümle içerisinde konumunun değişmesiyle gerçekleşir. Kıraatlardaki usul farklılıklarının ise tefsire etkisi yoktur. Tefsir ilmi açısından da kıraatlerin varlığı son derece önemlidir. Kur’ân-ı Kerim’in tefsir çalışmalarının günümüzde ki bu seviyeye gelmesi kıraat ilminin varlığının kendisine delil olmasıdır. Bu anlamda kıraat ve tefsir ilmi ilişkisi

⁴² Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2013, 212

⁴³ Ebû'l-Hüseyin Müslimu ibnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en Nîsâbü'rî, *Sahîh-i Müslim*, Trc., Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1968, Salâtü'l Müsafirin, 270; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, *Câmiu's-Sahîh (Sahihu'l-Buhari)*, Beyrut, Daru ibn Kesîr, 1987, Fedailu'l-Kur’ân, 5; Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sülemi Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Çev., Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, Çağrı Yay, 1981, 11

⁴⁴ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İstanbul, İFAV, 2016, 15.

zengin yorumlara kapı aralamıştır. Tezimizin içeriğini de oluşturan kıraat farklılıkları ve tefsire yansıyan tarafları ile evrenselliği çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümünde daha geniş şekilde açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN-I KERİM'DE PEYGAMBER DUALARI VE KIRAAT VECİHLERİ

2.1. Peygamberler

Peygamberler, hayatları, yaşayışları ve duaları ile Kur'ân-ı Kerim'de insanlara bahsedilmekte ve geniş yer tutmaktadır. Ümmetlerinin kurtuluş ve hidayetleri için çaba gösteren dua eden peygamberler, çağrılarına cevap veren Allah ve elçisine itaat eden kişileri dünya ve ahiret saadeti için müjdelemiştir. İlahi davetine olumsuz yaklaşan, hak çağrısına cevap vermeyerek itaat etmeyen, asilik ve taşkınlık eden doğru yoldan uzaklaşan kişiler için Allah'ın (c.c) sakındırdığı yakın bir azap için uyarılmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamberler kıssalar şeklinde anlatılmakla beraber peygamberlerin yaşantıları ve duaları kesitler halinde kendine has bir usulle gelmiştir. İnsanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan peygamberlerin hayatlarının geçtiği Kur'ân kıssaları ise insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan hareketler, görüntüler ve sesler halindeki tarihi manzaralar şeklinde betimlenirler.⁴⁵

İkinci bölümümüzde önce peygamber kavramını açıklayıp, peygamberlerin gönderilme sebepleri ve peygamberlere duyulan ihtiyaç açıklandıktan sonra Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerin dualarına ve dualarının kıraat vecihlerine yer verilecek olup, kısaca hayatlarına da değinilecektir.

2.1.1. Peygamber Kavramı

Peygamber: Kelime olarak resul, nebi, elçi, haber getiren kimse anlamına gelmektedir. Dini terim olarak ise peygamber: Allah (c.c) kendi katından kullarına göndermiş olduğu inanç ve ibadet esaslarını, ahlaki kuralları, bütün emir ve yasakları insanlara bildirmekle görevlendirdiği kimselere denir.⁴⁶ Yine başka bir kaynakta peygamber, Farsça'da "haber taşıyan ve elçi" anlamlarına gelir. Terim olarak ise, "Allah'ın kulları arasından seçtiği vahiyle şereflendirerek emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçiye peygamber denir. Arapça'da peygamber kelimesinin karşılığı olarak, gönderilmiş ve elçi demek olan resul ve mürsel kelimesi kullanılır. Resul ve mürsel, yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla insanlara gönderilen

⁴⁵ Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar*, c. 0, sayı. 3, Haz. 1979 48.

⁴⁶ Ahmet Nedim Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, Ankara, MEB Yay., 2010, 294.

peygambere denilir. oğulları ‘r sul’ ve ‘m rsel n’d r. Nebi’de Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara haber veren, fakat yeni bir kitap ve şeriatle gönderilmeyip, önceki bir peygamberin kitap ve şeriatını ümmetine bildirmeye görevli olan peygamberdir. Çoğulu ‘Enbiya’dır. Risalet ve n b vv t kelimeleri mastar olup, peygamberlik anlamına gelmektedir.”⁴⁷

Peygamberlik kurumu, İslam kültüründe n b vv t ve risalet kavramları ile de ifade edilmektedir. N b vv t ve Risalet terim olarak; Allah’ın (c.c) g nderdiğı vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gerçeklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla ulaştırma ve açıklama makamı olan peygamberlik anlamına gelmektedir.⁴⁸

Peygamber, Allah (c.c) tarafından insanlara gönderilen elçilerdir. Bu elçiler, emir ve yasakları Allah’ın (c.c) kullarına öğretmek, ilahi hakikatleri ve doğru yolu göstermek için gönderilen kimselerdir. Aynı zamanda bu peygamberler, ilahi kitabı insanlara ulaştırıp öğreten ve kendi hayatında tatbik ederek insanlara iyi bir örnek oluşturan ve Allah (c.c) tarafından insanları aciz bırakan mucizelerle desteklenen kişilerdir. Peygamber, Allah Teâlâ’nın dini ve dünyevi konularda insanları bilgilendirip emir ve yasaklarını haber vermek için setiğı kimse olarak da tarif edilebilir.⁴⁹ “Peygamberler insanları, insanlara ve dünyevi şeylere kul ve k le olmaktan kurtarıp Allah’a (c.c) kul olmaya ağırان yüce şahsiyetlerdir.”⁵⁰

Peygamber kavramı g r ld ğı üzere geniş bir kavramdır. Allah (c.c) tarafından görevlendirilen bu elçiler için daha başka tanımlar da yapılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerin insanlar arasından seildiğı ile ilgili şöyle buyurmaktadır:

*“Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size  yetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.”*⁵¹

Yüce Allah kullarına kendisini daha iyi tanıtmak, emir ve yasaklarını aktarmak, insanların kulluk görevlerini nasıl yapacaklarını, birbirlerine nasıl davranacaklarını

⁴⁷ Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın, *İlmihal*, Ankara, TDV Yay., 2010, 106.

⁴⁸ Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, 287-308.

⁴⁹ Yusuf şevki Yavuz, “*Peygamberlik Müessesesi ve Peygamberler*”, *İslamda İnanç Esasları*, İstanbul, Çamlıca Yay., 1998, 170.

⁵⁰ Seyyid Kutub, *Kur’ n Işığında Peygamberler*, İstanbul, Ravza Yay., 2001, 52.

⁵¹ Bakara, 2/ 151.

göstermek istemiş ve insanların, yaratıcısı ile temas kurması istenmiştir. İnsanlar ise, melekler veya başka varlıklarla bu iletişim için uygun bir yapıya sahip olmadığından Allah (c.c) ile kullar arasında iletişimi sağlayan kendi cinsinden bazı kullar belirlenmiştir. Dolayısıyla Yüce Allah (c.c), dünya ve ahiret nizamının sağlanmasında insanlar içinden bir rehber ve önder seçmiştir. İşte bu kimseler peygamber olarak isimlendirilmektedir.⁵² Bu peygamberler insanlığın karşısında, çok yüksek bedeni, ahlaki ve zihni mükemmeliyetle arzıendam etmişlerdir. Şehadetlerindeki ittifak ise gözlerimizde layık olduğu itibara kavuşmaktadır.⁵³

Yüce Allah (c.c) hiçbir topluluğa peygamber göndermeden onları mesul tutmayacağını Kur’ân-ı Kerim’de bildirmektedir. Bununla birlikte ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’i dünyaya gönderdiğinde ona birtakım bilgiler öğretmiştir. Hz. Âdem’i dünyaya hazırlarken aynı zamanda ilk peygamber olarak ona vahiy göndermiş, Hz. Âdem’in kendisinin, eşinin, neslinin nasıl ibadet edeceklerini ve ebedî hayatlarına da nasıl hazırlanacaklarını öğretmiştir. Kendisinden sonra da bu süreç seçtiği diğer peygamberlerle devam etmiştir.⁵⁴

Allah’ın (c.c) gönderdiği peygamberlerden bazılarının ismi Kur’ân-ı Kerim’de zikredilmekte olup, bu peygamberlerin hayatları ve gönderildikleri toplumları, hak dinine davet ederken verdikleri mücadeleleri hakkında birtakım bilgiler de verilmektedir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

*“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana bir kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmedığımız kimseler de var.”*⁵⁵

Bu ayeti kerimede her toplum ve kesim için kiminin isminin belirtildiği hayatlarının mücadele içinde geçtiği kiminin ise isminin bile zikredilmediği nice resullerin geldiği haberinin insanları resul göndermeden sorumlu tutmayacağı bilgisine de ulaştırmaktadır. Yine başka bir ayette bu konu ile ilgili Sevgili Peygamberimize hitap ederek şöyle buyurulmaktadır:

“Şüphesiz biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Hiçbir

⁵² İsmail Cerrahoğlu, *Kur’ân-ı Kerim’den Öğütler*, Ankara, DİB Yay., 1991, 73-74.

⁵³ Malik bin Nebi, *Kur’ân-ı Kerim Mucizesi* (çev. Ergun Göze), İstanbul, Boğaziçi Yay., 2003, 39.

⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/84; Nisa, 4/150-152; Bakara, 2/136, 177, 285.

⁵⁵ Mü’min, 40/78.

ümmeť yoktur ki aralarında bir uyarıcı (peygamber) gelip geçmiş olmasın.”⁵⁶

Bu ayeti kerimeden anlaşılacağı üzere her ümmete ismi zikredilsin veya zikredilmesin uyarıcı ve müjdeleyici peygamberler gelmiş ve hiçbir toplumu peygamber göndermeden Allah (c.c) mesul tutmamıştır.

Her konuda olduğu gibi peygamberlik konusunda da orta yolu gözeten dinimiz, peygamberleri ilah mertebesine çıkarmamış, onları Allah’ın elçisi ve kulu saymıştır. İnanç sahibi insanlar, peygamberleri vahiyle şereflenmiş ve diğer insanlarda bulunmayan niteliklere sahip seçkin insanlar kabul ederler. Fakat onların hiçbirine tanrılık özelliği atfetmezler. Allah’ın (c.c) izni dışında peygamberlerin fayda sağlayacağı veya zarar giderme güçlerinin olmadığına ve Allah’ın (c.c) bildirdikleri dışında gaybı bilmediklerine inanırlar.⁵⁷

2.1.2. Peygambere Olan İhtiyaç ve Gönderilme Sebepleri

Peygamberlik, seçkin kullarına Allah’ın (c.c) verdiği bir lütuftur. Kesb ve taatla elde edilmeyen bir makamdır. Çalışıp çabalayarak elde edilmediği gibi, insanlar arasından Allah (c.c) dilediğini seçer ve bu lütfu ona tahsis eder ve peygamber olarak görevlendirir. Zira Yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim’de bu konuyla ilgili şöyle buyurulmaktadır:

*“Bu Allah ’ın lütfudur. Onu dilediğine verir.”*⁵⁸

Bir başka ayeti kerimede ise şöyle buyurulmaktadır:

*“Allah elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir.”*⁵⁹

Yukarıdaki ayeti kerimelerden anlaşıldığı üzere bu makamın seçimi için mal mülk şöhret önemli ve etkili değildir. Yüce Rabbimiz, elçilik yükünü taşıyabilecek layık olanı bilir ve dilediğini seçer.

İnsan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi birtakım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekler sayesinde kendisi, çevresi ve diğer diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinmiş olsa da bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü oranındadır. İnsanın gücünün yeterli olmadığı durumlarda ve kendisini aşan hususlarda elinden

⁵⁶ Fatır, 35/24.

⁵⁷ Karaman, vd. *“İlmihal-1” İman ve İbadetler*, Ankara, TDV Yay./323, 2010, 107.

⁵⁸ Cum’a, 62/4.

⁵⁹ En’am, 6/124.

tutulması ve yolunun aydınlatılması gerekmektedir. Nitekim yarattığı insanın bu yönünü en iyi bilen Yüce Allah'ın hikmetinin, lütuf ve yardımının bir sonucu olarak insanlara peygamberler gönderilmiştir. Kısaca insanların gerçek birer yol gösterici olan peygamberlere ihtiyacı vardır. İnsanların peygamberlere ihtiyaç duyma sebepleri arasında birkaç hususu zikretmek mümkündür:

1-İnsanlar kendi akılları ile Allah'ın varlığını ve birliğini anlayabilirlerse de bunun ötesinde ona ait olan yüce sıfatları tamamen anlayamazlar. Allah'a nasıl ibadet edileceğini ve ahiretle ilgili durumları dosdoğru bilemezler. Kısa ve kolay yoldan dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşmak, fikir ve ahlak yönüyle yükselmek ancak peygamberlerin öğrettiği buyrukları yerine getirmekle mümkündür. Allah bu ihtiyacı gidermek istediği için peygamberler göndermiştir.

2-Allah'ın rahmetinin bir sonucu olarak peygamberler gönderilmiştir. Eğer gönderilmemiş olsaydı insanlar gerçek, iyi, doğru ve güzeli bulmada, faydalı ve zararlıyı ayırt etmede zorlanacaklar. Bunun için zaman harcayacaklar çoğu zaman duygularının, geleneklerinin, geçici arzu ve isteklerinin baskısı altında kalacaklar. Belki de isabetli karar veremeyeceklerdir. Bu rahmet sebebine örnek olarak peygamber efendimize (s.a.v.) hitaben *“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdi”*⁶⁰ ayeti delil gösterilebilir.

3-İnsanların belli işlerle yükümlü ve sorumlu tutulabilmesidir. Bu nedenle kişilere sevap ve ceza verilmesi için bilgilendirilmeye ve bunun içinde peygamber gönderilmesine ihtiyaç vardır. Böylelikle insanların ahirette *“Bilmiyorduk, Bize peygamber gönderilmedi”* gibi Allah'a (c.c) mazeret ileri sürmelerinin önüne geçilmiş olmaktadır. Bu konu Kur'ân-ı Kerim'de şu ayet ile belgelenmektedir.

*“Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁶¹

4- Peygamberler ümmetlerini hem dünya hem ahirette mutlu kılmak ve onlara çeşitli sanat, ticaret, ziraat ve çeşitli meslekleri topluma öğretmek suretiyle medeniyete, kültüre ve toplumsal gelişmeye katkı bulunmuşlardır. Davranışları ve yaşamları ile

⁶⁰ Enbiya, 21/107.

⁶¹ Nisa, 4/165.

insanlara rol model olmuşlardır.⁶²

Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Yüce Allah, insanlara peygamberler göndermiş ve onlar aracılığıyla kendisinin tanıtılmasını ve dine sahip çıkılmasını istemiş ve bu hak gerçekleri benimseyip yaşamalarına davet etmiştir. Hiçbir ümmet ve topluluk bulunmasın ki kendilerine peygamber gelmemiş, hak dini tebliğ etmemiş olsun. Kur'ân-ı Kerim bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir:

*“Allah’a andolsun ki biz senden önceki ümmetlere de peygamber göndermişizdir.”*⁶³

*“Her ümmetin bir peygamberi olmuştur. Onlara peygamberleri geldiğine göre aralarında olup bitenler hakkında adaletle hüküm verilir, haksızlığa uğratılmazlar.”*⁶⁴

Ayeti kerimelerden anlaşıldığı üzere her kavim ve ümmet için Allah (c.c) yüce varlığını tanıtmak için elçiler göndermiş ve bu daveti karşılıksız bırakanlar için bir yaptırım uygulayacağını ifade etmiştir. Peygamberlerin her ümmete gelmesi ve onlara aracılık yapması dahi Allah'ın adil olması sıfatının gereğidir. Peygamberlerin uyarısı sonrası insanlar itaatinden ve erdemli yaşantılarına karar vermelerinden kendileri sorumludur. Bu sorumluluk sonucunda insanların yaptıklarına Allah tarafından adaletli hükmedilmesine ve sonuç olarak ödüllendirileceğimize veya cezaya çarptırılacağımıza dikkat çekilmiştir.

Yine her kavime anlaşılması için kendi lisanıyla peygamberler gönderdiğini Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

*“Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁶⁵

Bu ayeti kerimede, mesajın anlaşılması için her ümmetin kendi diliyle peygamberlerin gönderildiğinden bahsedilmektedir. Burada amacın anlaşılır olması, vahyin açık ve net olmasına dikkat çekilmiştir.

Bu konu ilk etapta çalışmamızın ana temasını oluşturan evrensel öğütler kısmına

⁶² Karaman, vd. *İlmihal-1 ‘İman ve İbadetler’* 108.

⁶³ Nahl, 16/63.

⁶⁴ Yunus, 10/47.

⁶⁵ İbrahim, 14/4.

aykırı gibi görünse de aslında bu lisanın aynı olmasındaki asıl amacın dil ve ümmet değil, mesajın açık ve net olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda her kavim için kullanılmış dil kelimesinin anlaşılacak için gelmesi hangi peygamber veya hangi dönem olursa olsun yerel bir dil olmadan da ifade edilemeyeceğinin kaçınılmaz olmasını da açıklamıştır. Bu hususta ise M. Esed, şu yorumda bulunmuştur: “Bütün ilahi metinler insanlar tarafından anlaşılacak diye vahyedildiğine göre, onlardan her birinin, mesajı ulaştırmakla görevli peygamber hangi kavimdense hitap da ilk ağızda onlara olacağı için, o kavmin diliyle indirilmiş olması zorunludur. Kur’ân, evrensel bir mesajı ve hedefi olmasına rağmen bu bakımdan bir istisna değildir.”⁶⁶

Yukarıda yapılan kavramla birlikte Kur’ân-ı Kerim’de peygamberler, sadece dini tebliğ yapmakla ve gönderildikleri kavimlere din esaslarını açıklamakla yetinmeyip, onları isyan, itaatsizlik ve kötülükten alıkoymak için çabalamışlardır. Bu çabalarında tüm sıkıntı ve eziyete karşı göğüs germişler ve davalarından asla taviz vermemişlerdir. Böylece hak yolunda emin adımlarla yürürken hakkı temsil makamı oluşturarak insanlara örnek olmuşlardır. “Peygamberlerin en zor durumlarda bile Allah’a güvenerek yöneldiklerini, bu güvenin desteği ile zorlukları aştıklarını görmek, bu duaları yapanlar için sorunlarının aşılabileceğine dair umut verici olmaktadır. Bu umut kişiye sorunlarını çözmek için güç ve enerji vermektedir. Çözüme ilişkin ümidini yitiren kişi için hiçbir çözüm alternatifi hayata geçirilemez. Peygamber dualarında peygamberlerin her durumda umutlarını canlı tuttuklarını görmek zorluklarla mücadele eden kişiler için önemli bir dini başa çıkma yöntemi olmaktadır”⁶⁷

Konumuz Kur’ân-ı Kerim’de peygamber dualarının kıraatlerini ve tefsire yansıyan taraflarının evrensel öğütlerini içerdiği için peygamberlerin sosyal çevrelerini bilmek, dualarını tahlil etmek amacıyla hayatlarına değinmenin daha iyi anlaşılacağını düşündüğümüzden, Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen peygamber dualarının ve kıraatlerinin yanı sıra kısaca hayatlarına da değinilmiştir.

2.2. Kur’ân-ı Kerim’de Peygamber Duaları ve Kıraat Vecihleri

Kur’ân-ı Kerim, isminden söz ettiği birçok peygamberin çeşitli duasına da yer verir. Peygamber duaları Allah (c.c)’a yönelişi, tevhidi mücadeleleri ve bu mücadeleyi

⁶⁶ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Çev., Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., ysz. 2017, I, 499.

⁶⁷ Esra Bircan, *Sorunlarla Başa Çıkma Kur’ân-ı Kerim’deki Peygamber Duaları* (Din Görevlileri Örneği) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2020, 149.

anlatan Kur'ân kıssalarının kesitler halinde içinde sunulduğu ve tüm zamanları içeren bir mesaj oluşturmuştur. Bu duaların temel özelliği ise bu münacatı yapan elçilerin, dualarında kulluk yönüne dikkat çekmesi ve insani yönüne vurgu yapan bir nitelikte olmasıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamberin hayatları, kıssaları ve duaları insanlara evrensel öğüt niteliği taşımaktadır. Zira peygamber hayatları tahlil edildikçe birçok ayetin şahitlik etmesiyle eskilerin masalları olmadığına bilakis tarih sahnesi içinde zamana, mekâna ve olaya göre tüm insanlık için bir ibret vesilesi, bazen teselli ve ikaz şekliyle tekerrür ettiğini görürüz. Hayatları boyunca karşılaştıkları sıkıntıları göğüslemek zorunda olanlar, yaşadıkları olaylar içinde kendine teselli ve güç desteği hisseden herkes gibi Kur'ân-ı Kerim'de bu kıssaları okumalı ve anlamak gayretinde olmalıdır. Zira peygamber hayatlarında herkes kendi için bir hisse çıkaracak, peygamber yaşamlarında kendine dair bazı izleri bulacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de geniş bir muhtevaya sahip olan peygamber kıssaları ve dualarının içeriği, doğruyu ve güzeli ortaya çıkarmaktır. Kıssaların amaçlarının içinde geçmiş milletlerin özelliklerini belirtip insanoğlunun kendi kişiliğini ve amellerini tartması, geçmişte gönderilen peygamberler ile Hz. Muhammed (s.a.v.) efendimizin benzer özelliklerine vurgu yapıp aynı amaçla gönderildiğini hatırlatılması da vardır. Bununla birlikte inananların teselli edilmesi ve hak yolunda olanların azimlerini arttırma, inkârcılara Allah'a karşı gelmenin sonunda nelerle karşılaşacakları sahneyi hatırlatmak ve hak olan azabı duyurmak olduğu da amaçlanmaktadır. Bu sebeple kıssaların önemli bir yere sahip olduğu gerçeğini dile getirmek isteriz.

Kur'ân'da bulunan seksen dört küsur civarında anlatılan kıssaların amaçları içinde madde olarak özetlemek gerekirse şöyle bir kısımlandırma yapmamız mümkündür:

- 1-Tevhidi hâkim kılma ve iman esaslarını ispat etme
- 2-Hz. Peygamberin risaletini ve vahyi ispat etme
- 3-İlahi din ve kitapların aynı kaynaktan geldiğini ortaya çıkarma
- 4-Seçkin kullara verilen nimetler ve insanlara güzel ameli teşvik etme
- 5-Yüce Allah'ın (c.c) inananlara yardımı, inanmayanlara ise mühlet vererek

sonucunda azabın hak kılınması

6-Şeytandan sakındırma, şeytan eksenli inanç ve fiillerin yanlışlığını vurgulama.⁶⁸

Peygamber hayatlarının içinde birçok örnek bulunmakla beraber, anlatıların içinde yer alan peygamber dualarının Yüce Allah'tan isteklerini ifade eden birçok sayıda da ayet dua ile alakalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de adından bahsettiği ve kıssasının anlatıldığı birçok peygamberin çeşitli duaları, İslam literatüründe de önemli bir kısmı oluşturmuştur. Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin, yaşamları ve tevhid mücadelesinden kesit sunan bu kıssaların içinde bulunan duaların özelliklerinden, peygamberlerin kulluk yanını vurgulaması ise oldukça ilgi çekicidir. Bu konuda ise 'Dua kapısında peygamber kervanı' isimli eserde şöyle ifade edilmektedir:

“Peygamberler Allah'ın elçileridir. Onun emir ve yasaklarını kullarına ileten elçiler. Ama her şeyden önce birer insandırlar. Bu bakımdan gerek peygamber kimlikleri, gerekse beşer kimlikleri ile ilgili konularda Allah'tan (c.c) dileklerde bulunmaları son derece tabiidir. Kur'ân, adından bahsettiği birçok peygamberin çeşitli dualarına yer verir. Genellikle peygamberlerin tevhid mücadelesinden kesitler sunan kıssalar içinde zikredilen bu duaların en temel özelliği, onları dile getiren seçkin insanların kulluk yanlarına vurgu yapan bir nitelikte olmalarıdır. Teslimiyetin, Allah'a (c.c) güvenin, en zor anlarında bile ona olan ümidi sürdürmenin en güzel ve pratik örneklerini sunar bize bu dualar.”⁶⁹

Buraya kadar Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamber dualarının önemi ve amacı kısaca açıklandıktan sonra konuya Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamber duaları ve kıraat vecihlerine dair bilgiler verilecek olup, yine duası geçen peygamberlerin kısaca hayatlarından örnekler verilecektir.

2.2.1. Hz. Âdem'in Duası

İnsanlığın ilk atası, ilk insan, ilk peygamber ve Allah'ın seçkin kuludur. Allah onun cesedini topraktan yaratmış ve eş olarak ona Hz. Havva'yı yaratmıştır. Onu ruh ve beden olarak mükemmel yarattıktan sonra, her şeyin ismini ona öğretmiş, meleklerde

⁶⁸ Nuray Korkmaz, **Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Peygamber Kıssaları-Hikâyeleri-Duaları**, İstanbul, Muallim Neşriyat, 2016, 20.

⁶⁹ Altundaş, **Duayı anlamak**, 102.

Allah'ın emriyle ona secde (itaat) etmiştir. Fakat iblis bu emre karşı çıkmış ve itaat etmemiştir. Hz. Allah (c.c) Hz. Âdem ve Havva'yı cennete koymuş ancak şeytan düşmanlık edip her ikisini de kandırarak onların yasak meyveden yemelerine sebep olmuştur. Bunun üzerine Allah (c.c), Hz. Âdem ile eşini uyarmış onlar da yaptıkları için pişman olup özür dileyip tevbe etmişlerdir. Sonuç olarak cennetten çıkarılmışlar rivayetlere göre Hz. Âdem Hint bölgesine, eşi ise Mekke civarına yerleştirilmiştir. Hz. Âdem dua ve tevbesi sonucu Hz. Havva ile yeniden buluşmuştur.⁷⁰

Hız. Âdem'in duasına sebep olan olay, Allah'ın (c.c), peygamber ve eşinin cennetteki nimetlerinden faydalanmasını emretmesi ve bir ağaca yaklaşmalarını istemesiyle başlamıştır.⁷¹ Lakin şeytan, Hz. Âdem'in ve eşinin cennetten kovulması için onlara vesvese ile yaklaşmış, nefislerine uymalarını ve oradan çıkarılmalarına sebep olmuştur.⁷²

Hız. Âdem'in Kur'ân-ı Kerim'de geçen bağışlanma duası şu şekilde geçmektedir:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Dediler: “Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyana uğrayanlardan oluruz!”⁷³

Bu ayetle ilgili لَنَا تَغْفِرْ kelimesinde Dûrî'den gelen rivayetle Ebû Amr'ın hilafına idğam-ı sağır ile okunmuştur. İdğam-ı sağır, aynı cinsten iki harfin birincisi sakın, ikincisinin ise harekeli olduğu idğam türüdür. Asım kıraatinde bu çeşit idğâm daha çok kullanılmaktadır. İdğam şifahî ihtilaflara girdiğinden kıraat ilminde manaya etki etmeyen kısma girmektedir.

Bu ayeti kerimede yasak meyveden yiyen Hz. Âdemi (a.s.) ve eşi Hz. Havvayı yaptığı günahlardan pişman olmuş ve günahında ısrar etmemiş olarak buluyoruz. Yapılan davranışlardan pişmanlık duyulması ve bir daha aynı hataya düşmeyeceğine dair Allah'a söz verilmesine tevbe denilmektedir. Kulun yaptığı hatanın farkına

⁷⁰ İbrahim Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam'a Giriş* (Temel Esaslar), Ankara DiB Yay., 2008, 28.

⁷¹ Bakara, 2/35; A'raf, 7/19.

⁷² A'raf 7/19-20; Taha 20/115, 117, 120-121; Köksal, Peygamberler Tarihi, I-II, 35-38

⁷³ A'raf, 7/23.

varması, insanı Rabbine bağlayan ve ona giden kapıları açan temel özelliğidir.⁷⁴

İnsanoğlunun ilk tevbesi böylelikle ilk Hz. Âdem ve eşi tarafından yapılmıştır. Yakarışlarındaki pişmanlık, içtenlik ve teslimiyet insanoğluna mesajlar vermektedir. Allah'ın bağışlaması ve rahmeti olmasa bir peygamberi bile hüsrana uğratacağı ise bu beyanında en dikkat edici noktadır. Bir diğer nokta ise eğer affedilmez iseler ziyan olacakları vurgusudur. Bu ise affedilmemenin insanı daha kötü uç bir noktaya götüreceğini, ziyan olup kaybolup gidecekleri ifadesini de anlayabiliriz. Burada affedilmenin umudu ve varlığı ile beraber kabul olunmanın isteğine de şahitlik etmiş bulunmaktayız.

2.2.2. Hz. Nuh'un duaları

Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamber gibi Hz. Nuh'un da duası konu edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kıssası anlatılan, hayatından ve yaşadığı olaylardan en çok bahsedilen peygamberlerden biri de Hz. Nuh'tur. Hz. Nuh (a.s.), Hz. Âdem'in (a.s.) torunlarından biridir. O, Hz. Âdem'in oğlu Şit Peygamberin soyundan gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yirmi sekiz surede Hz. Nuh (a.s.) hakkında bilgi verilmiş ve birçok ayette de doğrudan onun adı zikredilmiştir.⁷⁵

Hz Nuh dinin tebliği konusunda azim ve sebat sahibi kişi anlamında Ülü'l-azm peygamberlerin birincisidir. Rivayetlere göre 950 (uzun yaşadığını ifade etmek için sayı mecazen kullanılmış olup, kesretten kinaye olduğu da söylenmektedir) sene yaşadığı Kur'an-ı Kerim ile sabittir.⁷⁶ Tufan ile çalışmalardan hareketle M.Ö. 5000'li yıllar civarında Mezopotamya topraklarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Kavminin Allah inancından sapması ve puta tapmaya başlaması sebebiyle, kendisine inanan oğulları Sam, Ham, Yafes ile eşleri ve az sayıdaki inanmış kişi dışında insanların tufan cezasına ile helak edilmesi ve tufandan sonra yeni nesil yaratılması dolayısıyla insanlığın ikinci atası kabul edilmektedir. Hz. Nuh, (a.s.) kavmine nasihat ettikçe, onların inkârı, tahkir ve istihzası artmış, bunun üzerine ümitsiz bir haldeyken kavmine beddua etmiş, bedduasının kabul edilmesinin ardından kendisine bir gemi yapması emredilmiştir. Yaptığı gemiye inananları ve her canlıdan birer çifti alarak tufandan kurtulmuştur.

⁷⁴ Ömer Uçan, *Peygamber Duaları Eşliğinde Hz. Peygamberin Sireti*, Yüksek Lisans Tezi. Samsun, 2019, 16.

⁷⁵ İbn Kesir, *Peygamberler Tarihi*, Trc., Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın, İstanbul, Karınca Polen Yay., 2011, 173.

⁷⁶ Ankebut, 29/14.

Tufan sırasında kendisine inanmayan oğlu Yam'ı (Kenan'ı) davet ettiyse de o dağa çıkıp kurtulabileceği düşüncesiyle gemiye binmemiş ve boğularak ölmüştür. Aynı şekilde eşi de kendisine inanmayan biri olduğundan dolayı tufanda helak olanlar arasında kalmıştır. Tufandan sonra suların çekilmesiyle Hz. Nuh'un (a.s.) gemisi Cudi Dağı'na oturmuştur.⁷⁷ Tufandan kurtulanlardan insanlığın nesli devam etmiştir. Böyle bir imtihana rağmen insanlar kısa süre sonra yeniden azmışlardır.⁷⁸

Hz. Nuh (a.s.), putperest bir kavme peygamber olarak gönderilmiş ve uzun bir ömür yaşamıştır. Ömrünün büyük bölümünü, insanları putlara tapmaktan uzaklaştırıp Allah'a ibadet etmeye yönlendirmek için harcamıştır. Ancak genel olarak bütün peygamberlerde olduğu gibi kavmi kendisine itaat etmeye karşı çıkmıştır.⁷⁹ Kavmini putperestlikten döndürmek için birçok çaba sarf eden Hz. Nuh'un (a.s.) davetini Yüce Rabbimiz, yüce kitabında şöyle zikretmektedir: “(Nuh) Ey Kavmim! Dedi. Ben sizin için açık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin, ona karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın.”⁸⁰ Görevini yapmak için bu denli gayret gösteren peygamberi, inkârcılar küçümsemiş, davasını yok saymak için tartışmaya girişmişler ve onunla olabildiğince alay etmişlerdir. Bu azgın kavmin peygambere söylediği sözleri ise yüce kitabımız şöyle nakletmiştir: “Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki; Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.”⁸¹ İnkârcı kavminin bu denli kibirle yaklaşımları, peygamberin yanındaki inananları zayıf ve fakir tabaka olarak görerek peygamberin üstün davetini değersiz ve geçersiz olduğuna dair sebep gösterdiler. Bununla yetinmeyip, Hz. Nuh'un yanındaki fakir ve zayıf kişileri yanından uzaklaştırmasını ve onları dışlamasını istediler. Bunun üzerine Hz. Nuh (a.s.) kavminin bu isteğini reddetmiş ve şöyle söylemiştir; “Ben iman edenleri kovacak değilim, çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum. Ey Kavmim! Ben onları kovarsam beni

⁷⁷ Hud, 11/14.

⁷⁸ İbrahim Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam'a Giriş*, (Temel Esaslar), Ankara, DİB Yay., 2008, 30.

⁷⁹ Fikri Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, MEB, Ankara, Ankakuşu Yay., 2021, 202.

⁸⁰ Nuh, 71/2-4.

⁸¹ Hud, 11/27.

Nuh (a.s.) peygamber ise görevinden asla taviz vermemiştir. Zaman içinde öğüt almayan kavmi için bu yalanlamaları ve yaptığı kötülükler için azabın gelebileceğini hatırlatmış, gece gündüz tebliğ faaliyeti içinde bulunmuştur. Bu tebliğ hareketi bazen tek tek bazen de toplu gruplar halinde gerçekleştirerek uyarılarına devam etmiştir. Hz. Nuh (a.s.) uzun zaman gayret göstermekle birlikte sanki akıntıya karşı kürek çekiyor gibi gayret göstermiştir. Gönderildiği sapkın kavmin yüreği taş olmuş ne söylerse söylesin, ne yaparsa yapsın kendisine kulak asmamış, kulaklarını kapatmışlardır. Bu ilahi çağrıya karşı duyarsız kalmışlar ve Allah'ın peygamberinin bu yüce daveti onların sadece kaçışlarını ve inkârlarını arttırmıştır. Yine bu konuda Yüce kitabımız bize şöyle bilgi vermektedir: *“Nuh, “Rabbim” dedi, “Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım. Fakat benim çağrım sadece kaçışlarını arttırdı. Kendilerini bağışlayan için ben onları ne zaman çağırdıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Yine de ben onları açıkça çağırmaya devam ettim. Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim. Dedim ki: “Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır.”*⁸² Hz. Nuh'un (a.s.) bu tebliği, şartlara ve kişilerin özelliklerine göre tebliğlerini açıktan veya gizli olarak sürdürdüğü bildirilmekte, böylece İslam davetçilerine farklı davet ve tebliğ metotlarının kullanılabileceğine işaret edilmektedir.⁸³

Hz. Nuh'un dua ettiğine ve duasının kabul edildiğine dair ayette ise şöyle zikredilmiştir: *“Nuh'u da hatırla; daha önce o dua etmişti, biz de duasını kabul edip kendisini ve yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık. Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden korumuştuk. Gerçekten onlar, kötü insanlardı; bu yüzden hepsini suda boğduk.”*⁸⁴

Bu ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere Nuh (a.s.), kabul olunmuş bir dua ile sıkıntıdan kurtulduğu belirtilmiştir. Hz. Nuh'un kurtarıldığını ifade edilen büyük sıkıntıdan maksat Nuh tufanıdır. Onunla birlikte kurtarıldığı belirtilen yakınlarından maksat da kendisine inananlardır.⁸⁵ Böylece duası kabul edilip inananlar ile kurtuluşa ermişlerdir. Allah'ın yardımıyla küfre düşenlerin şerrinden korunarak, gönülleri

⁸² Nuh, 71/5-10.

⁸³ Hayrettin Karaman, vd, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara, DİB Yay., 2017, V, 465.

⁸⁴ Enbiya, 21/76-77.

⁸⁵ Karaman, *Kur'ân Yolu Tefsiri* III, 692.

genişlemiş, ferahlayıp iç huzura kavuşmuşlardır.⁸⁶ Bu konuda dikkat çeken hususlardan biri, yakınları ifadesi ile nesep bakımından ayrı olarak, iman kardeşliği şekliyle verilmiştir. Bu konuyla bağlantılı olarak Nuh (a.s.) bu büyük tufandan kurtulması için ailesine teklifte bulunması ve oğlunun kabul etmemesi, Nuh (a.s.)'ın Allah'a (c.c) yönelttiği bir niyaz, istek ve dua halindeki karşılıklı ifadelerini Kur'an-ı Kerim bize şöyle bildirmektedir:

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

“Nuh rabbine şöyle seslendi: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette haktır. Sen hâkimlerin en âdilisin” dedi.”⁸⁷

Yukarıda bulunan ayette فَقَالَ رَبِّ Sûsî için idğam-ı kebir görüşü benimsenmektedir. Aynı cinsten iki harfin harekeli olması ile فَقَارَبَّ şekliyle idğam-ı kebir ile okunmaktadır. Telaffuzda bir okuyuş farklılığı olsa da idğam manaya etki etmemektedir.⁸⁸

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Allah Dedi ki: “Ey Nuh, kesinlikle o senin ailenden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir iş (yapmıştır). Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi Benden isteme. Gerçekten Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.”⁸⁹

Bu ayeti kerimede عَمَلٌ غَيْرُ kelimesinde kıraate dair değerlendirme yapılmıştır. Kisâi ve Yakub م harfini kesralı, ل harfini tenvin olmaksızın fethalı ve ر harfini nasb halinde okumuştur. Geriye kalan kıraat âlimler ise م harfini fethalı, ل harfini ref halinde tenvinli, ر harfini ise ref şekliyle okumuş olup Ebû Cafer ise tenvini gizlemiştir.⁹⁰ Kisâi ve Yakub'un görüşüyle عَمَلٌ غَيْرُ okunduğunda manada bir kısım farklılık meydana gelmiştir. “Şüphesiz ki senin oğlun, uygun olmayan bir iş yaptı, (şirk koştu ve yalanladı)” manasına gelmektedir. Diğer kıraat âlimlerin görüşüyle عَمَلٌ غَيْرُ olarak kıraat

⁸⁶ Mehmet Keleş, *Semantik Analiz Yöntemi Açısından “İnşirâh” Kavramı*, İğdır, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 73.

⁸⁷ Hud, 11/45.

⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-'aşr*, Cidde, Mektebetü Dâri'l-Hüdâ, 1994,227.

⁸⁹ Hud, 11/46.

⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-'aşr*, Cidde, Mektebetü Dâri'l-Hüdâ, 1994,227.

edildiğinde ise “o salih olmayan bir iş yapmıştır” anlamına gelmektedir.⁹¹ Görüldüğü üzere manadaki değişiklik aslında birbirine yakın ifadelerle kullanılmıştır.

Kıraat vechi açısından değerlendirilen bir başka kelime ise تَسْلُن kelimesidir. Naf’i, İbn Amir ve Ebû Cafer ط harfini fethalı, ن harfini ise kesra halinde şeddeli okumuşlardır. İbn Kesir ط harfini fethalı, ن harfini fetha halinde şeddeli kıraat eder. Diğer kıraat imamaları ise ط harfini sakın, ن harfini tahfif ve kesralı okur.⁹² Yine ayette geçen اِنِّی lafzında kıraat farklılığını Naf’i, İbn Kesir, Ebû Amr ve Ebû Cafer, izâfet “ي” sı getirerek meydana getirmiştir.⁹³ Mana bakımından tefsire etkisi birbirine yakın ifadelerdir.

Burada Hz. Nuh’un durumu şu misale benzetilebilir: Evet o senin evladın ve bir parçandır, fakat insan vücudunun bir organı işlevini yitirmiş ve bedenden atılması muhakkak gerekli ise doktor, vücudun diğer kısımlarının selameti için o organı kesme kararı almak zorundadır. Hasta her ne kadar kesilmemesi için ricalar etse dahi bu ayette de “o senin ehlinden değil” şeklindeki ifade, oğlunun kendi öz soyundan değil manasında kullanılmamıştır. O, bozuk ahlak ve inanç yüzünden artık senin iman sahibi ehlinden sayılmaz manasında da kullanılmıştır.⁹⁴

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Nuh, Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum, dedi.”⁹⁵

Yukarıda zikrettiğimiz ayeti kerimede, İmam Naf’i, İbn Kesir, Ebû Amr ve Ebû Cafer, اِنِّی kelimesinde izâfet “ya” harfini fetha olarak ي şeklinde okumuşlardır. Sûsî’ye

⁹¹ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2012, 202; Fahreddin Razi, *Mefatihul-Gayb*, İstanbul, Huzur Yay., 2019, XVIII, 3.

⁹² İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-aşr*, 227.

⁹³ Ahmed b. Muhammed el-Bennâ Dimyâtî, *İthâfû Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâati'l-Erbaate Aşer*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, 2011, 319; Abdulfettah Paluvî, *Zübdetü'l-İrfân*, İstanbul, el-Mektebetü'l-Hanefiyye, 2019, 69; Yener Aydın, *A'râf ve Hud Sûrelerindeki Kıraat farklılıkları ve Tefsire Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019, 138.

⁹⁴ Ebû'l Ala Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, (terc. M.Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, vd.) İstanbul, İnsan Yay., 1996, II, 397.

⁹⁵ Hud, 11/47.

göre قَالَ رَبِّ kelimesinde idğam-ı kebir, Ebû Amr'ın hilafına Dûrî, تَغْفِرْ لِي kelimesini idğam-ı sağır ile kıraat etmişlerdir.⁹⁶

Ayeti kerimenin sonunda yer alan “ziyana uğrayanlardan olurum” ifadesi dikkat çekicidir. Zira Allah tarafından seçilmiş bir peygamberin, kaybedenlerden olması düşünülemez. Buradaki ifade öncelikle Kur'ân'ı okuyan müminler için bir uyarıdır. İkincisi ise söz konusu duayı yapan peygamberin yakınları ve bağlılarıdır. Zira peygamber tarihine bakıldığında ve Kur'ân'da konuyla ilgili ayetlere nazar edildiğinde, kan bağı olan evlatları veya eşlerinden onu kabul etmeyenler çıkmış olabilir.⁹⁷

Yalancılıkla itham edilip çeşitli eziyet ve hakaretlere maruz bırakılan Peygamberlerden Hz. Nuh, Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda önemli bir misal teşkil etmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de sabırla davet yoluna devam eden Hz. Nuh için şöyle buyurulmaktadır: “*Yemin olsun, biz Nuh'u toplumuna gönderdik de o, onların arasında bin yıldan elli yıl eksik kaldı. Sonunda onları tufan yakaladı. Çünkü onlar zalimlerdi.*”⁹⁸ Dokuz yüz elli sene sabırla ve kararlıkla, hidayete davet eden başka bir peygamberden bu misalle bahsedilmemiştir. Onun cehd ve kararlılığı, gece gündüz hakka davet etmesi ve bu konuda bir yılgınlık göstermemesi takdire şayan bir örnek oluşturmuştur.

Bir peygamberin görevi davetini eksiksiz yapmaktır. Davetin etkisi, sonuç getirip getirmemesi ise insanların kabule yönelmesine ve Allah'ın hidayet etmesine bağlıdır. Burada da Hz. Nuh'un gece gündüz demeden bütün gücüyle halkının kurtuluşu için çalıştığı, böylece sorumluluğunu yerine getirdiği bildirilmektedir. Nuh'un insanları kurtuluşa çağırması karşısında günahkârların parmaklarını kulaklarına tıkamaları ve elbiselerini başlarına bürümeleri, peygamberin tebliğ ettiği dini reddettiklerini ifade eden mecâzi bir anlatım olarak görülmektedir. Ancak peygamberin konuştuklarını işitmek için gerçekten parmaklarını kulaklarına tıkamış, onu görmemek ve duymamak için elbiselerini başlarına bürümüş de olabilirler.⁹⁹ Kendisinin bu denli mücadelesiyle birlikte sonuç alamaması ve yalan ithamından kurtulamamış olması nedeniyle Nuh peygamber, Allah'a kavminin durumundan bahsetmiştir. Kavmi ile

⁹⁶ Abdulfettah Paluvî, *Zübdetü'l-İrfân*, İstanbul, el-Mektebetü'l-Hanefiyye, 2019, 69; Dimyâtî, *İthâfû Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kırââtî'l Erbaate Aşer*, 2011, 319.

⁹⁷ Fatih Kurt, *Kur'ân'da Dua Kulluğun Özü*, Ankara, TDV Yay., 2021, 151.

⁹⁸ Ankebut. 29/14.

⁹⁹ Karaman, *Kur'ân Yolu Tefsiri*, V, 465.

aralarındaki hükmü vermesini istemiş, müminleri ise bu azgın kavime gelecek azaptan kurtarmasını dilemiştir.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ , فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“(Nuh): “Rabbim, dedi, kavmim beni yalanladı. Benimle onların arasını aç.(aramızda hükmet) Beni ve benimle beraber bulunan mü’minleri kurtar!”¹⁰⁰

Kıraat imamlarımızda Sûsî’nin قَالَ رَبِّ lafızları üzerinde idğam-ı kebir görüşü yaygındır. Verş ve Hafs izâfet ye’sini fethalı okumuştur. İmam Yakub ise كَذَّبُونِ kelimesini وَأَطِيعُونَ kelimesi gibi iki haldede ye harfi ile okumuştur.¹⁰¹

Bir peygamberin mücadelesine karşılık kendisini hak ile gönderen Rabbinden yardım talep etmesi ve yenildiğini düşünmesi gerçekten peygamberine itaat etmeyen bir toplum için büyük ziyan oluşturmaktadır:

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ

“Rabbine: ‘Ben yenik düştüm, yardım et!’ Diye yalvardı.”¹⁰²

Yukarıda verdiğimiz dua ayetinde kıraat yönünden belirgin farklılık olmayıp tefsirciler tarafından, Hz. Nuh’un yenik düşmüş durumda olduğunu ve acele yardım talep ettiği belirtilmiştir. فَانْتَصِرْ kelimesinde ف harfi acil durumu ifade ettiği gibi, “fâ-i takibiye” anlamında bir işin olaydan hemen sonra meydana geldiğini anlatır. Kavmini ısrarla hak yoluna davet ettikten sonra değişmeyen sonuç için ve yenilmiş hissi ile Allah’tan yardım talep etmiş olduğu kıraatin tefsire yansıyan tarafları kısmında değerlendirilmiştir.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ

“(Nuh) dedi ki: “Rabbim, beni yalanlamaları karşısında bana yardım et”¹⁰³

Ayette geçen كَذَّبُونِ kelimesinde ye harfini isbat edip iki hal üzere tanımlamıştır. Yine قَالَ رَبِّ lafızlarda Sûsî’ye göre idğam-ı kebir vardır. Ebû Cafer, Ruveys teshil ile

¹⁰⁰ Şuara, 26 /117-118.

¹⁰¹ Muhammed İbrahim Muhammed Sâlim, *Ferîdetü’l-dehr fi te’sîli ve cem’i’l-kıraat*, Kahire, Dâru’l-Beyânî’l-‘Arabî, 2003, III, 139.

¹⁰² Kamer, 54/10.

¹⁰³ Mü’minûn, 23/26.

diğer imamlar ise tahkik ile okumuştur.¹⁰⁴

Hz. Nuh, kavmini uzun süre davet etmesine rağmen çok az bir topluluk iman etmiştir. Sonunda Nuh peygamber kavminin inkârda ısrar edip, hidayet nasip olmadığına kanaat getirdiğinde yenik düştüğünü rabbine arz ederek yardım talep etmiştir. Allah (c.c) Hz. Nuh'un kararlı hareket ederek sabırla davetine devam etmesine rağmen inkârcı kavmine hak ettikleri cezayı göndermiştir.¹⁰⁵ *“Vaktiyle Nuh bize yakarmıştı. Bizde ne güzel karşılık vermiştik! Nitekim kendisini ve ailesini o büyük felaketten kurtardık. Ve yalnız onun soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelen nesiller arasında onun hakkında (iyi bir ün) bıraktık. Bütün âlemlerde ona selâm olsun. İşte biz iyileri böyle ödüllendiririz. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı. Sonunda ötekileri sulara gömdük.”*¹⁰⁶

Hz. Nuh'un kıssası, Kur'ân-ı Kerim'de davetine başlamasından tufan olayının sonuna kadar genişçe yer almaktadır. Yüce Allah, Hz. Nuh'un kavminden yalanlayanları suda boğmuştur. Allah (c.c)'ın davetinden sapıp, ilahi davetten uzaklaşan milletler hakkındaki Allah (c.c)'ın kanunu; çeşitli asır ve zamanlarda, peygamberler ile suçluların akıbeti gözler önüne serilerek açıklanmaktadır.¹⁰⁷

2.2.3. Hz. Hud'un Duası

Nuh (a.s.) kavmine gelen tufan felaketinden sonra, insanlar yeniden çoğaldılar. Yeni yeni topluluklar meydana getirdiler. Fakat Nuh tufanını yaşamış olan bu insanlar, geçen zaman içerisinde hem Allah'a karşı olan isyanlarından dolayı kendilerine gelmiş olan felaketi unuttular, hem de felakete uğramış olan ataları gibi putlara tapmaya başladılar.¹⁰⁸ Hz. Hud, Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın neslinden gelmiştir. Yemen'in Hadramut bölgesinde Ahkaf'ta yaşayan azgınlığı ile meşhur Ad kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Yüksek binalar ve mamur şehirler yapmalarıyla, bağ bahçeleriyle, sürü sürü davalarıyla meşhur Ad kavmi, kendilerinin bu gücüne güvenip Allah'ı inkâr etmiştir. Bunun üzerine Hz. Hud, onlara hak yola davet için gönderilmiştir. Onun davetini kabul eden az sayıda müminin dışındakiler yedi gece sekiz gündüz süren şiddetli rüzgâr ve kasırga ile helak olmuşlardır. Bu olayın M.Ö. 4000'li yıllarda

¹⁰⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 480.

¹⁰⁵ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân'i'l-Azim*, Kahire, Müessesetü Kurtuba, III, 36-52.

¹⁰⁶ Saffat, 37/75-82.

¹⁰⁷ Es-Sâbüni, *Safvetu't-Tefâsîr-I*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, VII, 65.

¹⁰⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Beyan Yay., 2021, 40.

gerçekleştiği tahmin edilmektedir.¹⁰⁹

إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ إِلَّا هُوَ اخْذُ بِنَاصِيَتِهَا إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ

“Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Hiçbir canlı yoktur ki onun perçeminden tutmuş olmasın (onu dilediği gibi yönetmesin). Gerçekten Rabbim, doğru bir yol üzerindedir (O adildir, yanında kimse zulme uğramaz)”¹¹⁰

Yukarıda ayeti kerimede geçen صِرَاط kelimesini Ruveys, Kunbul ve İbn Mücahid sin harfi ile Halef işmam ile geriye kalan imamlar ise sad harfi ile okumuşlardır.¹¹¹ Burada usûl-i bir farklılık meydana gelmektedir. Mana açısından birbirine yakın ifadeler kullanılmış olup önemli bir değişiklik arzetmediği tarafımızca görülmüştür.

Bu ayeti kerimede inkârcı bir kavmin karşısında onları ikna etmeye çalışan Hz. Hud'un (a.s.) bir mücadeleci kimliği ile karşı karşıyayız. Hz. Nuh'dan sonra putperestliğe dönen bu kavim dünya hayatına fazla dalmaları sebebiyle Allah'tan uzaklaştılar, kibire kapıldılar, fitne fesat çıkarıp büyüklük tasladılar. Peygamberlerini dinlemeyip, dünyadaki güçlerine ve mal varlıklarına güvendiler. Meydan okumalarına karşılık Allah (c.c) onlardan yağmuru kesti ve meşhur irem bağları, bahçeleri helak oldu, yine de inkârlarına devam ettiler. En son gökyüzünde gördükleri kara bulutları rahmet yağmurları sandılar hâlbuki peygamberleri olan Hz. Hud'un haber verdiği ve onları tevbe etmeye ikna etmeye çalıştığı azap kendileri için yazılmıştı. Sekiz gün devam eden rüzgâr ile çekirge gibi havada uçuştular.¹¹² Kur'ân-ı Kerim'de kasırga ile helak edildiği anlatılan bu kavim, peygamberine itaatsizlik karşılığında ne tür bir ceza ile karşılanacağını bir örneğidir. İnsanlar mal, mülk ve makamın yok olabileceğinin asıl baki olanın kulluk mertebesindeki kazanımlarımız olduğunu unutmamanın da bir açıklamasıdır.

2.2.4. Hz. Lut'un Duası

Lut (a.s.), Hz. İbrahim'in kardeşi Haran'ın oğludur. İslami kaynaklarda soy kütüğü Tarah oğlu Haran oğlu Lut şeklinde geçmektedir. İbrahim ile birlikte Irak'tan

¹⁰⁹ Şaban Özkavukçu, *Kur'ân-ı Kerim'den Peygamber Kıssaları-Günümüz İnsanına Hisseler-*, İstanbul, İz Yay., 2019. 87.

¹¹⁰ Hud, 11/56.

¹¹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 228.

¹¹² Kamer, 54/20.

ayrılmıştır. Tevrat'ta bildirildiğine göre ölüdeniz kıyısındaki Sodom ve Gomore'de (Ammûre) peygamber olarak görevlendirilmiştir. Buralarda oturan halk, inkârcılık yanında, livatayı da meşru hâle getirmişlerdi. Hz. Lut, erkeğin erkeğe yaklaşması (homoseksüellik) şeklindeki bu fuhuş çeşidini, daha önce hiçbir millette görülmemiş ölçüde yaygınlaştırmaları sebebiyle onları eleştirdi. Kendisinin güvenilir bir peygamber olduğunu, Allah'tan korkup davetine icabet etmelerini ve hallerini düzeltmeleri gerektiğini söyledi. Bu yaptıkları sebebiyle onları “müsrifler” şeklinde niteledi. “Makul ve meşru ölçüleri aşan” anlamına gelen müsrif kelimesinin burada cinsel sapıklığı ifade ettiği anlaşılmaktadır.¹¹³ Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şu ayetle ifade edilmiştir:

*“Lut'u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: “Sizden önceki topluluklardan hiçbirinin (bu ölçüde) yapmadığı iğrençliği mi işliyorsunuz! Kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkınlık eden bir topluluksunuz.”*¹¹⁴ Ayeti kerimede bahsedilen hiçbir toplumda görülmeyen çirkin bir eylem söz konusudur. Lut (a.s.)'ın kavminin işlediği livata (erkeğin erkeğe yaklaşması) fiilinin açık ve cesurca işlenildiğine dair bilgilere İslam ansiklopedisinde şu şekilde yer verilmiştir:

“Lut (a.s.)'ın peygamber olarak gönderildiği Sedum ahalisi (Lut kavmi) Kur'ân-ı Kerim'de; ‘El- Mü'tefikat’ (alt üst edilen yer) olarak bilinen bölgede yaşarlardı. Bu bölge bugünkü İsrail ile Ürdün arasında lut gölü civarındadır. Bu bölgede başta en büyükleri Sedum olmak üzere Sud, Said, Duma, Amura adında beş şehir daha vardı. Bu şehirlerden Sedum'un etrafı taş ve kurşundan surlarla çevrilmişti. Her bir şehirde sayısız insan yaşıyordu. Bu bölgede yaşayan insanlar; puta tapıyorlar, yol kesip soygunculuk yapıyorlar ve o zaman kadar hiçbir kavim ve millet tarafından işlenmeyen, bugün en tehlikeli hastalıklardan aids'in baş sebeplerinden olduğu tesbit ve isbat edilmiş olan livata (erkeğin erkeğe yaklaşması) çirkin ve iğrenç fiillerini herkesin içinde açıktan işliyorlardı. Adaletsizlik ve zulüm kol geziyor, zayıf insanlar eziliyor. Fuhuş ve ahlaksızlık söz ve fiilleri aleni olarak yapılıyordu. Edep ve hayâ tamamen yok olmuş, ayıp ve günah olarak bilinen her şey topluluk içinde yapıldığı gibi yapanlar daha çok itibar görüyordu. En kötüsü bu yapılan çirkin ve iğrenç hareketlerden kimse kimseyi sakındırmıyor bilakis bu kötü fiilleri yapmayanlar toplumun dışına itilip

¹¹³ Karaman, *Kur'ân Yolu Tefsiri*, II, 551.

¹¹⁴ A'raf 7/80–81.

ayıplanıyordu.”¹¹⁵

Allah’ın peygamberi Hz. Lut bu fiillerden onları vazgeçirmek için büyük çaba sarf etmiş lakin bu azgın kavim peygamberlerini dinlememekle kalmıyor hatta yalanlıyorlardı. Lut (a.s.)’in onlara doğru yolu göstermek için tebliğ gayretine rağmen kavminin ona cevabı, Lut ve ona inananları yaşadıkları yerden kovmak ve uzaklaştırmak oldu. Zira bir ayeti kerimede bu azgın kavmin kendi aralarında yaptıkları konuşmayı haber vermiştir: “*Kavminin cevabı, ‘Onları (Lut ve arkadaşlarını) memleketinizden çıkarın! Çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlar!’ demelerinden başka bir şey olmadı.*”¹¹⁶ Bu durum üzerine Hz. Lut (a.s.) aşağıdaki duayı etmiştir.

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ

“Rabbim! Beni ve ailemi bunların yaptıklarından kurtar.”¹¹⁷

Bu dua ayetinde kıraat yönünden belirgin bir farklılık olmamakla birlikte tefsir âlimleri açısından نَجِّنِي kelimesindeki şedde, zorda kalan bir peygamberin kuvvetli kurtuluş talebini ifade etmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de bu dua’nın sahibi olan Hz. Lut, zor bir tebliğ görevinin sonunda artık çaresiz kaldığını, hiçbir çözüme yaklaşmadıklarını artık bu çirkin fiili işleyen kavimden kurtulmak istediğini dile getirmiştir. Zira Allah’ın yardımının gelmesinin yakın olduğunu biliyordu. O bir peygamber olarak gereğini yapmıştı ve Allah’ın yardımını beklemekteydi. Zira bütün peygamberlerin azgın kavimleri karşısında bunaldığı ve Allah’tan yardım çağırısı yaptığı gözlemlenmektedir. Zira gecenin en karanlık anı sabaha en yakın olduğu andır. Peygamberler bu bunalmayı yaşamış, Allah’a dayanma ve sığınma hâlini duada bulmuşlardır.

2.2.5. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in Duası

Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Muhammed’in (s.a.v.) büyük dedesidir. Ülü’l-azm peygamberlerin ikincisidir. M.Ö. 1800’lü yıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir. İslam’da olduğu gibi diğer semavi dinlerde de büyük bir itibara sahiptir. İlk eşi Sare, İkinci eşi Hacer’dir. Bu iki eşinden de birer tane çocuğu (İsmail ve İshak) olmuştur. Bu oğullarının ikisi de peygamber olmuştur. Her ikisinin ölümünden sonra kenanilerden

¹¹⁵ Ramazan Ayvalli, vd. *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye gazetesi yay., tsz. II, 163.

¹¹⁶ A’raf, 7/82.

¹¹⁷ Şuarâ, 26/169.

Kuture ile evlenmiş altı çocuğu olmuştur. Lakabı Allah'ın dostu anlamında Halilullah'tır. Babil halkına peygamberlik ile gönderilmiştir. Babil kralı Nemrut ile giriştiği mücadeleler Kur'an-ı Kerim'de geniş bir şekilde anlatılmıştır. Nemrut kendisini kavminin kralı ilan etmiş ona tevhid ile karşı gelen Hz. İbrahim'i ateşe attırmıştır. Ateşin kendisini mucizevi bir şekilde yakmayışı ile kurtulmuş bunun üzerine kendisine iman edenlerle birlikte zulmün ve sıkıntıların bölgesinden ayrılmıştır. Hayatını oğlu İsmail, İshak ve yeğeni Lut ile birlikte geçiren Hz. İbrahim, Suriye tarafında büyük bir kesimin kendisine itaat etmesiyle İbrahim milletini oluşturmuştur. Hz. İbrahim'in tebliği Harran, Filistin, Mısır, Medyen ve Mekke bölgesinde yaygınlaşmış, temsil ettiği inanç sistemi (hanif) Kâbenin yeniden inşası ile kalıcı halde sembolleşmiştir.¹¹⁸ Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in (a.s.) ilk oğlu olup Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmiştir. Hz. İbrahim'in (a.s.) ilk eşi Sare'den çocuğu olmayan Hz. İbrahim o dönemin gerektirdiği üzere Hz. Hacer ile evlenmiş bu evlilikten ilk çocuğu Hz. İsmail doğmuştur. Daha sonra vahyin gereği ve eşi Sare'nin bir arada yaşamak istememesi üzerine Hz. İbrahim, küçük oğlu ve eşini hiçbir yerleşim alanının bulunmadığı hicaz bölgesine getirmiş. Az bir azık ile onları orada bırakmış yine vahyin gereği olarak onları Allah'a emanet ederek Sare valideye geri dönmüştür. Allah'ın emrine derin bir teslimiyet gösteren Hz. Hacer ve oğlu İsmail teslimiyetlerinin mükâfatı olarak çölde imkânsız görünen mucizevi bir olaya tanıklık etmiş, kıyamete kadar akacak olan zemzem suyu meydana çıkmış, o mübarek beldede hayatlarını sürdürme lütfu verilmiştir. Hz. İbrahim zaman zaman gelerek Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i ziyaret etmiş, kurban olarak adadığı oğlunun yine teslimiyetleri karşısında kurbanlık olarak koçun müjdelenmesi olayına tanıklık etmiştir. Hz. İsmail Arap yarımadasına ve yemen kabilelerine peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. İbrahim'in (a.s.) Hz. Muhammed'in (s.a.v) büyük dedesi olması Hz. İsmail'in (a.s.) Mekke'de evlenip soylarının Arab-ı Müsta'ribe (Mütearribe) yani Aslen Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Hz. İsmail (a.s.), Kâbe'yi babası Hz. İbrahim (a.s.) ile birlikte yeniden inşa etmiştir. Hz. İsmail, Kur'an-ı Kerim'de sözüne sadık bir insan ve peygamber olarak anılmış.¹¹⁹ Yine bir diğer ayetlerde iyi kimse, sabreden ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmış bir peygamber olarak

¹¹⁸ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam'a Giriş*, 123.

¹¹⁹ Meryem, 19/54.

bahsedilmiştir.¹²⁰ Kur'ân-ı Kerim'in hakkında bildirdiği bu bilgiler, tevratta Hz. İsmail hakkında anlattığı kıssanın tahrif edilmiş olarak aktarılmasının düzelmesini de yaptığını bizlere göstermiştir.¹²¹ Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsmail ve İbrahim konusu, Mekke ve Kâbe'nin yapılandırılması ile de önemli bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda konusu geçen Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in duaları da bu konu üzerinde zikredilmiştir.

Hız. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ettiklerinde ibadet yollarını kendisine gösteren ve dualara icabet eden Allah'a ettiğı duası ise Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

“İbrahim, İsmail’le birlikte o evin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyordu: Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et. Şüphesiz tevbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. Soyumuzdan, onlara senin ayetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız kudret ve hikmet sahibi sensin.”¹²²

Yukarıdaki ayetlerde kıraat farklılığı 127. ayette bulunan مِنَّْا إِنَّكَ ve وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا kelimeleri üzerindedir. وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا kelimesinde Sûsî ل harfini ر harfine idğam ile okuyarak manaya etki etmiştir. Böylece manasında, Hz. İbrahim ve İsmail’in Rabbine özlem duyduğu ve zaman geçirmeden ona dua edip ve yalvardıklarını anlatmaktadır.¹²³ Diğer bir kelime olan مِنَّْا إِنَّكَ meddi munfasıl farklılığı üzerindedir. Kalûn ve Dûrî, Sûsî, İbn Kesir, Ebû Cafer ve Yakub bir harf, İbn Âmir, Halef ve Kisâi üç harf, Verş ve

¹²⁰ Enbiya, 21/85 – Sad, 38/48.

¹²¹ Cengiz Duman, *Kur’ân Kıssalarının Tarihselliğı*, İstanbul, Ekin Yay., 2015, 196.

¹²² Bakara, 2/127-129.

¹²³ Ebû Amr Dâni, *et-Teyşîr fî l-Kirâetis-seb’*, Mektebetür-Rüşd, Bağdat, 2011. 206; Pâluvî, *Zübdetü l-irfân*, 10-39; Cezerî, *en-Neşr*, II, 521; Harûf, *el-Müeyesser fî kiraati l-erbeati aşr*, 16; Dimyâtî, *İthaf*, 193. Siraceddin Öztoprak, *Kur’ân Kıraatı-Kıraat-ı Aşere-*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2005, 282.

Hamza beş harf, Asım ise dört harf miktarı med ile okumuşlardır.¹²⁴ Yine 128. Ayette bulunan **وَأَرْنَا** kelimesini İbn Kesir, Yakub ve Sûsî ر harfini sükûn ile Ebû Amr ve Dûrî ise ihtilası kesre ile geriye kalan kıraat âlimleri ise halis (kâmil) kesre ile okumuştur.¹²⁵ 129. ayeti kerimede bulunan **فِيهِمْ , عَلَيْهِمْ , وَزَكَّيْهِمْ** kelimelerini ise Yakub he zamirini dammeli okumaktadır. Kıraat âlimlerimizden Hamza dahi bunu kabul etmiştir.¹²⁶

Kâbe'nin temellerini yükselten Hz. İbrahim ve İsmail'in aslında kulluğun inşasının temellerini de ebedi miras olarak yükseltiyorlar, bu maddi yükseliş ile manevi yükseliş için kabul olunma duasını fiiliyat hâline döküyorlardı. Bu iki peygamberin teslimiyet örneklerini kendi soylarında da çıkma duası takvanın temeline işaret etmekte aynı zamanda ibadet usullerinin öğrenilmesini de Allah'ın yol göstericiliğine işaret ederek manevi yükselişlerinin temelini Allah'a sınırsız teslim olmanın bir sonucu olarak da göstermişlerdir.

Taberi, Hz. Âdem'in (a.s.) Tevbesinin kabulü için ettiği duayı Hz İbrahim ve İsmail'in ettiği duaya benzeterek şunları söylemektedir: “Ayeti kerimede ‘Tevbemizi kabul et.’ Buyrulmaktadır. Belki de Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in, Rablerine tevbe etmeleri, bizzat kendi kusurlarından kaynaklanmayıp kendi soylarından gelecek olan günahkârların kusurlarının affedilmesi içindir. Çünkü Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'e, soyundan zalimlerin geleceğini ve Allah (c.c)'ın ahbine erişemeyeceklerini beyan etmiştir. Hz. İbrâhim ve Hz. İsmail de soylarından gelecek insanların bağışlanmalarını Rablerinden istemişlerdir.”¹²⁷

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿١﴾ رَبِّ إِنَّهُمْ ضَلُّوا كَثِيرًا
مَنْ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢﴾ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ
غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ
مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي
الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٤﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ
﴿٥﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٦﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ

¹²⁴ Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 178-185.

¹²⁵ Cezerî, *en-Neşr*, II, 521; Dâni, *et-Teyssîr*, 206; Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 10-39; Harûf, *el-Müyesser fi Kıraati'l-erbeati aşr*, 16; Öztoprak, *Kur'ân Kıraatı-Kıraat-ı Aşere-*, 282; Dimyâtî, *İthaf*, 193.

¹²⁶ Cezerî, *en-Neşr*, II, 521; Dâni, *et-Teyssîr*, 206; Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 10-39; Harûf, *el-Müyesser fi kıraati'l-erbeati aşr*, 16; Öztoprak, *Kur'ân Kıraatı-Kıraat-ı Aşere-* 282; Dimyâtî, *İthaf*, 193.

¹²⁷ Et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1988. I, 343-345.

يَقُومُ الْحِسَابُ.

“İbrahim şöyle dua etmişti: Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut! Rabbim! Putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldu. Bundan böyle kim bana uyarırsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok bağışlayan, pek esirgeyensin. Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsiner. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz. Yaşlılığıma rağmen bana İsmail’i ve İshak’ı armağan eden Allah’a hamdolsun! Şüphesiz rabbim duaları kabul edendir. Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et. Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla.”¹²⁸

Yukarıda verdiğimiz ayetlerde 35. ayette geçen اِبْرٰهِيْمُ kelimesinde Hişam he harfini fethalı ve elif ile ابراهام şeklinde okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise he harfini kesralı ve ye harfîyle telaffuz etmiştir. 37. ayette geçen اَفْدَةً kelimesinde Hişam hemzeden sonra ye harfinin med edilmesi ya da hafzedilmesi ile okumuştur. Geriye kalan kıraat âlimleri ye harfi olmadan okumuştur.¹²⁹

Bu ayeti kerime ile Hz. İbrahim’in Kâbe’nin bulunduğu bölge olan Mekke için dua ettiği, emin bir şehir olmasını, insanların gönlünün o beldeye meyletmesini, rızık ve ürünlerinin artmasını dilemiş ve ehlini namazı kılmaları için orada bıraktığını söylemiştir. Zira Allah’a yakınlaştıran amellerin başında namaz gelmektedir. Duada bulunulan bu istek sadece kendisinin Allah’a yakınlaşması değil. Bu yakın hâlinin nesli için de devam etmesini istemesi gayet manidardır. Zira o mübarek belde ikame edilen namaz belki de bu anlamda dinin ve takvanın ikame edilmesi olarak anlaşılabilir.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِنِّي بِالصَّالِحِينَ ﴿١﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٢﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ
جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٣﴾ وَاعْفُ عَنِّي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٤﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُنْعَثُونَ ﴿٥﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا
بَنُونَ ﴿٦﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٧﴾

¹²⁸ İbrahim, 14/35-41.

¹²⁹ Cezerî, *en-Nesr*, 260.

“Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni salihler arasına kat. Bana gelecek nesiller arasında doğrulukla ve hayırla anılmayı nasip et! Beni, içinde ebedî nimetlerin kaynadığı cennetin vârislerinden kıl! Babamı da bağışla; çünkü o yolunu şaşırانlar arasında. İnsanların diriltilecekleri gün beni rezil rûsvâ eyleme! O gün ne mal fayda verir, ne de evlat. Ancak Allah’ın huzuruna tertemiz bir kalple gelenler kurtulur”¹³⁰

Yukarıda dua ayetlerinde kıraat farklılığı **وَاعْفُرْ لآبِي** kelimesinde gerçekleşmektedir. **ي** harfini Ebû Amr, Naf’i ve Ebû Cafer fethalı okumuştur.¹³¹ Bu durumun kıraatte anlama etki eden belirgin farkı bulunmayıp özellikle tefsir âlimlerinin yorumuyla Hz. İbrahim (a.s.) burada babası için dua ettiği ancak babasının inatçı bir inkârcı ve cehennemlik olduğu kesinleşinde bu yakarıştan vazgeçtiği bildirilmektedir.¹³²

Hz. İbrahim’in (a.s.) bu duasına bakıldığında insanların birbirlerine dua etmesinin örneklerini barındırdığını görmekteyiz. Örneğin yolunu şaşırان babası için bile hidayet dilemekte, oğulların ve malların fayda vermeyeceği sadece selim bir kalbin fayda verdiği insanların diriltileceği o günün rezilliğinden Allah’a sığınmıştır. Hz. İbrahim’in hesap gününde mahcup olmama dileği bir peygamberin duası olarak oldukça ilgi çekicidir. Çünkü dünya âleminde herkes dış görünüşü ile bilinmektedir. İnsanın kalbi durumunu ise sadece onu yaratan bilmektedir. O halde vücut organlarının kişilerin aleyhinde şahitlik edeceği¹³³ tüm sırların döküleceği¹³⁴ o hesap gününde, mahcup olma durumu mevcuttur. Hz. İbrahim ise hiçbir şeyin gizli kalmayacağı o günden Allah’a sığınım ve o günün mahcubiyetinden uzak durun mesajı vermektedir.

Dayanmak ve yönelmek aslında duanın özünü oluşturan iki kavramdır. İnsan teslim oldukça teslim alınır. Allah’ın lütfu ile insanlar kurtuluşu bulur ve feraha erer. Dönüş elbette Allah’a olacağı için aciz ve gücü sınırlı varlıklar olan insanların ondan başka dayanağının olmadığını bilmeleri gereklidir. Hz İbrahim’in kâfirlerin fitnesi olmamak için bir dayanağa ihtiyacı vardır ve yüce Rabbine şöyle yönelmiştir:

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفُ رَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

¹³⁰ Şuarâ, 26/83-89.

¹³¹ Ebû’l Kasım Bin Ali En-Nüveyri, *Şerhu Tayyibetun Neşr Fi Kıraatil Aşr*, Tahk., Mecdi Muhammed Surur Baslum, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, 487.

¹³² Tevbe 9/114.

¹³³ Fussilet, 41/20.

¹³⁴ Tarık, 86/9.

“Bizi o kâfirlerin fitnesi kılma! Ey Rabbimiz! Bizi bağışla! Şüphesiz sen azizsin. Hikmet sahibisin.”¹³⁵

Dua ifadelerinin geçtiği yukarıdaki ayeti kerimede رَبِّكَ kelimesinde Sûsî'ye göre idğam-ı kebir bulunmaktadır. İdğamın manaya etkisi bulunmayan şifahî ihtilafların içinde olduğu söylenebilir. Tefsir yönüyle ise Hz. İbrahim, bu duasında fitne kılınmanın kötülüğünden uzaklaşmak istemiştir. Buradaki fitne kelimesinin tefsire yansıyan bir diğer yönü ise kötülüğü teşvik eden fitneci veya inkârcı kişilerin zulmüne uğrama anlamında da kullanılmıştır.¹³⁶

Hz. İbrahim'in bu duasından ve yaşadığı ortamın inkâr seviyesinden anlaşılıyor ki bu kâfirlerin şerrine uğramaktan Allah'a sığınmıştır. Zira döneminin nemrutları onu cezalandırıyor, Halka karşı kışkırtarak davasını söndürmek istiyordu. Hz. İbrahim bu fitnenin unsuru olmamak için Allah'a yönelmiş ve ceza olarak kendisini attıkları ateşin serinliği ile karşılaşmıştır. Ateş, İbrahim'e yakıcı değil kucaklayıcı olmuştur. O hâlde günümüz Müslümanlarına şunu söylemek mümkündür ki, yaşadığımız toplumda fitne unsuru ne varsa karşısında İbrahim gibi bir duruş sergilemek zorundadır. Allah'ın (c.c) emrettiği hususlarda fitne toplumundan dışlanmak pahasına bile olsa Hz. İbrahim (a.s.) gibi bir yönelme ile bu fitne ortamından ayrılmak gereklidir. Fitne ateşinde iman özünün koruması ancak İbrahim peygamberin bu duasındaki özü anlamak ve ona uygun bir hayat yaşamak ile mümkündür.

2.2.6. Hz. Şuayb'ın Duası

Hz. Şuayb'ın soyu Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. Bir diğer adı da Yesrun'dur. Akabe körfezinden Humus vadisine uzanan Medyen ve Kızıldeniz'den Medyen'e kadar gelen Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Sözü tesirli ve tatlı dilli bir kimse olmasına rağmen halkı ikna olmadı. Bunun üzerine Eyke halkının üzerine bir hafta süren şiddetli bir sıcak hâkim oldu; altına sığındıkları buluttan da ateş yağması ile helak oldular. Helakın ardından inananlarla birlikte Mekke'ye giderek ibadet ve itaaatle meşgul oldu. Medyen'de iken Hz. Musa onun kızlarından birisiyle evlendi. Hitabet güzelliği dolayısıyla kendisine Hz. Peygamberimiz tarafından “Hatibü'l-Enbiya” lakabı verilmiştir. Hz. Şuayb'ın (a.s.) gözleri görmediği kesin ise de bunun doğuştan mı

¹³⁵ Mümtetine, 60/5.

¹³⁶ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, II, 185.

sonradan mı olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vefatının ardından Kâbe’de Rukn ile Makam arasında bir yere defnedildiği rivayet edilir.¹³⁷

Hiz. Şuayb’ın (a.s.) Şu duası kulun tevekkül halini en güzel yansıtan halidir:

وَمَا تُؤْفِقِي إِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَلَّيْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

“Başarım ancak Allah’ın yardımı iledir. Ben yalnızca ona dayandım ve ancak ona döneceğim.”¹³⁸

Yukarıda geçen ayette Hiz Şuayb’ın Allah’a yönelme ilticasının bir kısmı yer almaktadır. Ayetin içinde geçen وَمَا تُؤْفِقِي kelimesindeki ي izâfet harfini Naf’i’, Eb   Cafer, Eb   Amr ve İbn Amir fethalı okumuştur. Buna benzer ifadelerin baŐ a bir Şiirde   laاؤؤؤؤؤؤؤؤؤؤؤؤ bu Şekilde geldiği görülmektedir.¹³⁹ Bu bilgiler ıŐ ıđında   زْنِي ve تَوْفِيقِي kelimelerinde izâfet “y  ” sı fetha halinde okunmuştur. Bu kelimelerin ayette geçen kelimeyle ittifak halinde olup benzerliği olduğu görülmektedir. Mana bakımından belirgin anlam ayrılığı olan bir etkide bulunmadığı görülmüştür.

Başarının asıl sahibine atıf yapan Hiz. Şuayb, Kur’ân’da geçen bu ifadesiyle m  thiŐ  bir hitap Şekli oluŐ turmuŐ tur. Başarının kaynağını sadece Yüce Allah’a atfedilmesi gereğini dile getirmiŐ tir. Aslında kavmine yaptığı tebliğin sonucunda baŐ arılı olup olmama durumunun kendinde bulunmadığını eğ er baŐ arı kaydederse bunu Allah’ın (c.c) kendisine l  tfetmesiyle ger  ekleŐ eceđini ifade etmektedir. Hiz. Şuayb’ın hitap gücünü bu Şekilde etkili kullanması onun peygamberler arasında güzel ve etkili konuŐ an ‘hatip’ unvana sahip olması da dikkat çekeceğimiz hususlardan biridir.

رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

“Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.”¹⁴⁰

Yukarıda geçen dua ayeti ile ilgili kıraata dair رَبَّنَا kelimesinde idđam-ı kebir yapan imamlar olduğu gibi mana açısından da tefsir âlimlerinin 89. ayetin son cümlesi için farklı yorumlar yapılmıŐ tır. Ayette geçen ifadeler iki farklı görüşün arasında adalet

¹³⁷ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a GiriŐ *, 37.

¹³⁸ Hud, 11/88.

¹³⁹ İbnü’l- Cezerî, *en-NeŐ r*, 231.

¹⁴⁰ A’raf, 7/89.

terazisinin kurulması talep edilirken, aynı zamanda insanlara vicdani baskı kuran zalimlerin zorbalığından bahsetmektedir. Allah’a güven ve bağlılıklarını yürekli bir duruşla ifade etmeleri açısından da inananların yol gösterici olmaları gibi farklı yorumlara kapı aralamıştır.

Hız. Şuayb’ın adalete önem vermesi, ölçü, tartıya ve sosyal haklara değır vermesi hayatının ilkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hız. Şuayb’ın kavmine yaptığı tebliğ sonucunda karşılaştığı inkâr ve tehditler, onu mücadelesinden geri döndürmemiştir. Ve sonunda kavmi ile arasında adaletle hüküm talep etmiştir. Hüküm verenlerin en hayırlısına bu azgın kavmi havale etmiştir.

2.2.7. Hız. Eyyüb’ün Duası

Hız. Eyyüb (a.s.), Hız. İshak’ın (a.s.) oğlu Hız. İlyas’ın (a.s.) evlatlarındandır. Hız. Yusuf ile eş zamanlı olarak kendisine peygamberlik verilmiştir. Harran bölgesinde yaşayan çok zengin olup sınırsız derecede mal mülk sahibi olan ve çok sayıda çocuğı bulunan bir kişiyken Allah’ın (c.c) kendisini imtihan etmesiyle çocuklarını kaybetmiş. Kendisi de ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Hastalığı sırasında kendisine eşi ve Hız. Yakub’un kızı olan Rahme bakmıştır. Bu imtihanın sonunda sağlığına kavuşmuş yeniden çocukları, malı mülkü var olmuştur. Suriye civarında yaşayan kavmine peygamber olarak gönderilmiştir seneler süren bir hastalıkla imtihan edildiğı ve bu imtihanı başarıyla geçtiğı için kendisi sabır timsali olarak anılmaktadır.¹⁴¹ Kur’ân-ı Kerim’de kendisi hakkında sabreden, yönelen ve ne güzel kul olarak bahsetmiştir.¹⁴² Bu övgü ve Hız. Eyyüb’ün hayatı (a.s.) sabır konusunda nice kitaplarda ayrı bir başlık oluşturmuş, onun imtihana karşı duruşunu tüm insanlara evrensel bir örnek olarak bırakmıştır.

Hız. Eyyüb’ün (a.s.) başından geçen musibetler akabinde duasının kabul edildiğine, selamet ve şifa bulduğuna dair ayetler açıkça ifade edilmektedir: “Eyyüb’ü de an! Hani rabbine, ‘Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün’ diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı

¹⁴¹ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş* (Temel Esaslar), 225.

¹⁴² Sâd, 38/44.

olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.”¹⁴³

Eyyüb (a.s), Kur’ân-ı Kerim’de adı ve duası geçen, Allah’ın kendilerine ilim ve hikmet verdiği bildirilen peygamberlerdendir. Bu ayette, Hz Eyyüb’ün (a.s) başına gelen dert ile buna gösterdiği sabır ve sonunda ulaştığı mükâfattan bahsedilmekte, onun yaşadığı uzun ve acı olaylara kısaca hatırlatma yapılmaktadır. Hz. Eyyüb (a.s.) önceleri sahip olduğu zenginlik ve bahtiyarlığın sonrasında imtihan ve sıkıntılara uğramış, varını yoğunu ve bütün çocuklarını kaybetmiş. Tüm bunlara ve çektiği ağır hastalığa karşılık gösterdiği sabır nedeniyle Allah tarafından ödüllendirilmiştir.¹⁴⁴ Nitekim Yüce Rabbimiz bununla ilgili Sad suresinde şöyle buyurmaktadır:

وَاذْكُرْ عَبْدًا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿١﴾ أَرْكُضْ بِرَجْلِكَ هَذَا مَغْسَلٌ
بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرًا لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا
فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَطْ إِنَّهُ عِبْدٌ مُّغْتَابٌ ﴿٤﴾ وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِّعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

“Kulumuz Eyyüb’ü de an. O, rabbine ‘Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir’ diye seslenmişti. Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!” Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz’an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık. (Bir yemini vardı.) “Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol” (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü.”¹⁴⁵

Yukarıda zikredilen ayeti kerimelerde kıraat farklılığı Sad suresi 41.ayeti kerimede bulunan بِنُصْبٍ kelimesinde bulunmaktadır. Ebû Cafer ve Hafs’dan nakleden Ebû İmara ن ve ص harfini dammeli, Yakub bu iki harfi de fethalı okumuşlardır. Geriye kalan imamlar ve Asım’dan nakille Ebû Bekr ن dammeli ص harfini ise sükûn ile okumuşlardır.¹⁴⁶ Sad suresi 41 ve 42. ayetleri geçişlerinde bulunan وَعَذَابٌ ve أَرْكُضْ kelimelerinde ise Ebû Amr, Asım, Hamza ve Yakup ve Kunbul’dan İbn Şenebüzi vasıl

¹⁴³ Enbiya, 21/83-84.

¹⁴⁴ Soner Gündüzöz, vd. *Kur’ân’dan Öğütler*, Ankara, DİB Yay., 2012, 295.

¹⁴⁵ Sad, 38/41-44.

¹⁴⁶ Ebû Ali El-Hasan b. Ahmed b. Abdülgaaffâr El-Fârisi, *El-Hucce li'l-Kurrai's-Seb'a*, Tahk., Bedreddin Kahveci, Abdülaziz Rabah, Ahmet Yusuf Dekak vd, Beyrut, Darul Me'mun, 1993, VI, 70; İbnü'l-CezerîDU, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-aşr*, Tahk., Muhammed Temîm ez-Zü'bî, Cidde, Mektebetü Dâri'l-Hüdâ, 1994,455.

(geçiş) halinde tenvini kesrayla geriye kalan kıraat imamı ise tenvini damme ile okumuşlardır.¹⁴⁷ İmam Şenebûzi bu dammeli okuyuş şeklini Kur’ân-ı Kerim’in bütününde aynı kurala göre uygulamaktadır.¹⁴⁸

Ayeti kerime’de Eyyüb (a.s.)’ın sıkıntılar karşısındaki dayanıklı ve tevekkül hâli, şifa talebi ile dikkat çekmektedir. Kendisinin sıkıntısını rabbine yönelik güzel kulluğu, yönünün ne olursa olsun darlıkta da genişlikte de rabbine dönük olduğunu yüce Rabbimiz insanlara örnek göstermiştir. Bu tavrı onun sabırlı, soylu ve kendinden emin olan kişiliğinin bir göstergesidir.¹⁴⁹

2.2.8. Hz. Yakub’un Duası

Hız. İshak’ın oğlu ve Hız. Yusuf’un babasıdır. Doğacağı ve peygamber olacağı daha önceden babasına müjdelendiştir. Filistin, Şam ve Mısır’da yaşamıştır. Hız. Yakub’un lakabının İsrail olması dolayısıyla soyundan gelenlere İsrailoğulları (beni İsrail) denilmiştir. Hız. Yakub, babası İshak’ın ardından Filistin kuzeyine, Kenan iline peygamber olarak gönderilmiştir. Oğlu Hız. Yusuf’un kaybolmasından dolayı üzüntüden saçları ağırırnış, beli bükülmüş ve gözleri kör olmuştur. Zaman içinde kayıp oğlu Yusuf’un gömleğine gözlerini sürünce mucizevi bir şekilde gözleri açılmıştır. İsrailoğullarının M.Ö.1600’lü yıllarda Mısır’a yerleştirilmesini ve Mısır diyarında bir müddet tevhit inancının hâkim olmasını sağlamıştır. Rivayetlere göre de Hız. Yakub, 160 yaşında Mısır’da vefat etmiştir.¹⁵⁰

Hız. Yusuf’un kaybolmasının ardından hüzne boğulan acılı bir babanın dost olarak Rabbine sığınma şeklinin dikkat çeken ifadesini aşağıdaki ayet en güzel şekilde göstermiştir:

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَنِي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Yakub da şöyle dedi: ‘Ben acımı ve kederimi ancak Allah’a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah’tan gelen bilgiyle biliyorum.’”¹⁵¹

Yukarıdaki ayeti kerimede kıraat vechi إِلَى وَحُزْنِي kelimesinde incelenmiştir. Ebû

¹⁴⁷ İbnü’l-Cezerî, *Tayyibetü’n-neşr fî’l-kıraati’l-‘aşr*, Cidde, Mektebetü Dâri’l-Hüdâ, 1994,455.

¹⁴⁸ Kasım Kuzyurt, “A’mes Kıraatinin Muttavvî’î Rivayeti İle Şenebüzî Rivayeti Arasındaki Farklılıklar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, 84.

¹⁴⁹ Necmeddin Şahinler, *Kur’ân’da Peygamber Duaları*, İstanbul, Beyan Yay., 2002, 32.

¹⁵⁰ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş* (Temel Esaslar), Ankara, DİB Yay. 2008, 167.

¹⁵¹ Yusuf, 12/86.

Amr, İbn Amir, Naf'i ve Ebû Cafer ع harfini fethalı olarak okumuştur.¹⁵² Görüldüğü üzere izâfet ya'sını fethalı okunması da, hüznü kendine atfetmek olduğu ve bu değişikliğin manada önemli bir farklılık oluşturmadığı kıraatın yanı sıra tefsir yorumlarında da görülmüştür.

Hz. Yakub (a.s.), sevgili oğlu Yusuf'un ayrılığından dolayı oldukça üzülmüyor ve bu üzüntüsünü sadece içine atıp Rabbine iletliyordu. Bu mahzun ve kederli hâlini kimseye göstermek istemiyor, başına gelen bu acılı imtihanında vakarlı durmak istiyordu. Allah'u tealaya (c.c) sabrederek ilticada bulunuyor, hâlimden kimseye şikâyet etmeyerek takdir-i ilahiye razı oluyordu. Oğlunu kurdun yemediğini aslında yakinen biliyordu. Ona kavuşacağı günü hasretle bekleyip bu ağır gelen duygularını kendisini en iyi bilen Rabbiyle paylaşıyordu.

Nitekim Hz. Yakub (a.s.), Allah tarafından çocuklarının bilemediği durumu biliyor olduğunu ifadesinden anlamaktayız. Onu araştırma yapmaktan men eden şeyin altında, bunun takdir-i ilahi olduğu, oğlunun Allah (c.c) tarafından korunup, yüksek şan ve makam sahibi olacağı ve oğullarının hatalarıyla dillere düşmesini istememesi gibi sebepler yatıyordu.¹⁵³ Bir babanın iki oğlundan birisi diğerine zulüm ettiği zaman, bu durum bir babaya çok acı gelir. Eğer zulmeden oğluna gereken cezayı vermezse haksızlığa uğrayan oğlu için canı yanar. Eğer zulüm eden oğluna ceza verirse bu defa baba olma sebebiyle diğeri için kalbi yanar. Her iki durumda da baba olan Yakub zor durumdadır ve acı bir durumla karşı karşıyadır. Yine bu sebeptendir ki Hz. Yakub (a.s.) bu musibete maruz kalıp imtihan edildiğini kavrayınca yapması gereken en doğru işin bu durumu Allah'a (c.c) havale etmek gerektiğini anlamıştır.¹⁵⁴

Bir babanın oğlu için üzülmesi fitrattan doğan bir olaydır. Ona şefkatinden ve yokluğunun hüznünden dolayı en iyi teselliye, hüznünü Allah'a açmakta bulmuş ve ondan yardım dilemek suretiyle teskin olmuştur. Yakub (a.s.)'ın bu davranışı sonraki nesiller için bir öğüttür. Zira insanları yaratan Rabbinden başka dostu, yardımcısı ve kendisini teskin edecek başka hiçbir varlık yoktur.

¹⁵² Nüveyrî, Ebû'l Kasım Bin Ali, *Şerhu Tayyibetun Neşr Fi Kıraati'l-Aşr*, Tahk., Mecdi Muhammed Surur Baslum, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, II, 398; Muhammed İbrahim Muhammed Sâlim, *Ferîdetü'd-dehr fi Te'sîli ve Cem'i'l-Kıraat*, Kahire, Dâru'l-Beyânî'l-'Arabî, 2003, III, 139.

¹⁵³ Fahreddin er-Razi, *Tefsiru'l- Kebir*, İstanbul, Huzur Yay., 2019, IV, VIII, 80-98- 145.

¹⁵⁴ Ramazan Ayvallı, Kemal Yavuz, Ethem Levent vd, *Peygamber Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Gazetesi İhlas Yay., II,205.

2.2.9. Hz. Yusuf'un Duası

Kur'an-ı Kerim, Hz. Yakub'un (a.s.) oğlu Hz. Yusuf'dan fazlasıyla ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. Hz. Yusuf güzel yüzü ve üstün ahlakı ile çocukluğundan başlayarak babasının dikkatini çekmiş, gördüğü rüya ile babasının soyundan onun peygamber seçileceğine dair öngörüşü olunca bu rüyayı kardeşlerinin kıskançlık yapabileceği ihtimali ile saklamasını istemiştir. Nitekim Hz. Yusuf kardeşleri tarafından babasının ona karşı yakınlığı ve sevgisi bahanesiyle kıskançlığa uğramış, kendisine oyun kurularak kuyuyu atılmış ve Mısır diyarına giden bir kervan tarafından kurtarılacak köle olarak Mısır'a götürülmüştür. Çok yakışıklı ve ahlaklı bir çocuk olan Yusuf'u (a.s.) Mısır kralının mali işlerinden sorumlu olan devlet görevlisinin hanımı Züleyha satın almıştır. Züleyha, yanında büyüyen genç delikanlı olan Yusuf'a karşı daha sonra duygusal olarak sevgi beslemiş ve ona açılmıştır. Züleyha'nın aşkına karşı iman, ahlaki durum ve ev ahalisine ihanet bakımından olumsuz cevap veren Hz. Yusuf, iftira sonucu zindana atılmıştır. Mısır zindanlarında bir müddet kaldıktan sonra Mısır melikinin rüyasını tabir etmesiyle zindandan kurtulmuş ve Melik'in mali işlerinden sorumlu görevli konumuna getirilmiştir. Sonrasında ülkeler arası kıtlığın varoluşu, Mısır'da kardeşleriyle karşılaşması ile küçük yaşında ayrıldığı babası ve ailesine kavuşması sonucunda ayrılıklar ve acılar nihayete ermiştir.

Allah (c.c), Kur'an-ı Kerim'de Yusuf kıssasını anlatım tarzı, bütünlüğü, içeriği, mesajı, ibretleri ile kıssaların içinde "Ahsenü'l-kasas"(kıssaların en güzeli) olarak nitelendirmektedir. Yusuf kıssası, Kur'an-ı Kerim'de "*Yusuf'tan ve kardeşlerinden sual edenler (araştırmayı öğrenmeyi arzulayanlar, ders ve ibret almak isteyenler) için ayetler vardır*"¹⁵⁵ beyanına gerçekten çok ibretli ve güzel hakikatler vardır.¹⁵⁶

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي آيِدُهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَأْنِ مِنَ
الْجَاهِلِينَ

"Ey Rabbim! Zindan bana bunların bana davet ettikleri şeylerden daha sevimlidir. Eğer sen bu kadınların tuzaklarını benden uzaklaştırmasan ben onların sevdalarına düşer, cahillerden olurum."¹⁵⁷

¹⁵⁵ Yusuf, 12/7.

¹⁵⁶ Abdullah Yıldız, **Yusuf'un 3 Gömleği**, İstanbul, Pınar Yay., 2017, 17.

¹⁵⁷ Yusuf, 12/33.

Yukarıda geçen dua ayetinde kıraat farklılığı السَّجْنُ kelimesinde vuku bulmaktadır. Yakub س harfini fethalı, diğer kıraat imamları ise kesralı okumuşlardır.¹⁵⁸ Kıraat imamları bu ayeti kerimede manaya tesir etmesi bakımından ihtilafa düşmüşlerdir. طَبِی'nın za'sı ile sembolize edilen kişi, Yakup, bu kelimeyi السَّجْنُ kelimesinde س harfini fethalı okuduğundan bu kelimeyi mastar kabul etmiş ve “Hapishane” şeklinde okumuştur. أَحَبُّ, إِلَيَّ fiiliyle alakalı olduğundan Allah'ın Peygamberi Yusuf (a.s.) Onların çağırdıklarını hiçbir zaman sevmemiş, Onların çağırdıklarındansa hapishane daha sevgili anlamında kullanmıştır. Geriye kalan kıraat imamları ile س harfini kesralı okumuş olup bu kelimedenden muradı “Mekân”dır.¹⁵⁹ Onların davet ettiklerinden ise herhangi bir mekân kendisi için daha sevgilidir anlamında manaya geniş bir içerik kazandırmıştır.

Bu dua ayetinde geçen durum Hz.Yusuf, evinde kaldığı Mısır'da rütbeli bir görevlinin eşi olan Züleyha'nın teklifini reddetmiştir. Ahlaksız bir teklifle karşılaşan Hz. Yusuf, iffet sahibi her mümin erkeğin takınması gereken güzel bir tutumla hareket etmiş ve Allah (c.c)'a nasıl bir tevekkül ile yönelilmesi gerektiğinin en güzel örneğini ortaya koymuştur. Züleyha, kendisini “kölesine âşık oldu, tutuldu” diye ayıplayan Mısır'ın soylu kadınlarının çoğunu evinde toplayarak Hz. Yusuf'un (a.s.) bedeni ve ahlaki seviyesinin ne kadar güzel ve yakışıklı bir genç olduğunu onlara göstermek istedi.¹⁶⁰ Bu olayı, kadınların Hz. Yusuf'u görünce dikkatlerini ona vererek anlamadan parmaklarını kesmelerinden anlayabiliriz. Yine bir başka yorum üzerine aynı ahlaksız teklifi hep beraber yapmış olmalı ki ayette cem'i (çoğul) sıgasıyla gelmiş olup “onların çağırdığı” ifadesi ile kullanılmıştır. Hz. Yusuf, (a.s.) kadınların teklifini reddedince onu zindana atmak istediler. Hz. Yusuf (a.s.), onların ahlaksız tekliflerinden ise zindanın kendisi için daha hayırlı olduğunu söyleyerek Kur'ân-ı Kerim' de yukarıda bahsi geçen duasını yapmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin İbn Mehran en-Nisâbü'rî, *El-Mebsut fi'l-Kıraati'l-Aşr*, Tahk., Sebi' Hamza Hakimi, Dimeşk, Mecmua Lugati'l-Arabiyye, 1981, 246.

¹⁵⁹ Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Hadî, Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'aşr ve'l-keşf 'an 'ileli'l-kırââti ve tevcîhiha*, Beyrut, Dâru'l-Cîl, 1997,327.

¹⁶⁰ Yusuf, 12/31-32.

¹⁶¹ Taberî, a.g.e. *Câmiu'l-Beyân*, VII, 276; Ateş, a.g.e. IV, 393.

Hız. Yusuf'un (a.s.) diğler peygamberlerden öne çıkan farklı özelliğı olan rüya yorumlama yetisi vardı. Bu yorum gücünü içine kattığı duasının geçtiğı bir diğler ayeti kerimede bu şekilde geçmiştir:

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

*“Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin(dostumsun). Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”*¹⁶²

Yukarıdaki ayeti kerimede kıraat yönünden incelenen رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي kıraatinde Hamza, cezim vechine dikkat çekmiştir. Şerh ve tahlilinde bazı kelimelerde ele alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: فَاطِر kısmında ise Ezrak, ra harfini bir vecihle terkik ile okumuştur. وَالْأَرْضِ Nakl ile okunarak, özellikle Nakl uygulamayı Naf’i kıraatinin Verş rivayetinde görülür.¹⁶³ الدُّنْيَا kelimesinde ise taklil hükümleri ve imale vechi uygulanmıştır.¹⁶⁴

Rüya insani bir özellik olması ile birlikte, peygamberlerin aldıkları vahiyyle de ilişkilidir. Kur’ân-ı Kerim’de de rüya ile kısma ayrı yer verilmiş, Hz. Yusuf, Hz. İbrahim ve Mısır hükümdarının rüyalarından bahsedilmiştir.¹⁶⁵ Nitekim Hz. Peygamberin’de (s.a.v.) bazı vahiyleri rüya kanalıyla alındığı bilinmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) *“Müminin sadık rüyası nübüvvetin kırk altıda biridir”*¹⁶⁶ buyurmaktadır. Bu beyanı ise rüyanın dinde ki önemli rolünü bildirmektedir. Yukarıda bahsi geçen ayeti kerimede ise, Hz. Yusuf tarafından rüya yorumu ve iktidarlık gücünün nimetinden bahsedilmiş, dünya ve ahirette yanında olan bir dost, veli ve yardımcının varlığına güvendiğini beyan etmiştir. Zira kuyuya atılan biri olarak o kuyudan Mısır’da yönetici konumuna gelmesinin, dünya ve ahirette yanımdasın mesajı vermesinde oldukça manidardır. Buna göre insan, en sıkıntılı olduğu zamanlarda yaratıcısına bu

¹⁶² Yusuf suresi, 12/101.

¹⁶³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 325

¹⁶⁴ Muhammed İbrahim Muhammed Sâlim, *Ferîdetü’l-dehr fi te’sîli ve cem’i’l-kıraat*, Kahire, Dâru’l-Beyânî’l-‘Arabî, 2003, III, 147.

¹⁶⁵ Yusuf, 12/ 4-5-43-100; Saffat, 37/105.

¹⁶⁶ Buhari, “Tabir”,5.

şekilde yönelmeyi ihmal etmemeli, ferah zamanlarında ise Allah'ı unutmadan yegâne gücün varlığının nimetine şükretmelidir.

Ayeti kerimede dikkat çeken bir diğer husus ise bunun bir peygamber duası olmasıdır. Yani o bir peygamber olmasına rağmen elini açıp boynunu bükerek “Rabbim benim canımı Müslüman olarak al” diye Cenab-ı Allah’a niyazda bulunmuştur. Müminler hayatını yaşarken en büyük cevher, nimet olarak verilen yaratıcısının en büyük ikramı olan imanı koruyabilmeyi ve Müslüman olarak can verebilmeyi dualarına eklemeleri gerekmektedir. Ayette geçen duanın sonunda yer alan “Beni iyi kulların arasına kat” ifadesi dikkat çekicidir. Zira bir peygamber, seçkin ve seçilmiş olmasına rağmen dua ve niyazında beni iyi kulların arasına kat, diye yalvarmaktadır. Allah'ın elçisi olan bir peygamberin bu denli dua ettiğini öğrenen bir müminin, kendisinin bu duaya ne kadar muhtaç olduğunu gösterir.¹⁶⁷

2.2.10. Hz. Musa'nın Duası

Kur'an-ı Kerim'de geçmişte yaşayan peygamberlerin arasında Hz. Musa'nın (a.s.) da hayatından bahsedilmektedir. Hz. Musa'nın (a.s.) Kur'an'da soyu hakkında bilgi verilmez. Ancak diğer İslami kaynaklarda yer alan bilgiye göre nesli, annesi İmran yoluyla Hz. İshak (a.s.) ve Hz. İbrahim'e kadar uzandığı bildirilir.¹⁶⁸ Birçok peygamberin hayatı gibi Hz. Musa'nın hayatı da Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette ve surede zikredilmiştir. Şüphesiz ki Kur'an'da kıssası en geniş şekilde anlatılan peygamberlerin başında da Hz. Musa (a.s.) gelmektedir. Hz. Musa (a.s.), Mısır'da doğmuş ve büyümüştür. Onun doğduğu dönemde Mısır kralı Firavun, İsrailoğullarına zulmediyor, onları ağır işkencelerde çalıştırıyordu. Hatta İsrailoğullarından doğan erkek çocuklarını da öldürüyordu.¹⁶⁹ İşte böylesi bir ortamda doğan Hz. Musa daha doğar doğmaz ölüm tehlikesi içinde kalmıştır. Yüce Allah'ın (c.c) koruduğuna karşı herkesin aciz olduğu gerçeğini görmeyi bilmeyen bir toplumun durumunun dikkat çekilmesi ise bir diğer husustur. Yüce Allah Hz. Musa'nın (a.s.) annesi İmran'a vahyetmiş ve onu emzirmesini, korkmamasını buyurmuştur. Bu konu Kur'an'da şöyle zikredilmektedir: *“Musa'nın annesine, ‘onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak, korkup kaygılanma. Biz onu sana geri göndereceğiz ve onu peygamberlerden biri*

¹⁶⁷ Kurt, *Kur'an'da Dua Kulluğun Özü*, 171.

¹⁶⁸ İbn Kesir, *Peygamberler Tarihi*, 432.

¹⁶⁹ Kasas, 28/4.

yapacağız.’ Diye vahyettik.”¹⁷⁰ Daha sonra Hz. Musa’nın (a.s.) annesi tevekkül ederek, küçük bebeğini sandığa koyarak nil nehrine bırakmıştır.¹⁷¹

Hz. Musa’nın duasının geçtiği olay ise, gençliğinde yaşanan bir olayı göstermektedir. Hz. Musa’nın (a.s.) yaşadığı ve akabinde pişmanlık duyduğu durumu şu ayetlerde bulmaktayız:

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ
عَدُوِّهِ فَاسْتَنَاعَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ

“Musa, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Hz. Musa, ‘Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır’ dedi.”¹⁷²

Yukarıda verdiğimiz ayeti kerimede فَقَضَى kelimesinde kıraat açısından değerlendirme imale ve beyne okunuşu şeklinde görülmektedir. Kıraat âlimlerinden Hamza, Kisâî ve Halef imale, Verş ise beyne ile okumuştur.¹⁷³ Kıraat ilminde imale; üstün harekeyi, esre harekesine doğru meylettirmeye denir.¹⁷⁴ Yani imale sesi telaffuz etme şeklidir. Beyne ise Kur’ân-ı Kerim’de olan bazı kelimelerin farklı şekilde seslendirilmesidir. Aynı zamanda kıraat ederken verdiğimiz sese katılan güzel ahenktir. Bu sebeple imale ve beyne sesin okunuşa etki etmesi ile alakalı olduğu için manaya etki etmeyen kıraatler kısmında değerlendirilir.

Bu ayette Hz. Musa’nın (a.s.) aslında ezilen ve hor görülen bir milletin kavgasına şahit olmasıyla oluşan durumunu anlatmaktadır. Aslında Hz. Musa bu kişiye ırkdaşı olduğu için değil bu kişilerin sınıf ayrımına tabi tutulan kişi olarak müdahale etmiştir. Onun aslında burada yaptığı hata değil, mazlum olabileceği düşüncesiyle tedbirsiz davranış sergilemesi ile oluşan istemeden ölüme sebebiyet vermiş olmasıdır.

¹⁷⁰ Kasas, 28/7.

¹⁷¹ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 22.

¹⁷² Kasas, 28/15.

¹⁷³ Abdulfettah Palûvî, *Zübdetü’l-İrfân*, İstanbul, el-Mektebetü’l-Hanefiyye, 2019, 106; Abdurrahman Gürses, *Kıraati Aşere Ders Notları*, İstanbul, Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğü, 1992, 742.

¹⁷⁴ Dimiyati, İthaf, I, 247.

Bu hatasını da hemen anlamış ve aşağıdaki ayetlerde geçen bağışlanma isteğini dile getirmiştir.

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

“Ey Rabbim Ben nefsimi zulmettim, beni bağışla! Dedi (Allah) onu bağışladı. Çünkü o çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”¹⁷⁵

Dua ayetinde geçen , فَاغْفِرْ لِي, فَغَفَرَ لَهُ lafızları için Dûrî, sakın ve harekeli ra harfini izhar ile okumuştur. Aynı zamanda Dûrî, Ebû Amr’ın hilafına لِي فَاغْفِرْ kelimesini idğam-ı sağır olarak da okumuştur. Ebû Amr’ın bir diğer râvisi Sûsî ise قَالَ رَبِّ إِنَّهُ هُوَ فَغَفَرَ لَهُ gibi üç yerde idğam-ı kebir olarak kullanır.¹⁷⁶ İdğam-ı kebir aynı cinsten harekeli iki harfin birbirine idğam edilmesi ile olur. Görüldüğü üzere idğam-ı kebir, Ebû Amr’ın kıraatinde mevcuttur. İdğâm-ı kebir denilmesinin sebebi ise bu tür idğamın Kur’ân’da çok geçmesi, kapsamlı olması ve telaffuzdaki zorluğu sebebiyledir. İdğam ise sesin telaffuz biçimiyle alakalı olduğundan dolayı yakın anlamlarda manaya etki ederek belirgin bir farklılık oluşturmamaktadır.

Mısırlı Kıptı’yi Hz. Musa’nın öldürdüğü ortaya çıkınca haber Firavun’a ulaştırıldı ve onun yakalanması için gereken tedbirler alındı. Hz. Musa’yı seven ve onun iyiliğini düşünen bir kişi koşarak gelip onu yakalayacaklarından haberdar ederek şehirden çıkıp gitmesi için nasihatle bulundu.¹⁷⁷ Bunun üzerine Hz. Musa Medyen’e gitmek üzere şehri terk etti ve aşağıdaki duasını Allah’a (c.c) sunmuştur:

قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“Ey Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar.”¹⁷⁸

Bu verilen dua ayetinde daha önce zikrettiğimiz ayette de olduğu gibi رَبِّ قَالَ kelimesinde Sûsî için idğam-ı kebir görüşü benimsenmektedir. İdğam-ı kebir usulden olup manaya etki etmemiştir. Tefsir yönüyle ise نَجِّنِي kelimesinde ki şedde Hz. Musa’nın Korku ve endişesinin şiddetine işaret ettiği gibi, tefsir âlimlerimiz ‘kavm’ kelimesinde yöneticilere işaret edip “Rabbim beni zalim yöneticilerden kurtar” anlamına gelebileceğini de ifade etmiştir.

¹⁷⁵ Kasas, 28/16.

¹⁷⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 387; Palûvî, *Zübdetü’l-irfân*, 132.

¹⁷⁷ Kasas, 28/20.

¹⁷⁸ Kasas, 28/21.

Hız. Musa bu şekilde şehirden korkmuş bir şekilde çıkarak Medyen şehrine girer ve Medyen suyuna kadar ulaşır. Orada insanların suyun başında toplanıp hayvanlarını suladıklarını, testilerini doldurduklarını gördü, iki kızcağızın ise bu suya yaklaşmadığını görünce bu iki kıza yardım etti. Sonrasında kızların, babalarının kendisini çağırdığını söyleyince Hız. Musa (a.s.) kızların babaları olan Hız.Şuayb (a.s.) yanına gitti.¹⁷⁹ Kızların, Hız Musa'yı (a.s.) ücretli bir görevli olarak tutmasını babasından talep etmeleri üzerine Hız Şuayb, (a.s.) belli seneler karşılığında hizmet etmesine karşılık kızlarından birinin kendisine nikâhlayacağını söyledi. Böylelikle Hız. Musa bu kızların büyüğü ile evlenmiş olup sözleşme dolduktan sonra eşi ve çocuklarıyla memleketi olan Mısır'a gitmeye karar kılmıştır. Mısır'a giderken kendisine Tur Dağı'nda vahiy gelmesi ve peygamberlikle görevlendirilmesi ile gelişen olaylar neticesinde Hız. Musa'nın kardeşi Harun'u kendisine destek için yardımcı istemesi ile beraber Mısır'da tebliğ görevine başlamıştır.

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي, وَاخْلُفْ عُدَّةً مِنْ لِسَانِي, يَفْقَهُوا قَوْلِي, وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي, وَهَرُونَ أَخِي, أَشَدُّ بِهِ أَزْرِي, وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي, كَيْ تُسَبِّحَكَ كَثِيرًا, وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا, إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا

*"Musa, Rabbim! Dedi, gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düşümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar. Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Harun'u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin."*¹⁸⁰

Dua ve Allah'a ilticanın bulunduğu bu ayetlerde kıraat farklılığı 31 ve 32. ayetlerde bulunmaktadır. İbn Amir ve İbn Verdan otuz birinci ayette bulunan أَشَدُّ şeklindeki emri hazır kelimenin elif harfini fethalı olarak أَشَدُّ şekliyle müzari mütekellim olarak okumuştur. Yine İbn Amir ve İbn Verdan otuz ikinci ayette geçen emri hazır kalıbında أَشْرِكُهُ kelimesinde elif harfini damme ile أَشْرِكُهُ şeklinde müzari mütekellim olarak okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise elif harfini fetha ile emir sıgasıyla okumuşlardır.¹⁸¹ Belirtildiği üzere kıraat farklılıklarında kelimeler müzari fiil, hemzeler ise katı' hemzesi olarak ele alınmıştır. Bu fiillerin cezm edilmesi وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا

¹⁷⁹ Kasas, 28/23.

¹⁸⁰ Taha, 24/25-35.

¹⁸¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 320; Dimyâtî, *İthâf*, 383.

دُعا مِن أَهْلِ¹⁸² Bu şekliyle mana olarak “Kardeşim Harun’u bana yardımcı kılarısan, onunla gücümü pekiştiririm ve onu işime ortak ederim” şeklinde olmaktadır. Yani Hz. Musa’nın gücünün pekişmesi kardeşi Harun’un kendisine yardımcı kılınması şartına bağlanmış ve şart edatı sebebiyle de fiiller meczum olmuştur.¹⁸³ Bu ayetleri emir sığısıyla okuyanların kıraatine göre mana, “kardeşim Harun’u bana yardımcı kıl. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et” şeklinde olmaktadır.

Bu dua ayetleri, Hz. Musa’nın risaletinin başında gönlüne ferahlık vermesini, emrini kolaylaştırmasını ve dilindeki pelteklik sebebiyle anlaşılması için düğümün açılmasını talep etmiş ve kardeşi Harun’u, bu zor görevinde, gücünü onunla pekiştirmek için yoldaş istemiştir. Görevine ortak olarak Hz. Harun’u da peygamber olarak gönderilmesini talep etmiş, Yüce Allah bu duasını kabul etmiştir.¹⁸⁴

Firavun ve adamları Mısır’da dünyevi üstünlüklerini kullanarak halk arasında kast sistemi uyguluyor ve zulmediyordu. Hz. Musa’nın getirdiği çeşitli mucizeler karşısında sihirbazlarını kullanmış, onların da imanı neticesinde çaresizliğin verdiği durumla saltanatını koruma endişesiyle kibrini ve inkârını arttırmıştı. Artık zulmünü daha fazlalaştırmış, Hz. Musa’nın ve kardeşi Hz. Harun’un tebliğ mücadeleleri zorlu bir şekilde devam etmiştir. Hz. Musa’nın kendisine yumuşak yaklaşması ve tebliğinde sebatkâr olması Firavun’u yumuşatmamıştır.¹⁸⁵ Kendisine ve halkına gelen musibetlerden (tufan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan)¹⁸⁶ ders almamıştır. Firavun, Hz. Musa (a.s.) ve İsrailoğullarını Mısır’da barındırmamakta kararlıdır ve şehirlere toplayıcılar göndermiştir. Bunu öğrenen İsrailoğulları peygamberleri Musa ve Harun (a.s.) ile Mısır’dan çıkış için yola koyulmuşlardır.

Seyyid Kutup, Hz. Musa’ya (a.s.) ummandan açılan yeni yolunda, ümitsizliği nasıl teslimiyet içinde erittiğini şöyle yorumlamaktadır: “Daha önce suçsuz yere bir adamı öldürdüğü için geceleyin şehri yalnız başına terk eden Musa (a.s.) bu sefer

¹⁸² İbn Zencele, *Huccetü’l-Kıraat*, Thk., Saîd el-Afgânî, Beyrut, er-Risâle, 1997, 452; Dimyâtî, *İthâf*, 383; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbuhu*, Thk., Abdü’l-Celil Abduh Şiblî, Beyrut, Âlemü’l-Kütüb, 1988. III, 356.

¹⁸³ Osman Yavuz, *Tâ-hâ, Enbiyâ ve Hac Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019, 68

¹⁸⁴ Taha, 24/36.

¹⁸⁵ Taha, 24/42-47.

¹⁸⁶ A’raf Suresi, 7/133.

yanında Firavun'dan kaçan İsrailoğulları ile beraberdir. Şimdi sorumluluğu daha ağır ve yol daha fazla tehlikelerle doludur. Denize doğru yönlendirir insanları, çünkü Allah'ın kendilerine denizde kuru bir yol açacağına inancı tamdır. Endişelenmeden, korkmadan ilerler ve bilir ki kudret sahibinin iradesine uygun olarak kendi kanunları dairesinde akarsudan kuru bir yol açılacaktır.”¹⁸⁷ Kur'ân-ı Kerim'de bildirildiği üzere, bu takibin ardından iki topluluk karşı karşıya geldikleri sırada, Allah denizi yarararak Hz. Musa'yı ve onunla birlikte iman edenleri kurtarmıştır. Firavun ve kavmini ise helaka uğratmıştır.

Görüldüğü gibi Yüce Allah yolunda yürüyenleri ve kendi uğrunda çalışanları, çeşitli sıkıntılarla imtihan etse de sadece ebedi mükâfata aday etmekle kalmaz, onları sıkıntılarından ve düşmanlarından kurtarır. Düşmanlarına önce mühlet vermiş olsa da sonunda amansız şekilde cezalandıracaktır. Cezanın sonunda ümitsizlikle kabul edilen inancı da kabul etmeyecektir. Çünkü iman hür bir irade istemektedir. Hür irade ile yapılan iman makbuldür.¹⁸⁸

Bu olaydan sonra kurtulan İsrailoğulları, kendilerine denizden yol açılmasını ve aynı denizin firavunu boğmasını görmelerine rağmen aradan zaman geçmeden bozulmaya başlamışlardır. Çünkü insanlar iyilikleri hemen unutup, rahatlığa dönünce tekrar eski azgınlıklarına dönme temayülü içine girerler. Bu durum bize tamirin zor bozulmanın kolay olduğunu gösterir.¹⁸⁹

Daha sonra Hz. Musa'nun (a.s.) İsrailoğulları ile imtihanı bitmemiştir. Kızıldenizi aşp Firavunun zulmünden kurtulan ve daha sonra o kötü günleri unutan İsrailoğulları, dünya nimetlerine kavuşmuş, rahata alışmışlardı. Dünyevi istek ve arzuları artmış devamlı peygamberlerinden istekleri çoğalmıştı. Hz. Musa'dan kudret helvası ve bıldırcın istemişler bu nimetler her gün onlara hesapsız bir şekilde sunuluyordu.¹⁹⁰ Fakat İsrailoğulları bu nimetler karşısında devamlı nankörlük içindeydiler. Hz. Musa kavmi bu durumda iken kardeşi Hz. Harun'u yerine vekil bırakarak Rabbiyle görüşmek için Tur Dağı'na çıktı. Kendisine Tevrat nazil olan Hz. Musa, Tur Dağı'ndan dönüşünde kavminin içinde imansızlığını gizleyen Samiri isimli

¹⁸⁷ Seyyid Kutup, **Fizilal'il-Kur'ân**, Çev., Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüller, İstanbul, Hikmet Yay. X, 60.

¹⁸⁸ Ahmet Gelişen, **H. Musa'nın Kurtuluş Mucizesi, Kur'ân'dan Öğütler I**, Ankara, DİB Yay., 2012, 337.

¹⁸⁹ Şaban Özkavukcu, **Kur'ân-ı Kerim'den Peygamber Kıssaları, Günümüz İnsanına Hisseler**, İstanbul, İz Yay., 2019, 321.

¹⁹⁰ Taha, 24/80-82.

bir Yahudinin Hz. Musa'nın yokluğunu fırsat bilerek ve Hz. Harun'u dinlemeyerek halktan topladığı altınlardan tapınmak üzere bir buzağı yaptığını gördü. Böylelikle Samiri İsrailoğullarını yoldan çıkarmıştı.¹⁹¹ Bu duruma hiddetlenen Hz. Musa (a.s.), kardeşi Hz. Harun'u hesaba çekmiştir. Hz. Harun'un onlara karşı çıktığını ve az kalsın kendisini öldüreceklerini beyan etmesi üzerine¹⁹² bu azgın kavminin karşısında kendisi ve kardeşi için şu duaları etmiştir:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

*“Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla! Bizi rahmetinin içine al. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.”*¹⁹³

Yukarıda geçen ayeti kerimede قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي Dûrî, Ebû Amr'ın hilafına idğam-ı sağır ile okumuştur. Ona göre ra harfinin cezmiyle idğam gerçekleşmiştir. Yakub ise bu görüşün üzerine cezimli ra'nın izharı ile demiştir.¹⁹⁴ Görüldüğü üzere idğamın manayı etkileyecek belirgin bir farklılığı tarafımızca bulunmamıştır.

قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ

*“Musa, “Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helâk ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helâk mı edeceksin? Bu, sırf senin bir imtihanındır. Onunla dilediğin kimseyi saptırırsın, dilediğini de doğruya iletirsin. Sen, bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en hayırlısı” dedi.”*¹⁹⁵

Zikrettiğimiz dua ayetinde geçen تَشَاءُ أَنْتَ kelimesinde Naf'i, İbn Kesir, Ebû Cafer, Ebû Amr ve Ruveys ikinci hemzeyi vav harfine ibdal eder. Geriye kalan imamlar hemzeyi tahkik ile okur. Hamza iki vecih üzere vakıf eder. Tahkik, idğam, imâle, izhar, ihfâ, terkîk vd. gibi telaffuza ait şifahî ihtilaflardan olup kıratte manaya tesir etmeyenler kısmında değerlendirilmiştir Yine فَاغْفِرْ لَنَا lafzında ise Dûrî, Ebû Amr hilafına bu

¹⁹¹ Taha, 24/85.

¹⁹² A'raf, 7/150.

¹⁹³ A'raf, 7/151.

¹⁹⁴ Muhammed İbrahim Muhammed Sâlim, *Ferîdetü'd-Dehr fî Te'sîli ve Cem'i'l-Kıraat*, Kahire, Dâru'l-Beyânî'l-'Arabî, 2003, II, 753.

¹⁹⁵ A'raf, 7/155.

kelimede idğam-ı sağır uygulamıştır.¹⁹⁶

Görüldüğü üzere insanoğlu rahatı görünce bozulmaya müsait bir yapıdadır. Özellikle İsrailoğullarının buzağıya tapma eylemini çıkaran Samiri olsa da asıl suçlu o Samiri'ye fırsat veren toplumdur. Şayet içlerinde kuvvetli bir tevhid inancı olsa idi Samiri'nin bu teklifini kabul etmeyecekler bu şahsın çağrısına cevap vermeyeceklerdi. Buradan anlaşılan mevcut durum şudur ki, toplumlar kendilerine günah keçisi bulmak yerine önce nefislerini ıslah etmeleri gerekmektedir. Kötülüğe rıza gösteren toplumlar bu kötülüğün önderlerini de türetecektir.

2.2.11. Hz. Yunus'un Duası

Yüce Allah (c.c), Hz. Yunus'u, Irak'taki Musul toprağında bulunan zalim, puta tapan ve nüfusu yüz bini aşkın 'Ninova' halkına peygamber olarak gönderdi. Hz. Yunus (a.s.) halkını Allah'a inanmaya davet etti. Bu davete otuz üç yıl devam etti. Halktan sadece kendisine iki kişi iman etti. Halkının inanmayışı Hz. Yunus'un zoruna gitti ve bir gemiye binerek kızgınlıkla Ninova'yı terk etti. Allah'ın emri gelmeden kavmini terk etmesi bir peygamber için acelecilik ve sabırsızlıktı. Hz. Yunus (a.s.) bindiği gemide bulunan yolcular arasında Kur'ân-ı Kerim'de açıklanmayan bir sebepten dolayı denize atılmak üzere kura çekildi ve sonuç olarak kura Yunus (a.s.)'a çıktı ve denize atıldı.¹⁹⁷

Yunus (a.s.) daha yola çıkmışken hatasını anlamış ve kurada çıkmanın kendisine layık bir ceza olduğunu düşünüp, öfkesi pişmanlığa dönüşmüştü. Bu üzüntünün verdiği pişmanlıkla ne yapacağını bilemeyen Hz. Yunus'u (a.s.) bir balık yutmuş ve balığın karnında karanlığın içinde kalarak artık kendisi için daha çetin bir durumla karşılaşmıştı. Karanlıklar içinde üzgün mahcup edasıyla hatasını anlamış ve yine dönüşünü sadece Yüce Rabbine yapabileceğini bilinci ile hâlini arz ederek şu duası dilinden dökülmüştür:

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Zünnûn'u da (Yunus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, 'Senden

¹⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 169.

¹⁹⁷ Gündüzöz, vd. *Kur'ân'dan Öğütler*, 330.

başka hiçbir Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum' diye dua etti."¹⁹⁸

Yukarıda ayette kıraat farklılığı لَنْ نَقْدِرَ kelimesinde meydana gelmiştir. Yakub, ی'yi damme, د'ı fetha ile meçhul şekliyle لَنْ يُقْدِرَ olarak okumuştur. Yakub haricinde kalan âlimler ise azamet zamiri ile ن'u fethalı, د'ı kesralı olarak لَنْ نَقْدِرَ şekliyle okumuştur.¹⁹⁹ Bu kıraat farklılığı, mana açısından bariz bir farklılık oluşturmaya da tefsire yansıyan tarafı ise, Hz Yunus'un yapmış olduğu hatasından dolayı yine kendisini sorumlu tuttuğunu anlatmaktadır.

Hz. Yunus, Kavminin inkâr etmesine öfkelenmişti. Aslında bu öfkesi yine Allah'a (c.c) yapılan inkârdan ve nankörlüklerindendi. Kızgınlığı onlara verdiği kararın yanlış olabileceği düşüncesini örtmüştü. Oysaki başına gelenlerden sonra anladı ki bir peygamber olarak tebliğ görevinde sonuna kadar dirayetini korumalı, azgın kavmi ile ilgili son kararı Allah'a bırakması gerekliydi. Hz. Yunus bu pişmanlığı yaşarken karanlıklar içinde kendisinin kurtuluşa ihtiyacını olduğunu ve dönüşün yine Allah'a (c.c) olduğu bilinciyle yaratıcısına pişmanlığını sunarak yalvardı. Nihayet duası kabul edilmiş, karanlıklardan aydınlıklara yol alması için kavmine dönme görevi ve tebliğine devam etme görevi tekrar verilmiştir.

2.2.12. Hz. Davud'un Duası

Hz. Davud, İsrailoğulları'nın meşhur hükümdarı Talut'un kayınpederidir. M.Ö. 10. yüzyılda Kudüs civarında doğmuştur. Dört büyük kitaptan birisi olan Zebur kendisine indirilmiştir. Hz. Davud'un hoş, gür ve yanık sesi vardı. Demire şekil verme kabiliyetine sahip olup bu sayede zırh yapmıştır.²⁰⁰ Talut'un ordusunda yer almış, Amalikalıların lideri Calut'u öldürünce kahraman ilan edilmiş ve kral Talut ölünce de yerine geçmiştir. İsrailoğulları'nın ilk peygamber hükümdarı olmuştur. Onun zamanında İsrailoğulları yerleşik hayata geçmişler, kültür ve medeniyetini güçlendirmişlerdir. Hz. Davud'un hükümdarlığı Fırat Nehri sahillerinden Kızıldeniz kıyılarına kadar genişlemiştir. Diğer yandan Kudüs'ü başkent yapmak suretiyle yönetimi merkezileştirmiş, askeri teşkilatı kuvvetlendirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de

¹⁹⁸ Enbiya, 21/87.

¹⁹⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*, Thk., Ali Muhammed ed-Dabbâ, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye., tsz. 324.; Dimyâtî, *İthâfû Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kırââtî'l-Erbaate Aşer*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, 2011, 393.

²⁰⁰ Enbiya, 21/80 – Sebe, 34/10-11.

başarılı bir hükümdar, yönetici olarak kendisine adaleti prensip edindiğine dair ifadeler yer almaktadır. Hz. Davud'un sayesinde krallığın belli bir düzene sokulduğu, ibadetlerin sistemleştirildiği ve sürekli orduların teçhiz edildiği de rivayetler arasındadır. Hükümdar olmasına rağmen elinin emeği dışında bir şey yemeyen Hz. Davud,²⁰¹ yeryüzünde halife kılınmış, saltanatı güçlendirilmiş, adaletle yönetmesi istenmiş ve hak ile batılı ayırt etme gücü verilmiştir.²⁰²

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

“Şüphesiz biz Dâvûd’a ve Süleyman’a da bir ilim verdik. Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a hamdolsun!’ dediler.”²⁰³

Yukarıdaki dua ayeti için incelediğimiz kıraat eserlerinde lafzi olarak okuyuş farklılığı görülmemekle birlikte tefsir imamı arasında فَضَّلْنَا kelimesi olan üstünlük kısmına değinilmiştir. Muhammed Esed, üstünlük derecesini ayette geçen عِلْمًا kelimesine işaret ederek ilmin, “ruhanî sezgi, basiret” anlamına geleceğini ifade etmektedir.²⁰⁴ Diğer tefsir yorumlarından bazıları ise ilimden maksat hayvanların dilinden anlamaları, kendi dönemlerinde başkalarının bilgisi olmadığı çoğu yerde bilgi sahibi olmalarına işaret edilmiştir.

Bu ayeti kerimede ilmin önemi ve üstün yüceliğine vurgu yapılmıştır. Hz. Davut ve Süleyman’a (a.s.) ilim, yöneticilik dâhil olmak üzere birçok nimetler verilmiştir. Adaletle hükmeden devlet başkanı bir peygamber olarak düşündüğümüzde adaletin temelinde ilim özelliklerinden birinin olması ve burada ilmin inanan kulların birçoğundan üstün kılınma sebebi olarak verilmesi oldukça manidardır. Ayette ön plana çıkan diğer bir husus ise bu ilim nimetinden dolayı şükredilmesidir. Bu anlamda ilim ve şükür konusunun yan yana gelmesi insanlara şunu anlatmak istemektedir: İlmin değerini bilen ve buna sahip olan kulların yüksek dereceler elde etmesi sebebiyle bu nimetin gereğince de şükrederler. Bu şükür ve ilmin beraberliği Allah katında önemli bir yere sahiptir zira bu ayette inanmış kulların insanların çoğundan üstün kılınma müjdesini de oluşturmaktadır. Bununla ilgili başka bir ayette; “Allah’a karşı ancak kulları içinden

²⁰¹ Buhari, Büyü 15; İmam Nevevi, *Riyazü’s-Salihin*, Trc., Mahmut Kısa, 59.bab/542-544, İstanbul, Beka Yay., 2012, 255.

²⁰² Özkavukcu, *Kur’ân-ı Kerim’den Peygamber Kıssaları (Günümüz İnsanı Hisseler)*, 352. (ayrıca baknz. Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş*, 39.

²⁰³ Neml, 27/15.

²⁰⁴ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı* (Meal-Tefsir), İstanbul, İşaret Yay., 2017.

âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”²⁰⁵ Âlimlerden ve ilim sahiplerinden bunun gibi birçok ayette Allah (c.c) katında övülmüştür.

2.2.13. Hz. Süleyman’ın Duası

Hz. Süleyman (a.s.), kendisi gibi hem peygamber olan hem de hükümdar olan Hz. Davud (a.s.)’un oğludur. Babasının ölümünden sonra on iki yaşında iken onun yerine geçmiştir. Mescidi Aksa’yı inşa eden de odur. Kendisine verilen mucizenin gereği olarak diğer canlılar ile konuşabilmiştir. Ayrıca Yüce Allah, rüzgârı²⁰⁶ ve cinleri onun emrine vermiştir. Dillere destan muhteşem bir saray inşa etmiş, bir donanma hazırlayarak okyanus sahillerine göndermiştir. Balbek şehirlerini ve yedi senede Mescid-i Aksa’yı inşa ettirmiştir. Yemen’de bulunan Sebe melikesi Belkıs’la haberleşmeleri Kur’ân-ı Kerim’de yer almaktadır. Belkıs’ın da tevhid inancını benimsemesiyle doğu ve batı Hz. Süleyman’ın hükümrânlığına girmiş, kırk yılı aşkın bir süre zarfında hem peygamber hem de kral olarak hüküm sürmüştür. Rivayetlere göre elli üç veya altmış yaşında vefat etmiştir.²⁰⁷

Kur’ân-ı Kerim’de kendisi için Allah’a yakınlığı ile ilgili “Biz Davud’a Süleyman’ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü” şeklinde bahsi geçmektedir²⁰⁸ bu ayette Allah Teâlâ’nın Hz. Davud’a çeşitli lütuf ve ihsanda bulunduğu bildirilmiş, en büyük lütuf olmak üzere özellikle oğlu Hz. Süleyman’ın verildiği ve hep Rabbine yakın olduğu anlatılmıştır. Bunun gibi Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayette de Süleyman (a.s.)’ın ismi zikredilmektedir.²⁰⁹ Hz. Süleyman (a.s.), Kur’ân-ı Kerim’de adaletli bilge bir kral, ülkesine ve emrinin altındakilere adaletle hükmeden hikmet sahibi bir peygamberdir. Beldeleri, ülkeleri ve yöneticilerini hak din olan tevhit dinine davet ettiği Kur’ân-ı Kerim’de konu edilmiştir. Bu yöneticilerden Sebe melikesi Belkıs’la olan diyalogu Kur’ân kıssalarından birisidir. Bu kıssalarda okunduğu üzere ülkelerin yöneticilerine herhangi bir insan gibi davranmamış, peygamberliğine ve krallığına uygun üslup ve nezaketle davet etmiştir. Kendisine

²⁰⁵ Fâtır, 35/28.

²⁰⁶ Sad, 38/36; Enbiya, 21/81.

²⁰⁷ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş*, Ankara, DİB Yay., 2008, 39.

²⁰⁸ Sad, 38/30.

²⁰⁹ Bakara, 2/102; Nisa, 4/163; En’am, 6/84; Enbiya, 21/78-82; Neml, 27/15-44; Sad, 38/30-40; Sebe, 34/12-14.

verilen kuvvet ve mucizelerle hak ile batılın mücadelesinde örnek olmuştur. Bununla birlikte nimete şükreden bir peygamber olarak aşağıdaki duasını Yüce Allah bize ulaştırmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurulmaktadır:

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأُدْخِلْنِي
بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

“Ey Rabbim! Bana ve ana babama nimetlere şükretmemi ve hoşnut olacağın işler yapmamı gönlüme ilham eyle ve rahmetinle beni iyi kulların arasına dâhil eyle.”²¹⁰

Dua ayetinde açıklama ve tahlil kısmında bulunan kelimeler sırayla; قال رب İdğam, أَوْزِعْنِي Ezrak ve Bezzî izâfet ي’sını fethalı olarak munfasıl okumuşlardır. Geri kalan kıraat âlimleri med usulü üzere sükûn ile okurlar. تَرْضَاهُ İbn Kesir imale ve taklid hükmü ile he harfini sıla ile okur. Kalun kasırla birlikte izâfet ي’sını sükûn ile okumuştur. Yakub, he harfinin sektesi, Kunbul ise he zamirinin sılası ile okumuştur.²¹¹

Ayette zikredildiği üzere kendisine ve ailesine verilen nimetlere şükretmek aslında nimetin Allah (c.c) tarafından kendilerine lütfedildiğini ve buna uygun davranıp, insanlar arasında adaletle hükmetmeleri ve Allah’ın (c.c) isteğine göre kendisine verilen nimetleri kullanmasının gerekliliğinin farkında olduğunu özetlemiştir. Aksi takdirde bu nimetin şükrünü eda edemediğinden ve yeterince nimeti Allah’ın rızasında kullanamadığından dolayı hesaba çekileceğinin bilgisini de vermektedir. Bu lütufların karşılığında iyi insanlar kategorisine dâhil olmak isteği de bu nimetlerin şükrünü yerine getirdikten sonra rahmetin her daim üzerinde olması ve buna lütufla ulaşacağının bilgisi insanlara verilmektedir. Duasında şükrün tek başına yeterli olmadığı arkasını takip eden salih amelin olması da gerektiği yönündedir.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

“Ey Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı hükümlerlik ver. Şüphesiz sen daima bağışta bulunansın’ dedi.”²¹²

Yukarıda dua ayetinde geçen قال رَبِّ idğam-ı kebir, اغْفِرْ لِي’de, Dûrî, Ebû Amr’nin hilafına idğam-ı sağır yapmıştır. ملکا kelimesi ile gunneli okunmuştur. Bu konuda

²¹⁰ Neml, 27/19.

²¹¹ Sâlim, *Ferîdetü’l-Dehr fî Te’sîli ve Cem’i’l-kıraat*, 2003, III, 654.

²¹² Sâd, 38/35.

cezimli ra'nın izharı ile ihtilaflar var olup, Şeyh Cabir gunnenin olmaması gerektiğini söylemiştir. بعدی kelimesinde Ebû Cafer, Ebû Amr ve Naf'i izâfet ي'sını fethalı okumuştur.²¹³

Bu ayeti kerimede Hz. Süleyman'ın hükümrancılık duası üzerine diğer ayette ona verdiği bazı nimetlerden söz edilmiş ve Hz. Süleyman'ın (a.s.) kulluğunun güzelliğine de dikkat çekilmiştir: *“Bunun üzerine biz de rüzgârı onun hizmetine verdik. Rüzgâr onun emriyle istediği yere tatlı tatlı eserdı. Binalar kuran, dalgıçlık yapan şeytanları da emrine boyun eğdirdik. Ayrıca demir zincirlerle birbirlerine bağlanmış daha nice yaratıkları da şöyle buyurduk: ‘Bu nimetler, sana bizim armağanımızdır. İstersen sen de bundan başkalarına verebilirsin, istersen elinde tutarsın; her iki durumda da sana hesap sorulmayacak!’ Doğrusu, onun yanımızda bir yakınlığı, değeri ve güzel bir geleceği vardır.”*²¹⁴

Süleyman (a.s.)'ın kıssası değerlendirildiğinde ülkeyi yöneten idarecide olması gereken en önemli hasletin adalet olduğu görülür. Adaletin olmadığı, insanların zulüm ve haksızlıkla yönetildiği bir ülkede toplumsal barışı sağlayıp, huzur ve düzeni kurmak imkânsızdır. Bunun için de ilim lazımdır. İlim ise bu peygamberlerin nazarında dahi üstünlük aracı olarak kabul edilmiştir.²¹⁵ Yine Hz. Süleyman'ın kıssasında ve dualarında vurgu yapılan ilim, şükür, amel üçlüsünün varlığıdır. Allah'ın kendisine verdiği hükümrancılıkla üstünlük taslamayan, nimetlerle şıarmayan bilakis şükreden ve şükürünü takip eden salih amelin varlığı bu peygamberler üzerinde örneklendirilmiştir. İyi insanlardan olma gayreti isteği ise yine bu peygamberlerin Allah'tan (c.c) gelen lütufla verileceğinin ifade edilmesi muhteşem bir açıklamadır. İnsanoğluna verilen mesaj ise ilim, şükür ve amel üçlüsünün dikkate alınması, bu üçlünün en büyük zenginlik ve hükümrancılık bilinmesi istenmektedir.

2.2.14. Hz. Zekeriya'nın Duası

Hz. Zekeriya (a.s.) Hz. Süleyman'ın soyundan gelmiştir. Beytü'l-Makdis'te idareci iken kendisine peygamberlik verilmiştir. Hz. Zekeriya'nın (a.s.) eşi İsha, Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin kız kardeşidir. Hanne, kocası İmran'dan Meryem adında

²¹³ Sâlim, *Ferûdetü'd-Dehr fî Te'sîli ve Cem'i'l-kıraat*, 2003, III, 147.

²¹⁴ Sâd, 38/36–38.

²¹⁵ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev., Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, İstanbul, Gonca Yay., 1982, 374.

bir kız çocuğu doğurmuş, doğum öncesi eşi İmran vefat etmiş ve önceki adağına uygun olarak annesi onu Beyt-i Makdis'te hizmet için bırakmıştır. Hz. Zekeriya bu küçük kızı teyzesi İşa'nın yanına götürmüş ve orada büyütmiştir. Daha sonra tekrar ibadet ve itaatle meşgul olması için Beytü'l-Makdis'te kendisine bir oda tahsis etmiştir.²¹⁶ Hayli ileri yaşta olmasına rağmen çocuğu olmayan Hz. Zekeriya, Allah'a (c.c) bir çocuk nasip etmesi için gizli gizli yalvarmış, kendisi yaşlı ve karısının doğurganlık yetisinin olmadığı hâlde Allah ona Yahya ile isimlendirdiği bir çocuk ihsan etmiştir.²¹⁷ Hz. Yahya, Allah tarafından hikmet, kalp yumuşaklığı ve temiz ruh ile donatılmış ve büyüdüğünde onu peygamber kılmıştır.²¹⁸ O dönemlerde Hz. Meryem de bir mucize eseri Hz. İsa'ya hamile kalıp bebeği olunca Hz. Zekeriya'ya iftira atılmış, ileri yaşta olmasına rağmen İsrailoğulları tarafından şehit edilmiştir.

Hz. Zekeriya'nın (a.s.) varis istemesine dair duası, Enbiya suresinde şöyle geçmektedir:

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

“Zekeriya'yı da an! Hani o, rabbine şöyle niyaz etmişti: Ey Rabbim! Beni yalnız başıma bırakma(bana çocuk ver), sen varislerin en hayırlısıdır.”²¹⁹

Bu ayette kıraat vecihi sadece وَزَكَرِيَّا kelimesi incelenmiştir. Bu kelimeyi Hafs, Hamza, Kisâ ve Halef hemze olmadan okumuş, diğer kıraat âlimleri elif'ten sonra fethalı bir hemze ile okumuşlardır. Yine وَزَكَرِيَّا إِذْ kelimesinde Naf'i, İbn Kesir, Ebû Amr, Ebû Cafer ve Ruveys ikinci hemzeyi teshil ile okumuş olup diğer kalan kıraat âlimleri ise tahkik ile okumuştur.²²⁰ Bu kısımda teshil, tahkik ile okuma durumu ferşi ihtilaflara girmediği bilakis usul kısmına girdiğinden dolayı burada manaya bir etkisi bulunmamaktadır.

Hz. Zekeriya (a.s.) kendisinden sonra yerini tutacak evladı olmadığından hüznüydü. Zevcesi de çocuk doğuramaz olup (doğurganlık yetisi kaybolmuş) kendisi ise pirifâni (ileri yaşlarda) olmasıyla, artık çocuğun olma ihtimali kalmamıştı. Cenab-ı

²¹⁶ Hatiboğlu *Din ve İnsan, İslam'a Giriş*, (Temel Esaslar), 41,42.

²¹⁷ Meryem, 19/3-7.

²¹⁸ Meryem, 19/12-13-14.

²¹⁹ Enbiya, 21/89.

²²⁰ İbnü'l -Cezerî, *en-Neşr*, 329.

Hakk'ın ise lütfu çok, ihsan ve inayetine nihayet yoktur.²²¹

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٢﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٣﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثْ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

“Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı. O, şöyle demişti: "Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım. Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarımın (isyankâr olmalarından) korkuyorum. Karım ise kısırdır. Kendi tarafından; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!”²²²

Bu ayette kıraat farklılığı 6. ayetin başında geçen يَرِثُنِي وَيَرِثْ kelimeleri üzerinde gerçekleşmiştir. Ebû Amr ve Kisâî her iki kelime de ت harfini sükûn ile يَرِثُنِي وَيَرِثْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kıraat âlimleri ise iki kelime de dammeli okumuştur.²²³ Yani hem cezimli hem de ref haliyle okunabilmektedir. Eğer cezimli okunursa فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا emir cevabı olarak gelmektedir. Mana olarak. “Eğer bana katından çocuk verirsen, varisim olur” anlamına gelmektedir. Eğer ref okunursa وَلِيًّا kelimesine sıra olur ki mana olarak, “Bana varis olacak birini ver” şeklinde gelmektedir.²²⁴ Ayrıca خِفْتُ kelimesini İbn Amir خ ve ف harflerini şeddeli ve fethalı, ت harfini ise esreli olarak okumuştur. Diğer kıraat âlimleri ise خ ve ف harflerini cezim ve esreli, ت harfini ötreli okumuştur. Her iki kıraatte manada farklılıklar olsa da birbirine tezat bir durum söz konusu değildir. Mana olarak kendisinden sonra dine hizmet eden akrabalarının olmayışı veya bir diğer mana ile az olduğu kastedilmektedir.²²⁵

Hz. Zekeriya'nın bu duası, Müslümanlar için örnek bir duadır. Sadece kendisi için değil kendisinden sonra gelecek nesil içinde yapılan bir duadır. Benzer durum Hz. İbrahim ve Hz. Yakub için de söz konusudur. Hz. İbrahim, neslinin bir olan Allah'a

²²¹ Ahmet Cevdet Paşa, Çev., Murat Albayrak, *Kıyas'ı Enbiya*, İstanbul, Yasin Yay., 2016, 42.

²²² Meryem, 19/3-6.

²²³ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 305.

²²⁴ Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Camîü'l-Beyan fî Te'vîli'l- Kur'ân*, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2000, 145.

²²⁵ Salebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisaburi, *Tefsiru's-Sa'lebi*, Beyrut, Daru ihyai't-Turasi'l- Arabi, 2002, VI, 206.; Er-Razi, *Mefatihü'l-Gaybb*, 507.

(c.c) ibadet edip namaz kılması için²²⁶ Müslüman ve salihlerden olması²²⁷ ve zalimlerden olmaması için²²⁸ dua etmiştir. Buradan anlaşılıyor ki peygamberler, nesillerini mal mülk edinmesi için değil, iman ve takva sahibi olmaları için çalışmakta, dua etmekte ve bunu evlatlarına miras olarak bırakmaktadırlar.²²⁹

هٰذَاكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

“Orada Zekeriya rabbine dua edip dedi ki: Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin”²³⁰

Yukarıda 38. ayete geçen زَكَرِيَّا kelimesini Hafs, Hamza, Kisâ ve Halef hemze olmaksızın okumuşlar diğer kalan kıraat âlimleri elif harfinden sonra dammeli hemze ile kıraat etmişlerdir.²³¹ Burada Zekeriya ismi kıraat vechi yönünden kelimenin ve harflerin seslendirilmesi anlamında manaya etki etmeyen huruf-i seb’a ruhsatı ile kıraatler kısmında değerlendirilmiştir.

Hiz. Zekeriya (a.s.) o döneme kadar çocuğu olmadığı için Hiz. Meryem’in bakımı ve yetişmesini üstlenmiştir. Allah’ın onu özel himaye ettiğini ve çeşitli nimetlerin ikram edildiğini görünce, ileri yaşında dahi olsa Allah’ın kendisine, eğer isterse bir çocuk verebileceğini ümit etmiş ve Allah’a dua etmiştir.²³² Yukarıdaki dua ayeti Hiz. Zekeriya’nın (a.s.) duası akabinde, mucize ve olağanüstü duruma şaşırmış olması anlamında anlaşılmamalıdır. Zira Hiz. Meryem’e yaşadığı mevsimde farklı mevsim meyvelerinin sunulduğuna dahi şahit olmuştur. Allah’ın her şeye güç yetireceğine kalbi mutmaindir. Bilakis Yüce Allah’ın (c.c) kudretine bir sevinç durumu ile şaşkınlıkla alamet istemesi, Allah’ın kendisine verdiği nimete şahit kılması olarak da yorumlanabilir. Duasının kabul olunduğuna dair ayet ise şöyle devam etmektedir: “Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya’yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize

²²⁶ İbrahim, 14/35.

²²⁷ Şuara, 26/83.

²²⁸ Müntehinne, 60/5.

²²⁹ Özkavukcu, *Kur’ân-ı Kerim’den Peygamber Kıssaları –Günümüz İnsanına Hisseler-*, 421.

²³⁰ Al-i İmran, 3/38.

²³¹ Cezerî, *en-Neşr*, 55.

²³² Mevdûdî, *Tefhimû’l Kur’ân*, I, 255. (ayrıca bkz Ömer Uçan, *Peygamber Duaları Eşliğinde Hiz. Peygamberin Sireti*, 101.)

karşı derin saygı içindeydiler.”²³³

Ayeti kerimelerdeki dua örneklerine bakıldığında, peygamberlerde bizim gibi insanlardır. Onlar da biz insanlar gibi ihtiyaçları ve istekleri vardı. Çocuk yokluğu ile imtihan edilen Zekeriya (a.s.) da bu konuda sabretmiş, son yaşlılık anına kadar ümidini kesmemiş hatta ümidinin son aşaması yaşlılık hâlinde bile olmaz gibi görünen, kendisinin dahi şaşıracağı bir mucizeye tanıklık etmiştir. Kurak topraklara yağmur yüklü bulutlar ile can veren Yüce Allah (c.c) Hz. Zekeriya’nın duasını kabul etmiş, hanımını doğum için elverişli bir konuma getirmiştir. Bu örnekler insanlar için, Allah’a (c.c) karşı teslimiyetini arttırması için birer öğüttür.

2.2.15. Hz. İsa’nın Duası

Hz. İsa, Hz. Meryem’in oğludur. Annesi onu on beş veya yirmi yaşlarında iken doğurmuştur. İsrailoğullarına gönderilen son peygamberdir. Mesih olarak da anılır. Mucize olarak babasız dünyaya gelmiş ve beşikte bebek iken konuşmuş ve kendisinin Allah’ın kulu olduğunu, yine kendisine kitap ve peygamberlik verildiğini söyleyerek²³⁴ temiz ve iffetli annesini aklamıştır. Allah (c.c) tarafından ruh üflenmesi sonucu dünyaya geldiği için Kendisine “Ruhullah” lakabı da verilmiştir. Ulü’l-Azim peygamberlerden olup otuz yaşında iken dört kitaptan biri olan İncil kendisine indirilmiştir. Hz İsa’ya ölüleri diriltme, anadan doğma körleri iyileştirme, alaca hastalığını tedavi etme gibi mucizeler verilmiştir. Bütün bu mucizelere karşı kendisine sadece on iki kişi iman etmiştir ki bu kimselere havariler ismi verilmiştir.²³⁵ Hz İsa ve havarilerine bir gece baskın yapılmış, Kendisine inanmayan Yahudiler onu öldürmek istemiş ancak Allah (c.c) Hz. İsa’yı (a.s.) göğe yükseltmiştir. Yahudiler, Hz. İsa’yı ve havarilerini ihbar eden kişiyi, Hz. İsa’ya(a.s.) benzeterek çarmıha germişlerdir.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ
وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“Meryem oğlu İsa, ‘Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en

²³³ Enbiya, 21/90.

²³⁴ Meryem, 19/30.

²³⁵ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş, (Temel Esaslar)*, 42.

hayırlısısın' dedi."²³⁶

Bu ayetle ilgili kıraat alanında رَبَّنَا kelimesinde idgam bulunmakla beraber, İnen yemek sofrasının mahiyeti hakkında ise İslam bilginlerinin rivayetleri oldukça farklıdır.²³⁷ Taberî, Allah'ın (c.c.) vaadini yerine getirmiş olduğunu söyleyerek sofranın mutlaka indiği görüşünü savunur. Ancak muhteviyatını belirleme yoluna girmeden yiyeceklerin bulunduğu bir sofranın indiğini kabul etmekle yetinilmelidir buyurmuştur. Zira içeriğini bilmenin zararı veya faydası olmamaktadır.²³⁸ Genel olarak bu ayette Hz. İsa (a.s)'ın havarilerine Allah'ın mucizevi ikramı anlatılmaktadır. Aşağıda vereceğimiz diğer duasında ise, havarilerin korunup gözetilmesi ve bağışlanması konusundadır:

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (١) مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (٢) إِنْ تَعَذَّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara sen mi Allah'ın dışında beni ve annemi birer Tanrı kabul edin' dedin?' buyurduğu zaman o şu cevabı verir: Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin. Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; 'Benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların hâlini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin. Şayet onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarıdır. Eğer onları affedersen, hiç kuşku yok sen hem izzet hem hikmet sahibisin."²³⁹

Yukarıda Maide suresinin 116. Ayetinde geçen مَا أَعْلَمُ ve تَعْلَمُ kelimelerinde ve 118 ayette geçen تَغْفِرْ لَهُمْ kelimesinde Ebû Amr'ın ikinci râvîsi imam Sûsî idgam

²³⁶ Maide, 5/114.

²³⁷ Salebi-Arais, s.397. (Ayrıca baknz: Mustafa Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yay., Ankara, 2014, I, 323,324.

²³⁸ Taberî, **Camîü'l-Beyan fî Te'vili'l- Kur'ân**, 133-135.

²³⁹ Maide, 5/116-118.

yaparak okumuştur.²⁴⁰ Yine 116. ayette geçen الْغُيُوبِ kelimesinde غ harfini Hamza ve Şûbe kesra ile okumuş olup diğer âlimler damme ile okumuştur. 117.ayette geçen أَنْ اغْبُوا اللَّهَ kelimesinde Ebû amr, Yakub, Asım ve Hamza geçiş halinde nun harfini kesra ile okumuştur. Diğer âlimlerimiz ise dammeli okumuşlardır.²⁴¹ Ebû Amr'ın ilk râvisi Dûrî ise لَنَاسْ kelimesini imale ile okumuştur.²⁴² İmale ve idğam sesin telaffuz biçimiyle alakalı olduğundan dolayı manaya bir etkisi bulunmamaktadır.

Buradaki ayetlerde ifade edilen Hz. İsa'ya yönelik soru, insanlara doğru yolu Hz. İsa'nın kendi kelamıyla öğretmek isteyişidir. Hz. İsa'ya İlahlık yakıştıranlara Hz. İsa'nın cevabıyla reddetmesidir. Zira burada Hz. İsa kendisinin de kul olduğunu eğer böyle bir iddiası olsaydı mutlak olarak her şeyi gören ve bilen Yüce Allah'ın (c.c) bileceğini ve kendisini hesaba çekeceğini anlatmak istemiştir. İnsanların yanında olmadığı günde dahi o kulların hâlinin yine Allah'a arz edileceğini ve onları sadece Allah'ın terbiye edeceğini vurgulamaktadır. Yine Hz. İsa, kulların yaptıklarının karşılığını Allah'ın adaletle vereceğini, affeder ise izzet ve ikramını kullanacağını söyleyerek insanların doğru itikadına dair bilgiler verirken dua yolunu da göstermiş olur.

2.2.16. Hz. Muhammed'in Duası

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de son elçi olarak adlandırılan ve son vahyin tebliğcisi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) olması sebebiyle sadece Kur'an'da geçen dualar üzerinden Hz. Peygamber'e atıflarda bulunacaktır. Hz. Muhammed'in (s.av.) hayatı başlıca bir kitap konusu olması dolayısıyla hayatına yer verilmeyecektir.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi kitabımız Kur'an-ı Kerim'i diğer kitaplardan farklı kılan en önemli özellik, onun belirli bir topluma değil bütün insanlığa gönderilmiş olması ve son ilahi mesaj oluşudur. Çünkü kitabımız Kur'an, diğer kitapların da ihtiva ettiği temel esasları yeniden ortaya koymuş, daha önceki kitaplarda yer alan gerçekleri tasdik etmiştir. Bütün insanlığa hitap eden ve evrensel bir mesaj

²⁴⁰ Abdülfettah el-Kâdî, *el-Büdurü'z-Zahire fi'l-Kıraati'l- Aşeri'l-Mütevatiire min Tariki's-Şatibiyye ve'd-Durra*, Mekke, Mektebetü Enes İbn Malik, 2002, 109-121.

²⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 127.

²⁴² Hâkim Hamid, *Mushafu's-Sahabe fi'l-Kıraati'l-Aşri'l-Mütevatiira min Tariki's-Şatibiyye ve'd-Durre*, Thk., Cemalettin Muhammed Şerif, Mısır, Daru's-Sahabe, 2004, 119; Muhammed Fahd el-Haruf, *el-Müyesser fi'l-Kıraati'l-Aşri'l-Mütevatiira min Tariki Tayyibeti'n-Neşr ve'l-Kıraati'l-Erba' eş-Şaaze ve Tevcihuha*, Suriye, Daru İbn-i Kesir, 2016, 119.

getiren tevhid dini İslam, mutlaka irade sahibi Allah (c.c) tarafından en mükemmel düzeye ulaştırılmıştır.²⁴³

Sevgili peygamberimiz (s.a.v.) için Kur’ân-ı Kerim’de müminlere karşı şefkatli bir peygamber olduğu ve müminlere gelen sıkıntının kendisine gelmiş gibi sıkıntı çektiğinden bahsetmektedir. Bu konuda tevbe suresinde şöyle buyurulmuştur: “*Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.*”²⁴⁴

Kur’ân-ı Kerim’de, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) atfedilen bazı dualar şöyle sıralanmaktadır:

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

“*Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur’ân’ı okumakta acele etme. ‘Rabbim! İlmimi arttır’ de.*”²⁴⁵

Yukarıda ayeti kerimede kıraat vecihlerinde farklılık **يُقْضَىٰ** ve **وَحْيُهُ** kelimelerindedir. Yakub **يُقْضَىٰ** kelimesini nunun fethası, dad harfini kesralı ve ye harfini fethalı okumuştur. Geriye kalan kıraat âlimleri ise ye harfini dammeli, dad harfini fethalı ve sonrasında elif ile okumuştur. Bir diğer kelime olan **وَحْيُهُ** ise, yakub ye harfini fethalı diğer kalan kıraat imamları dammeli okumuştur.²⁴⁶ Bu kelimelere mutabık kelimeler başka bir şiirde de örnek verilmiştir.

Yukarıdaki ayette konuya ilişkin rivayetler ışığında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vahiy alırken onu gerektiği gibi koruyamama, aklında tutamama endişesi ile vahiyi gerektiği gibi taşımak ve ezberlemek için hemen tekrar etmeye yöneldiği şekliyle açıklanır. Elbette burada Allah rasûlününe hitap edilen bir ayet olmakla birlikte evrensel bir hitap şeklini de barındırmaktadır. Bütün çağlarda Kur’ân okuyan herkesi ilgilendirdiğini düşünerek Muhammed Esed şu şekliyle yorum yapmıştır: “Kur’ân Allah’ın sözü olduğuna göre, onu oluşturan parçaların hepsi (ibareler, cümleler, âyet ve sûreler) bir arada ve birbiriyle tutarlı ve bağlantılı tam bir bütün meydana getirmektedir.

²⁴³ Gündüzöz, vd. *Kur’ân’dan Öğütler*, 330.

²⁴⁴ Tevbe, 9/128.

²⁴⁵ Taha, 20/114.

²⁴⁶ Cezerî, *en-Neşr*, 320.

Bunun içindir ki, Kur’ân mesajını tam olarak anlamak isteyen kimse, ‘aceleci yaklaşımlardan’, yani ayetleri ait oldukları umumi anlam örgüsünden soyutlayarak onlardan aceleci sonuçlar çıkarmaktan sakınmalı, Kur’ân’ı ‘bir bütün olarak’ ele almalı, münferit meseleleri bu bütün içinde değerlendirmelidir.”²⁴⁷ Bu ayetler aslında günümüz için de önemlidir. Zira her çağın idrakine uygun olan Kur’ân-ı Kerim’in indiği zamandan, dünya hayatının son bulacağı zamana kadar bütün çağlara hitap ettiğinden günümüz meselelerinde ondan faydalanmalı, ilmin artması için gayret gösterilmeli ve hidayet merkezinde bir kaynak olarak kullanılmalıdır.

Aşağıda verilen dua ayeti, Hz. Peygamber’in (s.a.v) doğruluğa verdiği önemi, doğruluk ve dürüstlük vasfının Allah katından verilen kuvvet olduğuna dair örneğidir:

وَقُلْ رَبِّ ادْخُلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا

“De ki: Ya Rabbi, gireceğim yere dürüst olarak girmemi, çıkacağım yerden de dürüst olarak çıkmamı nasip et ve Kendi katından beni destekleyecek kuvvetli bir delil ver bana.”²⁴⁸

İsra suresinde bulunan bu dua ayetinde kıraat yönünden manayı değiştiren önemli ihtilaf olmamakla birlikte tefsire yansıyan yönüyle İslam bilginlerinden farklı yorumlar yapılmaktadır. Tefsir âlimleri genellikle hicret yolculuğuna işaret ederek Medine’ye giriş ve Mekke’den çıkış lafızlarının kullanıldığını söylemişlerdir.²⁴⁹ Razî ise giriş çıkış ifadelerini namaza başlamak ve namazı bitirmek olarak yorumlamıştır.²⁵⁰ Yine bir işe başlarken veya işi bitirirken sonucun hayırlı olması, başarılı olmak için her şeye gücü yeten bir yaratıcıdan yardım talep etmesi de işaret ettiği görüşlerdendir.

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) kâfirlerle yaptığı mücadelede Kur’ân-ı Kerim’de dua şekliyle şöyle geçmektedir:

قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيْنِيْ مَا يُوعَدُوْنَ , رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ

“De ki: Rabbim! Onların tehdit olundukları şeyi bana mutlaka göstereceksen, o

²⁴⁷ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı* (Meal-Tefsir), İstanbul, İşaret Yay., 2017, II. 641-642.

²⁴⁸ İsrâ, 17/80.

²⁴⁹ Taberi, *Camîü’l-Beyan fi Te’vili’l- Kur’ân*, XV 149-150; Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî’t Tenzil ve Uyûni’l Akavil fi Vucûhi’t Te’vil*, II, 372.

²⁵⁰ Razî, *Mefâtihu’l-Gaybb*, XXI, 29.

zaman beni zalim milletin içinde bulundurma.”²⁵¹

Yukarıda verilen ayet için kıraat yönünden kelimeler incelenerek manayı etkileyen belirgin bir farklılık bulunmamakla birlikte تَرْتِي ك elimesinde ki te’kid nûnu manaya istikbal anlamı katmıştır. Hz Peygamber (s.a.v) kendisi ve ümmeti için tehdit içeren durumla istikbalde karşı karşıya kalma ihtimaline karşı kuvvetli sığınma ve yönelme anlamını da ifade etmektedir.

قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ

“(Hz. Peygamber şöyle) dedi: Ey Rabbim! Aramızda gerçekle hükmet ve Rabbimiz O Rahmân'dır ki, isnad ettiğiniz (yalan) vasıflarınıza karşı yardımına sığınılacak olan ancak O'dur.”²⁵²

Yukarıda verdiğimiz dua ayetinde üç yerde kıraat farklılığı vardır. Bunlar قَالَ, رَبِّ ve تَصِفُونَ kelimeleridir. İmam Hafs قَالَ kelimesini kaf'ın fethası lam ve kaf arasında elif ile mazi sığasıyla okumuştur. Hafs haricindeki diğer âlimler kaf'ın dammesi ve elif olmaksızın lam'ın sükûnu ile beraber emir kipiyle okumuştur. رَبِّ kelimesinde Ebû Cafer ب be harfini damme ile diğer alimler kesrayla okumuştur. تَصِفُونَ kelimesinde ت harfini sadece İbn Zekvan ي şekliyle okumuştur.²⁵³ Bu bilgiler ışığında kıraat farklılığı olan قَالَ kelimesinin emir sığasıyla okunmasıyla mana mazi anlamında çıkıp Hz. Peygambere hitaben, Ey Muhammed! De ki, anlamında bir duanın ümmete öğretilmesi anlamında da kullanılmıştır.

Müşriklerin anlattığı durum, güya ileride Müslümanların uğrayacağı zillet ve mağlubiyet durumu idi. Onlar, akıllarınca, kısa zamanda Müslümanların zayıflayacağını, sonra da İslam'ın büsbütün ortadan kalkacağını savunuyorlardı. Ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, onların bu temennilerine karşı Allah'ın yardımına güveniyordu. Başka bir yoruma göre, müşriklerin anlattıkları durumdan maksat, onların, Kur'ân'ı 'sihir, hayal mahsulü, uydurma' gibi vasıflarla nitelemeleridir. İşte Hz. Muhammed (s.a.v.) onların bu bühtanları karşısında Kur'ân'ı muzaffer kılmak için Allah'a sığınıyor ve onun yardımına güveniyordu.²⁵⁴

²⁵¹ Mü'minun, 23/93-94.

²⁵² Enbiya, 21/112.

²⁵³ İbnü'l- Cezerî, *en-Neşr*, 325.

²⁵⁴ Diyanet Vakfı Meali, Enbiyâ, 112-330.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PEYGAMBER DUALARININ TEFSİRE YANSIYAN TARAFLARI VE EVRENSEL ÖĞÜTLERİ

3.1. Evrensel Tanımı

Evrensel ve evrensellik ile ilgili birçok felsefi ve dil açısından yorumlar yapılmıştır. Felsefi açıdan yorumlanan bir tanım şöyle ifade edilmektedir: “Evrensel düzen, Evrensel zorunluluk deyimlerinde olduğu gibi, evrenin bütününe yayılan, evrenin bütünü ve evrendeki her şey için geçerli olan, hiçbir istisna kabul etmeyen. Buna göre, bir düşünce, ilgili tüm insanların, onun doğruluğunu teslim etmesi anlamında evrenseldir”²⁵⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Diğer bir kavram olarak ise, “Evrensel; evrensel olan ya da dünya çapında olan şeydir. Aynı zamanda birbirinden ayrı özellikler taşıyan şeylerin paylaştığı ortak özelliği dile getiren felsefi kavram”²⁵⁶ “Dünya ölçüsünde, dünya çapında”²⁵⁷ olarak yorumlanmıştır. Dil açısından bakıldığında Türk Dil Kurumu’nun evrensellelikle ilgili yaptığı tanımda ise şöyle ifade edilmiştir: “Bütün insanlığı ilgilendiren, âlemşümül, cihanşümül”²⁵⁸ Cihanşümül ifadesi ile toplumları, milletleri ve ülke sınırlarını aşan bir kavramı ifade etmesidir. Alemşümül, ifadesiyle dünyanın farklı yerlerinde ve farklı şartlarında yaşayan her millet ve ırkı kapsadığını, yeryüzünde yaşayan insanoğlu için dil, din, ırk ayrımı yapılmadan tüm âlemin kapsadığı ifade edilebilir. Yine Türk Bilim Akademisinin yaptığı tanımda ise evrensellik; “Bir yazın yapıtının toplum, ülke, zaman sınırlarını aşarak bütün insanlığı ilgilendiren bir sorunun anlatımında başarılı olmasıdır.”²⁵⁹ Bu ifadelerde ise zaman sınırlarını aşmak ifadesi oldukça dikkat çekicidir. O hâlde zamandan ve mekândan bağımsız tüm insanlığı ilgilendiren yasaların varlığını ifade eden bir olgudur. İnsanın yaratılıştan fitri özelliğinin tüm zamanlarda aynı seyretmesi, yaratılış ihtiyaçların değişmemesi gibi bazı kanun ve yasalarda evrensel olarak karşımıza çıkması ise buna verilen bir örnektir. Bu çalışmamızda evrensel tanımını zaman üstü bir açıklama ile tüm

²⁵⁵ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yay., 2015. 664. (Ayrıca bkz. Evrenselcilik, B. Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkilap Kitabevi Yay., İstanbul, 1988.)

²⁵⁶ Evrensel, <https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 4 Şubat 2017.

²⁵⁷ Evrensel, “Büyük Türkçe Sözlük”, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 02.11.2020.

²⁵⁸ Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 2011,

²⁵⁹ *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Sosyal Bilimler*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2011. XXIII, 442.

insanlığı ilgilendiren evrensellik olarak kısaca açıklık getirdik. Bu açıklamamızdan sonra “evrensel” kavramına, konumuz üzerinden Kur’ân-ı Kerim’in evrenselliği, peygamberlerin dualarında kıraatin tefsire yansıyan tarafları ve evrensel mesajlar olarak dikkat çekilmiştir.

3.2. Kur’ân-ı Kerim’de Evrensellik

Kur’ân-ı Kerim, Allah’ın (c.c) kelimidir. İnsanlığı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmak için son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’e Arapça olarak Cebrail aracılığıyla vahyedilmiş, Hz. Peygamberden itibaren nesilden nesile tevatür yoluyla nakledilmiştir. Onun bir benzeri daha ortaya konulamaz evrensel bir kitaptır. İlâhi kitapların sonuncusu ve kıyamete kadar insanlığa yol gösterecek yegâne tek kitaptır. Allah (c.c), Kur’ân-ı Kerim’i koruması altına almıştır. Onunla önceki indirilen kitapların geçerliliğine son vermiştir. Zira önceki kitaplar, insanlar tarafından tahrif edilmiş bulunuyordu. Nitekim önceki kitapların tahrifi bizzat Kur’ân-ı Kerim’de ifade edilmektedir.²⁶⁰ Bununla birlikte Kur’ân, kendinden önceki ilâhi kitaplarda yer alan, Allah’a, peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine, ahiret gününe, her şeyin Allah’ın (c.c) takdir edip yaratmasına iman etme konusunu tasdik etmiş, dinin temel esasları sayılan can, mal, nesil, akıl ve din korunmasının esaslarını yeniden ortaya koymuş, tahrif edilmiş hususları düzeltmiştir. Esas itibari ile peygamber tarafından insanlara tebliğ edilmiş olan dinin temel prensiplerinde hiçbir değişiklik yoktur. Fakat zaman ve mekânın, sosyal şartların değişmesine paralel olarak ibadet şekillerinde ve bazı hükümlerinde bir takım değişiklikler olmuştur. Allah (c.c) bir peygamberin getirdiği dinde olmayan bazı hükümleri daha sonraki peygamberin dininde ortaya koymuştur. Önceki peygamberin getirdiği bazı hükümleri de sonradan gönderdiği peygamberlerle ortadan kaldırmıştır.²⁶¹ Burada verilen ayetin nesh veya tahsis olarak kabul görüp görmeme hususundaki ihtilaf dahi Kur’ân-ı Kerim’in evrensel olması hususunda ortaya çıkmaktadır ki içerdiği temel hüküm ve prensipler kıyamete kadar geçerlidir. Bu anlamda nesh’i tahsis olarak açıklayanlara göre ise; ayetin manasını kısıtlama, ayetleri bir olay ve duruma tahsis ederek her ayetin bir durumu açıklar ve ona bir hüküm getirir halde bulunmasıdır. Bu şekilde Kur’ân’ın içerdiği hükümlerin ve kapsamının genişlemiş

²⁶⁰ Bakara, 2/85; Nisa, 4/46; Maide, 5/13-14.

²⁶¹ Bakara, 2/ 106.(ayrıca bkınız: Bkz. Şaban Ali Düzgün, Çağdaş İslam Düşünürleri, İstanbul 2007, 24.

olmasıdır.²⁶² Bu hükümler, zaman, mekân ve diğer şartlara bağlı olmaksızın süreklilik arz ederler. Her çağ ve toplumlarda Müslümanlar için yönlendirici ve bağlayıcı niteliktedirler.²⁶³

Kur'ân-ı Kerim, tüm evrene Allah'ın varlığını ve birliğini tanıtan, insanlara, kurtuluşun anahtarını uzatan ve bizlere bilgi ve davranışımız arasında tutarlı ve vakarlı bir hayat çizgisi içinde olmamızı öğütleyen sonsuz ve sınırsız bir hazinedir. İnsanların ufkunda daima hiç sönmeyen bir irfan şelalesi ve her asırda hiç sönmeyen bir meşaleyi oluşturan ilahi hitaptır.

Kur'ân, ortaya koyduğu delillerle ve açtığı ufuklarla, birbirini tamamlayan ve tutarlı bilgilerle hayatı içine alan canlı bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerim, insanlığı aydınlatmaya başladığı günden beri ışığından hiçbir şey kaybetmemiş, taşıdığı değer ve anlamlar, getirdiği ahlak ve erdem ilkeleri hep taze ve yeni olarak kalmıştır.²⁶⁴

Kur'ân-ı Kerim tüm âdemoğlunun ufkunda bir kandil gibi yanan ve her dönem ve şartlarda insanların yollarını, kalplerini, yollarını aydınlatan, ufuklarını açan bir meşaledir. Kur'ân-ı Kerim, insanları kendilerini hikmet aynalarında görmeleri ve onların yüce yaratıcısını tanıması için rehberlik eden, hayatın ve var olmanın anlamını kavramaları için ilim kaynağıdır. Kur'ân-ı Kerim, insanların aklına ve gönlüne şifa, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması içinde bir kılavuz, yol haritasıdır. Kur'ân-ı Kerim, indirildiği 'oku' hitabıyla başladığı günden itibaren okunması, anlaşılması, içselleştirilmesi ve getirdiği evrensel mesajın özümsemişi için gönderilmiştir. Bu nedenle sadece lafzını okuyup, öğretmekle yetinilmeyip, içeriğinin ne olduğunun bilinmesi, bizlere ne anlattığının kavranılması, öğüt alınması ve hayatımıza yansıtılması istenmektedir.

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, belli bir zaman ile kısıtlı kalmayıp, bütün dönemlere hükmeden evrensel bir özellik taşımaktadır. Vahiyle muhatap olan insanın yaratılışından kıyamete kadar bütün bir zamanı ve çağları kapsayan özelliği ile nitelenmiştir. Bu da İslam dininin ve peygamberler aracılığıyla hitap ettiği vahyin evrensel olduğuna ifade eder. Bu sebeple hitaplarında 'Ey İnsanlar, Ey Âdemoğlu' şekliyle tüm zamana hitap etmiştir. Bu hitab, dinin evrenselliğini ifade

²⁶² Hüseyin Atay, **İslam'ı Yeniden Anlama**, Ankara, Atay ve Atay Yay., 2001, 155.

²⁶³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerim Meali**, Ankara, DİB Yay., 2010, 5.

²⁶⁴ Gündüzöz, vd. **Kur'ân'dan Öğütler**, 13.

etmesiyle ilişkilendirilir. Kur'ân-ı Kerim'in evrensellik arz etmesi, insanoğlunun varlığı sürece olağan bir durumdur. Zira Allah (c.c) mukaddes kitabında aynı zamanda 'aklını kullanabilen' insanlara (toplumlara) çağrıda bulunmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in evrensellik arz etmesinin bir gereği olarak insanlar onu doğru anladığı ve uygulamaya geçmesiyle birlikte, nazil olduğu günden kıyamete kadar insanların ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte olmasıdır. Nitekim her bir sesleniş aslında insanların tarafından olumlu ve olumsuz davranışlarını ayırt edilmesi ve kendi hayatlarını düzene sokulması istenmektedir.

Kur'ân, insanın içine düşebileceği karışıklıktan kurtulması için evrensel ilkeler verir. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu bu ilkelerle daha rahat anlaşılır.²⁶⁵ İnsanlara elçi olarak gönderilen peygamberlerin öğretilerinin ve yaşantılarının da örnek olmaları açısından Yüce Allah (c.c) tarafından kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de bu ilkelerle betimlenmiş hayat örnekleri konu edilmiştir. Zira bütün peygamberler insanlığın kurtuluşu için Allah (c.c) katında tek din olan İslamı tebliğ için gönderilmiş ve insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak, insanları tertemiz kılmak isteyerek beşir sıfatlarıyla dünya ve ahiret mutluluklarını öncelerken, nezir sıfatları ile önleyici tedbir ve öğütleriyle yeryüzünde fesad çıkarmalarını engellemek istemişlerdir. Zira Peygamberler, Yüce Allah'tan getirdiği ilahi davet ile insanlara yolunu aydınlatan evrensel mesajı anlamasını, insanlığa sunduğu ilahi hakikatleri hayatına yansıtmasını ve hikmet aynasında kendilerini görmelerini sağlamışlardır.

İslam dini ve Kur'ân-ı Kerim'deki hükümler evrenseldir. Nitekim tarih ve nesiller boyu hep devam eden tevhidi inancın, Yüce Allah'ın (c.c) tüm gönderdiği peygamberlerin öğretileri ve kendi katındaki hak olan dinin özü ve kendisidir. Son din İslam'ın ve son ilahi Kitap Kur'ân-ı Kerim'in öğretileri tüm çağlara hitap eden ve ihtiyaçlara cevap veren, kendine yeterli olan durumuyla, muhatabı olduğu insan var oldukça ihtiyaçları karşılamaya yetecektir. Doğrusu evrenselliğin manası da budur. Zira Kur'ân-ı Kerim'de en dikkat çeken durumlardan biri de değerler konusunun yoğun işlenmesi ve bu değerler sisteminin evrensel niteliğe sahip olmasıdır. Vahiy indiği süreçlerde nasıl bireysel ve topluma hitap eden ve uygulanabilirlik düzeyine sahip ise, şu an günümüzde de bütün insanlığı kuşatan, hiçbir coğrafya ve ülkeye göre

²⁶⁵ Musa Şimşekçakan, *Sözün Gücü (İlahi Vahyin Rehberliği)*, İstanbul, Düşün Yay., 2012, 586.

değişmeyen, her ortam ve çağa uyarlanabilen değerler sistemi olarak evrenselliği devam etmekte oluşu bunu kanıtlamaktadır.

Bu konuda tahlilin şu şekilde yapılması gerekir ki, evrensel olan aslen Kur'ân vahyinin kendisidir. Mesajın evrenselliği, Kur'ân-ı Kerim'de bizzat ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in belli şartlar ve imkânlarla yapılmış yorumu, belirlenmiş ihtiyaçlar ve durumlar için yapılan uygulaması değildir. İslam'ın ve Kur'ân-ı Kerim'in evrensellik durumu, Vahye dayalı teorik ve pratik anlayışın ve uygulamanın yeniden düşünülmesi ve onun uygulanabilirliğinin her çağda mümkün olduğunun farkına varılmasıdır. Bu konuda Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un şu ifadesi konuyu özetler durumdadır; *“Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhâmı, asrın idrâkine söyletmeliyiz İslam'ı”*²⁶⁶ Mehmet Akif'in, bu konuda insanın dünyasının merkezine Kur'ân-ı Kerim'i koyması, Kur'ân'ın prensiplerini uygulayarak mükemmel bir insanı kâmil, örnek bir millet olabileceğini ifade etmiştir. Bu düşüncesi her çağda insanlara cevap verebilecek nitelikte olan yani evrensel olan bir Kur'ân anlayışıdır. Bu konuda şöyle bir çıkarım yapılabilir: Müslümanların tüm zaman ve mekânda İslam dini ve Kur'ân-ı Kerim üzerinde yeniden düşünmesi, onu modern bilim ve tefekkürü dikkate alarak yeniden uyarlaması ve pratiğe dökmesi gibi zor lakin önemli bir sorumluluğu ve yüksek bir görevi bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş peygamberlerden bahsederken gönderilen her peygamberin hak dini yaymak için gönderilmiş olduğu gerçeğini vurgulamıştır. Son peygamber ile tamamlanan ilahi din olan İslam dini ise, hem geçmişi hem geleceği kucaklayan, gönderilmiş tüm peygamberleri ve kitapları kabul eden geleceğe dair ise tüm zamanlara hitap eden bir din'dir. Bu ise evrensel olmanın bir gereğidir. İslam dini akıl ve bilime önem vermiş ve İnsanlara tefekkür etmeyi, akletmeyi ve düşünmeyi teşvik etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de düşünmeyi teşvik eden, insanların aklını kullanmasını isteyen ve bilginin değerinin önemine değinerek bilgi ve ilmi öğütleyen yüzlerce ayet mevcuttur. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'den birkaç örnek vermek uygun olacaktır: *“Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar.”*²⁶⁷ Ayeti kerimesiyle Yüce Allah (c.c) kulları içinde kendine derin saygı duyanların ilim sahibi kişilerin olduğunu belirtmiştir. Bu ayette bilgi, aynı zamanda evrenselliğe

²⁶⁶ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat (Asım)*, İstanbul, Merve Yay., tsz. 418.

²⁶⁷ Fâtır, 35/28.

uyarlanan kulluk bilincinde olması gereken bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. İnanmanın ve sorumlu tutulmanın, kulluk vazifesinin bilinçli (düşünen ve akıl eden) bir şekilde tüm zamanlarda yerine getirilmesi olarak da ifade edilebilir.

3.3. Peygamber Dualarından Evrensel Öğütler

Kur'ân-ı Kerim, "Aklını kullanabilen" toplumlar (insanlar) için tümünden ibret vesikalarını birer erken uyarı ve ebedi öğüt olarak sürekli hatırlatır; zira o bir 'tezkira' hatırlatmadır.²⁶⁸ Bu tezkira da kıssalar, meseller, peygamber hayatları ve duaları da ebedi öğüt olarak yer almıştır. Bu ebedi öğüt 'hiç akletmez misiniz ?' 'Düşünmez misiniz?' 'İbret almaz mısınız?' hitabının odağındaki insan için aynı zamanda erken bir uyarıdır. Yüce Allah bu hatırlatma usulünü her daim rahmeti ve adaleti ile kullanmıştır. Dua ayetleri de insanlara tezkira kısmında evrensel öğüt şekliyle gelmektedir. Bu açıdan Kur'ân-ı Kerim'de dua ile ilgili birçok ayet geçmektedir. Özellikle insanlara rahmet olarak gönderilen peygamberlerin duaları ise tüm zamanları aşan, zaman üstü bir mesaj niteliğindedir. Evrensel bir öğüt niteliği taşıyan peygamber dualarına yapılan yorumlardan biri ise şöyle gelmektedir: "Peygamberler günahattan korunmuş olmaları anlamında masumiyetlerine rağmen sürekli dua etmişlerdir. Hatta Kâbe'yi bina eden Hz. İbrahim gibi, dini ve hayırlı bir iş yaparken bile muvaffak olmak için dua etmişlerdir. Bu durum ise, hayatın her aşamasında ve durumunda dua edilmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Dua'nın manevi gücü doğrultusunda mümin, yapacağı işlerin başarılı ve hayırlı bir sonuca ulaşması amacıyla dua eder ve bundan da büyük bir güç alır. Dua aynı zamanda psikolojik bir rahatlama, huzur bulma ve öz güvene neden olan bir ibadettir. Bu nedenle dünyevi sınavlarda duanın gücü, samimiyet ve içtenlik ölçüsünde kendini göstermektedir. Ancak kul, bunun sonucunu idrak edemeyebilir. Bu ise müminin ferasetiyle bağlantılıdır."²⁶⁹

Peygamberler tarihine nazar edildiğinde sağlam bir itikat ve teslimiyet içerisinde olan insanların asla çaresiz olmadığı görülmektedir. Nitekim duaları sebebiyle, balığın karnında Hz. Yunus'u çaresiz bırakmayan, Hz. Yusuf'u kuyuda ve zindanda yalnız hissettirmeyen, Hz. İbrahim için ateşin içindeki mekânı gülistana çeviren yine Peygamberimizi (s.a.v.) sevr mağarasında yarımsız bırakmayan Cenab-ı Allah'tır. Peygamberler tüm yardımlar kesildiğinde ve dayanak güçleri kalmadığında Allah'a

²⁶⁸ Abdullah Yıldız, **Hız, Suayb (Namaz-Ticaret-Adalet)**, İstanbul, Pınar Yay., 2016, 35.

²⁶⁹ Kurt, **Kur'ân'da Dua Kulluğun Özü**, 196.

sığınmışlardır. Bu ise Dua'nın ana karakteridir. Zira dua, kulun kendi imkân ve gücünün yetersizliği, istek, korku ve endişelerin çokluğu karşısında Allah'ın kudret ve rahmetinin sınırsızlığına dayanması, Allah'ın kendisini kötülüklerden koruyup iyiliklere ulaştırmasını istemesidir.²⁷⁰

Sonuç olarak şöyle denilebilir: Mesajın kaynağı olan, tüm insanları rahmet sıfatı ile kuşatan Yüce Allah'tır. O hâlde onun vahyi insanlığı evrensel olarak kurtuluşa sevkeden ilahi buyruklardır. Bu sebeple Allah'ın seçkin kulları olan peygamberlerin getirdiği mesajlarda evrenseldir. Bu mesajlar bazen peygamber yaşantılarında ortaya çıkmış bazen de dua ve iltica yöntemi olarak kullara ulaştırılmıştır. Bu çalışmamızda bu kısımdan sonra ise Allah'ın elçilerinin gerek yaşamlarından gerek dualarından çıkarımlar yaparak konumuz olan peygamber dualarının tefsire yansıyan tarafları evrensel mesaj ve öğüt şekliyle yorumlanacak olup, peygamberlerden öğütler olarak ortaya koymaya çalışacağız.

3.3.1. Birinci Öğüt Hz. Âdem

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem'in kıssasına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Yeryüzünde bir "Halife"²⁷¹ yaratmayı murat eden Yüce Rabbimiz, Hz. Âdem'i (a.s.) topraktan yaratmıştır.²⁷² Hz. Âdem'in eşi olan Hz. Havva valideyi de Hz. Âdem'den yaratmıştır.²⁷³ Ayetlerden anlaşılacağı üzere insanoğlunun dünya âlemindeki ilk tezahürü ve varlığı Hz. Âdem ile başlamış olup, ilk insan, ilk halife olarak da vuku bulmuştur. Halife makamına dair birçok yorum getirilmiş olup belki onun yaratılışı değil kendisine verilen görevleri ve sorumlulukları yerine getirme bilinci olduğunu vurgulamak isteriz. Zira insanın halifeliği kısıtlı ve sınırlıdır. Çünkü insan dâhil hiçbir sınırlı varlığın Yüce Allah'ı (c.c) temsil etmesi mümkün değildir. Belki insanın halifeliği, Allah'ın (c.c) mülkü bulunan yeryüzünde onun iradesine uygun yaşam sürmek ve istekleri doğrultusunda tasarrufta bulunmaktan ibaret olduğunu söyleyebiliriz.²⁷⁴

²⁷⁰ Adil Bebek, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, İstanbul, Rağbet Yay., 1998, 13-14.

²⁷¹ Bakara, 1/30.

²⁷² Ali İmran, 2/59.

²⁷³ Nisa, 3/1.

²⁷⁴ Korkmaz, *Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Peygamber Kıssaları-Hikâyeleri-Duaları*, 24.

Bu konuda Hz. Âdem duasında zikrettiğimiz ayeti kerimeden²⁷⁵ anlaşılacağı üzere af dilemeyi konu edinen öğüt, insanoğlunun ilk tevbesinin Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva tarafından gerçekleştiğidir. Hz. Âdem ve eşi, Allah'ın yasak kıldığı ve yaklaşmayınız diyerek uyardığı bir ağacın meyvesine yaklaştılar, şeytan onlara vesvese vererek bu hatayı hafifletti ve onları ikna etti. Onlar da bu gizli vesveseciye aldanarak yasaklanan meyveye yaklaştılar ve ondan yiyerek Allah'ın emrini uygulamamış oldular. Bunun karşılığında ise cennetten uzaklaştırıldılar.

Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva kendilerine yasaklanan meyveyi yiyerek aslında insanlığa iradelerini hatırlatmışlardır. Zira insanoğlu için iyilik ve kötülük de ilham edilmiştir.²⁷⁶ İmtihan dâhilinde iki tarafa da meyillidir. İnsan iki taraftan hangisini seçerse seçsin karşılığını alacaktır. Bu sebeple seçtiklerinin sonucuna katlanmalı, kendi yaptıklarının suçunu kadere yükleyip, şeytanı bahane göstermemelidir.

Bu konudaki ayeti kerimenin beyanıyla şöyle denilebilir: peygamberler dahi bir yanlış ve hata yaptığında bunun zulüm olabileceği belirtilmiştir. Yani günah işlemek ile insan aslında öncelikle kendisine zulmetmiş olur. Bu zulüm aslında insanın kendisine yaptığı yanlışlar ve onu sıkıntıya düşüren eylemlerdir. Zira hareketlerinden mesul olacak olan insanlardır. İnsanoğlunu bu zulümden kurtaracak ve Allah'ın rahmetine mazhar edecek tevbe ve yalvarışı ve ilk hata örneğini bize sunan Hz. Âdem ve Havva'dan ortak bir şekilde *“Ey Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan elbette hüsrana uğrayanlardan oluruz”*²⁷⁷ hitabıdır. Bize tevbenin amacını ve af yolunu gösteren dua eylemini göstermişlerdir.

Hz. Âdem kıssası Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın insana imtihan sürecinin varlığını hatırlatmaktadır. Kulunu nasıl imtihan edeceği, imtihanın neler olabileceği veya şeytanın kendisine yaklaşma sürecini ve aldatma oyunlarının hakkında örnekler vererek 'dikkatli olun' uyarısını yapmaktadır. Doğrusu Allah (c.c), âdemoğlundan hatasızlık beklememektedir. Zira Hz. Âdem'in(a.s.) geçici kalabildiği cennette bile imtihan ağacı varsa, cennetle kıyaslanmayan dünya hayatı baştan sona imtihan ağaçlarıyla doludur. Hz. Âdem (a.s.) âdemoğullarını temsil etmekte, yasak ağaç Allah'ın insan için çizdiği sınırları, şeytan ise ayartıcı güdülerini temsil etmektedir. Hz. Âdem'in duasının geçtiği

²⁷⁵ A'raf, 7/23.

²⁷⁶ Şems, 91/8.

²⁷⁷ A'raf, 7/23.

kıssada ise verilen müjde, tevbe kapısının her daim açık olduğudur. Allah'ın (c.c) insandan beklediği şey, kulun hatasını itiraf edip, yaratıcısının affına yönelmesidir.²⁷⁸

Kur'ân-ı Kerim'deki Hz. Âdem'in (a.s.) kıssası, aslında insanoğlunun imtihan sürecinin varlığına dikkat çekmiştir. İmtihan sürecinde kulun neler ile imtihan olabileceğini, şeytanın insanı aldatma ve hataya düşürme yolundaki rolünü ve hata örneğinden tevbe yoluna geçişinin örnekliğini bize apaçık göstermiştir. Bu örneklerden yola çıkarak insana bu imtihan vakitlerinde uyarı yaparken, insan ne yaşarsa yaşasın, hangi imtihan süreçlerinden geçerse geçsin dönüşün sadece Allah'a (c.c) olduğu gerçeğini tevbe olarak betimlemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'e göre dünya, imtihan dünyasıdır. Bu imtihandaki temel espi, dünyada iyiliğin var olması yanında kötülüğün mevcut olmasıdır. Zira diğer bir söyleyişle 'her şey zıddıyla kaim olsun ki, imtihan anlam kazansın' mantığıdır.²⁷⁹

Hz. Âdem-İblis Kıssası iki seçenek sunmaktadır; ya günahlara tevbe edip Hz. Âdem gibi adam olmak, ya da günahlarda ısrar edip şeytan olmak.²⁸⁰ Hz Âdem ile eşi Havva validemiz de hatalarından hemen vazgeçmişlerdir. Onların örnek olduğu bu davranış nesillerine evrensel bir mesaj oluşturmuştur. İnsanoğluna günahlarının farkına varır varmaz ısrarcı olmayıp hemen tevbe etmesi gerekliliğini hatırlatmıştır.

3.3.2. İkinci Öğüt Hz. Nuh

Bütün peygamberler gibi, Hz. Nuh'da tevhid davası için gönderilmiştir. Onun mücadelesi tevhid mücadelesidir. Yüce Allah peygamberlerini, insanlara tevhid inancını aktarmalarını istemiş ve onları bu tebliğle görevlendirmiştir. Diğer peygamberler gibi Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh'un (a.s.) hayatı, İslam tebliği hakkında oldukça geniş bir anlatımı ile mevcuttur. Hz. Nuh (a.s.)'ın hayatı ve tevhid mücadelesi, İslam tebliğcilerine tebliğ ve terbiye yöntemi açısından oldukça ilgi çekici örnekleri barındırmaktadır. Nuh (a.s.)'ı yeterli derecede araştıranlar için onun sabrında ve tevhid mücadelesinde gösterdiği fevkalade bir davranış örneği ile karşılaşacaklardır. Çünkü o, kavminin kendisine karşı yapmış olduğu bütün hakaret ve baskılarına rağmen hiç bıkmadan sabah akşam, gizli aşikâr ilahi tebliğine 950 sene devam etmiştir. Yine kendisinin davetine yanaşmamışlar, ona zulmetmişler ve Hz. Nuh (a.s.) çok az kişiyi

²⁷⁸ Mustafa İslamoğlu, *Kur'ân Surelerinin Kimliği*, İstanbul, Denge Yay., 2012, 55.

²⁷⁹ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, Ankara, Ankara Okulu Yay., 2014, 127.

²⁸⁰ Mustafa İslamoğlu, *Kur'ân Surelerinin Kimliği*, İstanbul, Denge Yay., 2012, 56.

yanında bulmuştur. Hz. Nuh'un (a.s.) sonunda çaresiz kaldığından dolayı cezaya çarptırılan kavmine beddua etmiştir. Bu anlamda bu süreçteki sabır ve sebat örneği konunun aslında son raddede gerçekleştiğini göstermektedir.

Hz.Nuh'un (a.s.) hayatı ve inançsız topluma hak ve hakikatı anlatma gayreti insanlar için öğüt ve yılmayan bir iman kuvvetini göstermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh kıssasının ayrıntılı olarak anlatımının yapıldığı kısımlarda dikkat çekilen ana husus, Hz. Peygamber'in Mekke'de davete başladığında kavminden gördüğü tepki ile benzer niteliktedir. Bu kıssa ile Hz. Peygamber'e ve müminlere teselli verilmiş, Allah (c.c) nasıl Hz. Nuh'a yardım ederek onu ve inananları kurtarmış ve zalimleri helak etmiş ise aynı yardımı tekrar yapacağı hatırlatılmıştır. Allah'ın yardımının geleceği zamana kadar sabretmeleri öğütlenmekle birlikte peygambere inanmayanları muhatap olarak karşılaştıkları acı sondan haberdar ederek uyarılmıştır.²⁸¹

Nuh (a.s.)'ın *"Eğer beni bağışlamaz ve bana acımaz isen kaybedenlerden olurum"* ifadesi ile Müslüman yanlış yaptığında, ya da bir hata kusuru olduğu zaman Allah'a sığınmanın, ona iltica etmenin huzurunu yaşar. Bu dua, Sınırlı ve hata eden bir insanın, hatasız ve sınırsız bağışlayan Rabbine yönelmesi açısından da dikkat çekici bir evrensel öğüttür. İnsan bu öğütten, müminleri bağışlayacak, günahları arındıracak, tüm hatalarına rağmen onu affedecek ve rahmetine gark edecek yüce bir varlık olan Rabbine karşı inancını kuvvetlendirerek Yüce Allah'a karşı yakınlığını arttıracaktır.

Hz. Nuh (a.s.) *"Ey Rabbim, kâfirlerden kimseyi bırakma!"*²⁸² İfadesi ile kavmine son raddede beddua ayetine baktığımızda, ahlaki anlamda kötü bir toplumsal çevrenin insanın kişiliği ve davranışları üzerindeki belirleyici etkisinin bir peygamber tarafından dile getirilmesidir. Bu nedenle, bütün peygamberler getirdikleri mesajla inanç ve ahlak ilkelerine bağlı bir toplumsal çevre ve yapı (siyaset, eğitim, hukuk vb.) kurmaya çalışmışlardır.²⁸³ Eğer bir yerde aile, eğitim sistemi, yaşanılan çevre, toplum ve idareyi elinde bulunduranların tamamı veya çoğunluğu küfrü ve ahlaksızlığı teşvik ediyorsa,

²⁸¹ Muhammed Abay, *Kur'ân Kıssaları*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007, 71.

²⁸² Nuh, 71/26-27.

²⁸³ Ömer Özsoy, İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân*, Ankara, Fecr Yay., 2009, 683.

orada yetişen nesillerin iman etmesi de o kadar zorlaşır.²⁸⁴ Bu sebeptendir ki tüm peygamberlerden istenen mesajın inanan toplum şeklinde çerçevelenmesidir.

3.3.3. Üçüncü Öğüt Hz. Hud (a.s.)

Hz. Hud (a.s.)'ın tebliğ süreci ile ilgili bir değerlendirmede ise, din düşmanlığının ve inançsızlıkta ısrarcılığın aşırı giden boyutlarına şahit olunacaktır. Sonucunda ise güç ve iktidar sahibi zengin inançsız bir sınıfın Allah'ın karşısındaki acizliği gözler önüne serilmektedir. Evreni ve insanı yaratan ve yarattıkları üzerinde tek tasarruf hakkına sahip olan Yüce Allah (c.c) kendisinden başkasına kulluk edilmesini yasaklamış, kullarını kendisinden haberdar etmek için elçiler göndermiştir. Kimi kavimler bu elçilere itaat ederek Allah'ı (c.c) hakkıyla tanıyıp kulluk ederken, kimi kavimler ise Allah (c.c) tarafından gönderilen peygamberlere itaat etmemiş, onları yalancılıkla, beyinsizlikle suçlamış, getirdikleri ilahi emirleri eskilerin hikâyeleri veya gerçekleşmeyecek birer masal olarak addetmişlerdir. Ad kavmi de bu kavimlerden biriydi. Nuh (a.s.)'dan sonra ilk defa puta tapan ve heykeller yapıp satan bu insanlar,²⁸⁵ kendilerine Allah (c.c) tarafından gelen elçi Hz. Hud (a.s.)'a itibar etmemiş, peygamberlerini kurdukları düzenlerini bozan bozguncu olarak görmüşler ve din düşmanlığı yaparak inkâr etmişlerdir.

“Her dönemin din düşmanlarının yaptıkları gibi, Ad kavmi de kendilerine tebliğ edilen ilahi emirlere ‘uydurma’ dediler. Kendisine hiçbir şekilde inanmayan kavmini, Allah'ın vereceği azapla korkutan Hz. Hud'un (a.s.) tehditlerini dikkate almadılar ve korkacakları yerde, azabı yalanlayıp hafife aldılar. “Senin geleceğini haber verdiğin azap bize hiçbir şey yapamaz” dediler. Halkın iktidarını ellerinde bulunduran zengin ve mütegalibe sınıf, Hud (a.s.)'a ve onun getirdiklerine karşı çıkarak görülmedik bir kibir sergilediler. Ve bunca uyarılara rağmen, din düşmanlığında ısrar eden Ad kavmine öyle bir kasırga geldi ki, oldukları yerde çakılı kaldılar. Nihayet beklenen an geldi ve Allahu (c.c) kendisine inananları kurtararak din düşmanlarının tümünü helak etti.”²⁸⁶

Yukarıda verilen örnekte Hz. Hud (a.s.) ve kavminin durumunun analizi yapılmıştır. Allah'a (c.c) karşı yapılan kibrin aslında hüsrandan başka birşey

²⁸⁴ Ahmet Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, İstanbul, Dua Yay., 2015, 86.

²⁸⁵ İbn Kesir, *Kıssasü'l-Enbiya*, Beyrut, 1991, 98.

²⁸⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Beyan Yay., 2021, 46.

getirmeyeceği yönünde gerçekler çarpıtıcı şekilde gözler önüne serilmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.) ile mü'minlere de bir teselli vardır. Kibirli toplumlara uyarı hakkında yapılan bir başka yorumda şöyledir:

“Hz. Hud’un, Ad kavmi ile mücadelesi, aynı durumlarla karşı karşıya kalan Hz. Peygamber ve Müslümanlar için bir yönüyle teselli, bir yönüyle ileride karşısına çıkabilecekler hakkında bilgilendirme, müşrikler açısından da içinde bulundukları şirkin kendilerini nereye sürükleyeceği konusunda bir uyarıdır.”²⁸⁷

Ad kavminin peygamberlerine karşı düşmanca tavırlarına ise Seyyid Kutub şu yorumda bulunmuştur: *“İnsanlar ölçüyü kaybedince hakka uyacağı yerde şeytana, akla uyacağı yerde de nefse uymaya başlar. Kişi hak ile batılı karıştırmaya başlayınca, kendisine hakkı anlatmaya geleni düşman olarak görmeye başlar.”*²⁸⁸ Düşmanca tavırlarının altında aslında kişilerin hak ile batılı karıştırması yorumu ise oldukça ilgi çekicidir.

Hz. Hud (a.s.)’ın kıssasından çıkarılacak bazı öğütler ise başka bir eserde şöyle sıralanmıştır: Yalnızca Allah’a ibadet etmeye çağırmanın bir davetçi metodu olduğunu göstermesi, davetinin karşılığında hiçbir ücret ve maddiyatın umulmaması, davet üslûbundan tergib (hayra yönlendirmek) ve terhib (kötülükten sakındırma) üslûbunun kullanılmasıdır. Şirkten ve şirk koşanlardan uzak olunması, bu kimselerden korkmamak ve kâfirlerin sıfat ve özelliklerinden uzak durulması gerektiği bazı hususlar arasında sıralanmıştır.²⁸⁹

Ad kavminin Kur’ân-ı Kerim’deki kıssası öğüt bakımından insan için çok manidardır. Malın, mülkün aslında bir emanet olduğunun, arkasına sığınılacak bir şey olmadığının, güç ve iktidarın sadece Allah’a (c.c) ait olduğunun mesajını da vermektedir. Hâlbuki sahip olunan servet ve güç, kendisinin arkasına sığınanları dünyada Allah’ın gazabından koruyamadığı gibi ahirette de Allah’ın azabından kurtaramayacaktır.

²⁸⁷ Abay, *Kur’ân Kıssaları*, 2007, 73.

²⁸⁸ Seyyid Kutub, *Kur’ân Işığında Peygamberler*, İstanbul, Ravza Yay., 2001, 52.

²⁸⁹ Korkmaz, *Kur’ân-ı Kerim’de Geçen Peygamber Kıssaları-Hikâyeleri-Duaları*, 63.

3.3.4. Dördüncü Öğüt Hz. Lut (a.s.)

Hz. Lut (a.s.) kıssasında, Hz. Nuh'un (a.s.) eşinin kendisine inanmadığı gibi, Hz. Lut'un (a.s.) eşide peygamber olan eşine inanmamış ve cehennemlik olmuştur.²⁹⁰ Bu iki peygamberin eşleri, en yakını peygamber olmalarına rağmen kendilerini helak olmaktan kurtaramamışlardır. Çünkü burada kurtuluş soy, sop, akraba değil, imana dayalıdır.²⁹¹ Burada dikkat çeken husus, peygambere uymak ve kurtuluşa ermek tamamen teslim olmayı gerektirir. Bu ise yakınlık ve akrabalık bağlarından tamamen bağımsızdır.

Hz. Lut (a.s.)'ın hayatındaki mücadelesinden ve dualarındaki ilticasından insanların örnek alması gerekir. İnsan sünnetullah diye ifade edilen Allah'ın (c.c) koyduğu prensiplere uygun hareket etmelidir. Zira aynı cinsten insanların cinsel birliktelik yaşaması Allah'ın (c.c) koyduğu temel kurallara aykırı olup insanın haysiyet ve şerefiyle bağdaşmayan bir durumdur. Bu durum tarihte bir toplumun toplu cezalandırılmasına sebep oluyorsa bunun ne derece büyük bir günah olduğu bilinmesi gerekir. Bu kötü fiili yapanları da toplum olarak düzeltmek için elimizden geldiğince çaba sarf etmemiz gerekir. Öte yandan insan her ne kadar mahlukâtın en şerefliisi olarak yaratılmışsa da sınır tanımamanın onu nerelere götüreceğini Hz. Lut'un kıssasında açıkça ortaya çıkmaktadır. Hz. Lut kıssasında olduğu gibi tarihte toplu olarak helak edildiği bize Kur'an-ı Kerim'de haber verilen diğer toplumların suçları ne kadar birbirinden farklı olsa da ortak noktaları sınır tanımamazlık olduğu söylenebilir.²⁹² Bu yüzden bu dualardan öğüt almamız, davranışlarımızda aşırıya gitmememiz gerekmektedir.

Yine Lut peygamberin kıssasında bize evrensel öğüt olarak sunulan ayrıntı, kendisine gelen misafirleri (insan kılığındaki melekleri)²⁹³ Himaye ve koruma altına alması sorumluluğudur. Misafire ikram ve onu himayeye dair her türlü tedbiri almasına dair önemli dersler içermektedir. Hz. Lut (a.s.) ise bu konuda büyük bir fedakârlık göstermiş, kavminin kötü fiillerine karşı rağmen onların başına gelebilecek sıkıntıya karşı onları evine alıp risk almış ve onları korumuştur. Bunda ise ahlak yapımızda emanete dair güzel izler bulunduğuna işarettir.

²⁹⁰ Tahrim, 66/10.

²⁹¹ İsmail Lütfü Çakan, N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul, Altınoluk Yay., 1994. 161.

²⁹² Burhan Erkuş, *Hz Lut ve Kavmi, Kur'an'dan Öğütler 1*, Ankara, DİB Yay., 2012, 317.

²⁹³ Hicr, 15/67-71.

Hız. Lut kıssasında fıtrata ters bir durum için mücadele ruhu gözlemlenmektedir. Hız. Lut (a.s.), azgın kavmine meşru olan helal yolu göstermiş, onlara kızlarını göstererek²⁹⁴ (ümmin kızlarını) nikâhın helal olduğunu ve temiz bir nesil için fıtrata aykırı olmayan amele yönlendirmiştir. Böylece azgınlıklarını dizginlemek, helal daireye çekmek ve bu kötü fiilden tevbe etmelerini istemiştir. Bu şekilde davranmakla bu konuda yapılan yorumlardan biri de şudur: *“İşte sizin karşınızda, yeryüzünün kadınları var. Onlar, ruhi ve hissi temizlik anlamında daha da temizler ve onlar normal fıtrata cevap verirler, diyerek Hız. Lut (a.s.) onların nefislerine, fıtrat yönünden hitap ettikten sonra, takva yönünden de hitap etmiştir. Allah’tan (c.c) sakınılmasının gereğini, Allah’ın (c.c) gördüğünü, duyduğunu bunun karşılığında mükâfat veya ceza vereceğini hatırlatarak onları doğruya çağırmıştır.”*²⁹⁵

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan kıssaların ve peygamberlerin dualarının özündeki mesajın tatbik edilme ve edilmeme konusunda insanların karşılaşacakları durum için yaptırımın aynı veya farklı olması açısından yapılan şu yorumu paylaşmayı uygun görmekteyiz. “Kur’ân-ı Kerim’deki kıssalar, belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olmayıp, her asırda toplumları büyük ölçüde ilgilendirdiği anlaşılr. Kıssaların geçtiği dönemdeki tasvir edilen toplumlar ele alınırken, toplumdaki bireylerin, birbirleriyle olan ilişki ve davranışlarının bir düzeye sokulması hedeflenir. Onların olumlu ve olumsuz yönleri gösterilerek, yaratıcının istemediği davranışların yapılması halinde toplumun başına geleceklere dikkat çekilir. Burada üzerinde durulması gereken husus, kıssalarda belirtilen mükâfat ve cezaların, geçmişle sınırlı kalıp kalmayacağı konusudur. Yani zamanımızda benzer hareketlerin yapılması halinde, insanlığın aynı ceza veya mükâfatla karşılaşması söz konusu mudur? Bu sorulara evet veya hayır demek mümkün değildir. İslam inancına göre Allah’ın izni olmadan bir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Ceza ve mükâfatta Allah’tandır. Bununla birlikte rahmet ve cezanın oluşumunda toplumun yaşantısı önemlidir. Allah inanan ve şükrene ceza verilmeyeceğini ifade ederken²⁹⁶ insanların yaptıklarından dolayı kara ve denizlerde bozulma meydana gelmesi hâlinde yaptıklarının karşılıksız (cezasız) kalmayacağını²⁹⁷ hatırlatır.”²⁹⁸ Burada

²⁹⁴ Hûd, 11/78.

²⁹⁵ Ahmet Behcet, *Peygamberler Tarihi (Allah’ın Peygamberleri)*, Konya, Uysal Kitabevi, 1994, 114.

²⁹⁶ Nisa, 4/147.

²⁹⁷ Rum, 30/41.

ayetlere uygun olarak kıssaların genel amacını destekleyen farklı görüşleri de zikretmekte fayda vardır: “Helak kıssalarının asıl amacı peygamberlerine karşı gelen toplumların helak edilegeldiklerini bildirmek ve son peygamberin sözünü dinlemeyen insanları uyarmaktır. Bundan dolayı Kur’ân, peygamber kıssalarını anlatırken detaya dalmamıştır. Sadece konunun ana çizgilerine temas etmekle yetinmiş, peygamberlerin hayatlarındaki ortak noktayı anlatmıştır. Kıssaların anlatılması bir yandan peygamberi ve inananları teselli etmek, diğer yandan ise kâfirleri uyarmak amacını taşımaktadır.”²⁹⁹

Hz. Lut’un (a.s.) Kur’ân’da anlatılan hayatında, insanlar için evrensel değerlerde taşımaktadır. Bu değerler yaratılış özelliğimize aykırı davranmamak ile başlar. Aykırı davranıp sınırları aşan kişiler için belki Hz. Lut (a.s.)’ın ifadesi gibi, bu fiilin hiçbir toplumun yapmadığı kadar kötü ve alçaltıcı bir iş olduğunu anlatması lazımdır. Aynı zamanda toplum olarak insanın kendisini ve çevresini düzeltmek için Lut peygamberin mücadelesini örnek alması ve insan merkezli düşünerek bu kişileri fitrat özüne çağırması gereklidir. Kur’ân-ı Kerim kıssalarında anlatılan toplumların helak sebebi olan amelleri bir tebliğci şuuruyla insanlara aşılmalıdır. Nitekim davranışlarda aşırıya gitmenin yanlış olduğunu ve Allah’ın gönderdiği kitap ve resullerin getirdiklerine kayıtsız kalındığında geçmiş kavimler gibi sonun ne olacağını ve nereye götüreceğini kavramanın gereğini bilmek gereklidir. Zira Kur’ân-ı Kerim bizlere açıkça bu durumları beyan etmektedir.

Hz. Lut’un (a.s.) kıssası özellikle günümüzde cereyan eden hadiseler açısından oldukça önem arz etmektedir. Nitekim artık dünyanın birçok ülkesinde, resmi olarak erkekler hatta kadınlar birbirleriyle yani hem cinsleriyle evlenmektedirler. Lut (a.s.)’ın zamanında Allah’ın gazabına sebebiyet vermiş olan bu çirkin eylem, gittikçe dünyada yayılmaktadır. Homoseksüeller ve lezbiyenler genel ahlak kurallarına karşı açıkça yürüyüşler tertiplemekte, kendi ahlaksızlıklarını normal hareket gibi görmeyenler kınanmaktadır. Bu davranış ise, doğrudan doğruya ilahi iradeye isyan sayıldığından, Lut kavminin başına gelenler, şimdiki insanların da başına gelebilir. Nitekim peygamber

²⁹⁸ Remzi Kaya, *Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI, Sayı:2, 2002, 31-58.

²⁹⁹ Şükrü Ulutaş, *Kur’ân-ı Kerim’de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, 12.

kıssaları, birçok konularda bizleri uyarması ve öğüt alınması için Kur'ân'da konu edilmiş ve bize uzun uzun anlatılmıştır.³⁰⁰

Yüce Allah (c.c) kadın ve erkek arasında farklı bir cezbedici hâl yaratmıştır. Bu hâl fitrata yerleştirilmiş ve insanoğlunun nesli, birbirinden fitrat gereği farklı özellik olarak etkilenen iki çiftin beraberliğinden gerçekleşmiş ve gerçekleşecektir. Bu durum, Yüce Allah'ın (c.c) insanlara ilahi kanunlarında yasalaştırdığı sünnetullahıdır. Yüce Allah'ın evrende bulunan insanoğlu üzerinde koyduğu evrensel yasalardandır. Lakin Allah'ın (c.c) insan nesli için koyduğu bu yasa, Hz. Lut'un (a.s.) azgın kavmi tarafından yok sayılmış ve çiğnenmiştir. Bu sebeple bu kavmin aralarındaki evlilik (nikâh) durumu kısmi olarak kalkmış ve neslin devamını sağlayan çocuk sahibi olma durumları hiçe sayılmıştır. Sünnetullaha aykırı davranan bu kavmin yaptıkları için Kur'ân-ı Kerim'de korkunç ve çirkin bir amel olarak bahsedilmiş ve kınanmıştır. Hz. Lut'un (a.s.) kavmi günümüzde insanlara önemli mesaj ve öğütler içermektedir. Bu öğütlerden ilki sünnetullah çizgisi ve Yüce Allah'ın (c.c) koyduğu sınırların aşılmasındır. Zira ilim sıfatıyla Allah (c.c) bizim için en uygun olanı fitrata yerleştirmiştir. İnsanın erkek ve kadın ilişkilerini bu fitri eğilimlere uygun yönde gerçekleştirilmesi istenmektedir. Yine mesaj ve öğütlerden diğerleri ise sırasıyla nesillerin temiz olması, fitrata uygun birliktelik ve sağlıklı yeni nesillerin oluşmasıyla neslin korunmasını sağlamaktır. Nitekim bu korunması gereken ilke, dinimizde korunması zaruri olan beş temel genel ilkelerimizin arasındadır. Buna aykırı davranan kim varsa, Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen Lut (a.s.)'ın kavminden öğüt almamış, çirkin ve kötü olarak ifade edilen bu fitri sapmanın, yaratılış özünden uzaklaşmasına, nesillerin zarar görmesine ve aile kurumunun zedelenmesine yol açmaktadır. Bu fiili yapanların ise Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerinin öğüt ve davetlerini geri çevirdikleri için cezalandırıldıklarını, dünya ve ahiretini harap ettiklerini açıkça ifade etmektedir. Bu ise aynı zamanda günümüz nesilleri için bir ikaz içermektedir. O hâlde bu öğütten hissedâr olmayan kimseler için Lut (a.s.)'ın kavmine verilen ceza ile tehdit devam etmektedir. Akıllı insan, Yüce Allah'ın ilahi evrensel öğütlerini dikkate almalı ve emri doğrultusunda hareket etmelidir. Zira aksi takdirde Lut kavmine gelen azap ile karşı karşıya geleceğinden şüphe duymamalıdır.

³⁰⁰ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Beyan Yay., 2021, 76.

Hız. Lut (a.s.), Kur'ân-ı Kerim'de 'İnsan' merkezinde düşünen bir tebliğci örneğini de ifade etmektedir. Tebliğ etmek, adam yerine koymaktır. Allah (c.c), hangi günah işlenirse işlensin, herkesin insan olarak değerlendirilmesi gerektiğini anlatmaktadır. İslam davetçisi, herhangi bir kişi için şöyle veya böyle kötü ayrımı ve önyargısı yapmadan insan olarak yaratılan herkese tebliğini yapmakla mükelleftir. Burada öğüt, Bu işi yapma bilincinde olan Lut peygamber ve belki

de en uç noktada verilecek örnek sayılan 'Lut Kavmi' ekseninde verilmektedir.³⁰¹

Sonuç olarak Hız. Lut Kıssasında ve duasında bize verilen en önemli evrensel mesajlardan birkaçı şu şekildedir: aleni, açık işlenen günahlar topluma yön verme ve insanları cesaretlendirme açısından Allah'ın (c.c) gazabını çekmekte ve azaba yakınlaştırmaktadır. Zira insanların içinde yapılan zâhir günahlar, insanlar arasında yaygınlık bakımından daha hızlı ve cesaretle yayılır. Kur'ân bu konudaki ayetler üzerinden bütün insanlığı Lut Kavminin yaptığı çirkinliklerden ve bu rezaleti işlemekten menetmiştir. Bu kötü fiil karşısında sessiz kalmaktan insanları sakındırmış, Lut peygamberin metodu ile insanlardan çaba ve gayret göstermelerini istemiştir.

3.3.5. Beşinci Öğüt Hız. İbrahim ve Hız. İsmail (a.s.)

Hız. İbrahim Kur'ân-ı Kerim'de kendisi ve oğlu hakkında geniş bir çerçevede bahsedilen ulü'l-azim peygamberlerindendir. Genel olarak ele alındığı konu tüm iman sahiplerine miras bıraktığı tevhid inancıdır. Hız. İbrahim aynı zamanda akılla Allah'ın (c.c) bulunabileceğine delil olarak İslam akaidinde örnek gösterilmiştir. O, küçük yaşlarda iken akıllı ile Allah'ı bulma ve bir kılma konusunda örnek gösterilirken, Allah'a (c.c) ortak koşanlara karşı dik duruşu ve peygamberlik sıfatlarından fetânet sıfatını (akıllı ve zeki olmak) ustaca kullanışı gibi birçok şekilde misallerle anlatılmıştır. Allah'ın varlığına, birliğine ve çeşitli sıfatlarına inanmanın mantiki delillerini ustaca kullanan Hız. İbrahim'in yöntemini, Yüce Allah (c.c) günümüz İslam davetçilerine Kur'ân'dan bir metot olarak sunmaktadır. Hayatı boyunca Allah'ı dost ve vekil edinmenin samimiyetini, kendisi ve ailesinin teslimiyetini konu edinen ayetler, elbette evrensel bir boyutta günümüzde zaman ve zemin değişikliği bile olsa devamlı hitap etmektedir. Yaşadığımız ortamda batıl şeklini değiştirmiş, şirk günümüzde farklı bir

³⁰¹ Mustafa Hocaoglu, *Kur'ân'da Peygamber Kıssaları*, Konya, Hüner Yay., 2014, 51.

boyut kazanmış da olsa, her dönemde Hz. İbrahim (a.s.) gibi insanları uyandırma zaruretimiz vardır. Bu sebeple kimse doğduğu ortamın kötülüğüne ayak uydurmamalıdır. İnsan, hayat imtihanı döngüsünde Hz. İbrahim gibi teslimiyetçi duruş ve imani bir yaklaşım içinde olmalıdır. Zira Kur’ân-ı Kerim, peygamber kıssalarını eskilerin hayat hikâyesi olarak anlatmaz bilakis geçmişte yaşananlara evrensel bir boyut kazandırması, öğüt ve ders alınması için inanan kullara güç ve cesaret kazandırmak istemiştir.

Hz. İbrahim’in (a.s.) içinde doğmuş ve yaşamış olduğu toplumun akışına kendisini kaptırmaması, yanlış inançlarda bekleme yapmadan hak ve hakikati araması bunun için bir işaret beklemeden direk kendisinin hakikatte işaret olması ile beraber Hz. İbrahim’in (a.s.) Kur’ân-ı Kerim’de önemli bir konumda örnek gösterildiği şüphesizdir. Bu konuda yapılan birçok yorumdan bazılarını size aktarmak suretiyle öğüt olarak hayatımıza katkı sağlayan önemli rolünü sunmak ve aklını ustaca kullanma konusunda şu dikkat çekici yorumları aktarmak faydamıza olacaktır. “Hz. İbrahim (a.s.) içinde büyüdüğü kavminin aksine, aklının ermeye başladığı zamandan itibaren putlara tapmanın, onlardan medet ummanın, Allah’a giden yolda onların aracılığına güvenmenin yanlışlığını ve saçmalığını kavramıştır. Küçük yaşlardan itibaren aklını çalıştıran Hz. İbrahim’in, çevresinden ve atalarından duyup gördükleri ile yetinmeyerek evren ve evrende olup bitenler üzerine akıl yürüttüğü görülmektedir. O, evrendeki olağanüstü ince ayar ve intizamın farkında olan biri olarak, her şeye gücü yeten, çekip çeviren hikmet sahibi bir tek yaratıcının varlığına ulaşmayı başarmış biridir.”³⁰²

Yine başka bir yorumda, kalben mutmain olma konusunda kişinin yaşantısına tesir etmesinin önemine değinilmiştir. İnsan hayatında ki bu önemli aşama, İslam davetçileri açısından oldukça kazanılması gerekli merhale olarak kabul edilmiştir: “Hz. İbrahim, göklerin ve yerin üzerindeki ilahi güç ve hâkimiyeti görmeye başlayınca, bir tebliğcide bulunması gereken önemli aşamayı gerçekleştirir ve İtmînân makamına ulaşır,³⁰³ kalbi mutmain olur.”³⁰⁴ Ayeti kerimede verilen İtmînân ve dua cümleleri selim bir kalbin yaratıcısının karşısındaki duruşudur. Zira bir Müslüman inandığı şeyi kalbi emin olmuş bir şekilde yaşamalı ki karşısındaki kişilere tesiri olsun. İnandığı şeyleri

³⁰² Muammer Esen, *Kur’ân’da Peygamberlik*, Ankara, Araştırma Yay., 2012, 129.

³⁰³ Şu’ara, 26/78-90.

³⁰⁴ Hocaoğlu, *Kur’ân’da Peygamber Kıssaları*, 38.

yaşama gayretinde olup bu mutmainliğe ulaşan kişilere Hz. İbrahim gibi dost nazarı ile bakılacak olup aynı lütuflara mazhar olması umulur.

“Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayette insanı aklını kullanmaya, düşünmeye ve ibret almaya davet edilmektedir. Bunun en güzel örneklerinden birisi ise Hz. İbrahim’dir. O, aklını kullanmak suretiyle evrendeki harika nizâmın bir yaratıcı olması gerektiğine hükmetmiş ve ona iman etmiştir.³⁰⁵ Demek ki inanmak Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi, akıl ve tecrübeye dayanan mantıklı bir muhakemeye erişilen bilinçli bir olgudur. İnsan akıl ve ibret gözüyle kainâtı ve içerisindeki hadiseleri tefekkür ettiğinde imanındaki bilinç hâlini yakalar. Böylece insan Allah’a (c.c) iman etmenin doyum halini yaşar ve huzur duyar.”³⁰⁶

Bir Müslüman sadece kendisinin hakikata ulaşmasıyla yetinmemeli bilakis İbrahim (a.s.) gibi bir yöntem tercih ederek batılı, imani ve akli bir balta yöntemiyle yıkma ve muhataplarını ikna kabiliyetini geliştirmelidir. Hz. İbrahim’in (a.s.) insanlığa rol model olma konusundaki yorumlarından biri de şöyle anlatılmıştır: “Hz. İbrahim, kör bir taklidi inancın takipçileri olan putperest halkın aksine, sahih ve doğru bir imana ulaşmak için akli düşünme yöntemlerini kullanmanın ve böylece gerçek tevhidi imana ulaşmanın gereğini çok iyi kavramıştı. Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İbrahim’in diyaloglarına bakıldığında bu çok net görülebilmektedir. Hz. İbrahim halkıyla yaptığı diyaloglarında sadece onlara doğru yolu göstermekle kalmamış aksine asırlara hatta asırlar sonrasında da insanlara ışık tutarak gerçek imana ulaşma yolunu ve yöntemini öğretmiştir. İşte bu durum, onun önder ve örnek kişiliğini açıkça göstermektedir.”³⁰⁷ Hz. İbrahim’in (a.s.) Kur’ân’da geçen bu inanç sorgulaması ve akıl yürütme yönteminden günümüz eğitim metotlarından ‘tümevarım’ yöntemini kullanarak sarih akla ve sağlam bilgiye ulaşmıştır. Gerçeğin bilgisi kendisinde kılıflı kalmayıp bunu yaşayarak ve anlatarak halkına göstermiştir. Yüce Allah (c.c) Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İbrahim’in bu serüvenini bize aktararak, Hz. İbrahim’i evrensel bir boyuta taşımış ve rol model şekliyle insanlığa örnek olarak kıssalarda betimlemiştir. Bu tecrübeyi insanlara ulaştıran Yüce Yaratıcının, onlardan istediği öğüt olarak alması ve halil (dost) kulununun yolunu tercih etmesidir.

³⁰⁵ En’am, 6/74-79; Mümtehine, 60/4.

³⁰⁶ Bünyamin Okumuş, *İman Akıl İlişkisi, Kur’ân’dan Öğütler 1*, Ankara, DİB Yay., 2012, 397.

³⁰⁷ Esen, *Kur’ân’da Peygamberlik*, 130.

Hız. İbrahim'in (a.s.) kıssasından ve duasından anlaşılan bir başka husus ise, davetçinin davetine yakın akrabalarından başlamasıdır. Akıabalık bağları, dost, ahabap ilişkileri bozulur endişesi ile İslamın hakikatlerini anlatmaktan kaçınmamalı, onları güzel bir usûl-ü erkân ve üslup ile davet etmelidir.³⁰⁸

Hız. İbrahim (a.s.)'in dualarında konusunun geçtiğı Kabe'nin çevresi ve etrafında yaşanan olayların insanlara teslimiyetin ve Allah'a güvenmenin ne denli önemli bir mesaj verdiğinin farkında olması gerektiğini anlatır. Hız. İbrahim'in (a.s.) Allah'ın emri ile eşi ve çocuğunu hiçbir kaygı ve endişe duymadan Rabbine emanet etmesi ile başlayan sınırsız teslim olma iradesi, asırlar boyu insanlara örnek olacak hakikatlere kapı açmıştır. Hız. İbrahim'in (a.s.) yaptığı büyük fedakârlık ve tam teslimiyet, Hac ibadetinin şîarlarına dönüşmüş ve hac ibadeti sembollerinden olan say, tavaf, zemzem, makamı İbrahim, cemerât ve kurban ile İbrahim ve ailesi evrensel olarak örnek alınmıştır. Temsil ettikleri bu semboller ise ibadet şekline dönüşmüştür.

Sonuç olarak Hız İbrahim'in (a.s.) Kıssasında ve dualarında ki teslimiyetinden çıkarılacak birçok dersler vardır. Müslümanın kötü ortamlardan etkilenmemesi bilakis o ortamı değiştirmeye çalışan yöntemler geliştirmesi gerekir. Allah'a tam bir teslimiyet içinde bulunması, insanın aklı ile hak ve hakikati bulması ve bunu mantıki delillerle insanlara sunması lazımdır. İmanın, şirkin karşısında teslimiyetçi bir duruşun sergilenmesi, insanların ilah edindikleri şeylere sövmenin yerine asıl hedefin batılı yıkmak olması İslam tebliğcilerinin amaçlarından olmalıdır. Yine tebliğ yakınlarından başlaması ve İslam davetçisinin, daveti konusunda tüm gayretini gösterdikten sonra hicret etmenin duruma göre mubah olması bazı çıkarımlarımızdandır.

3.3.6. Altıncı Öğüt Hız. Şuayb (a.s.)

Hız. Şuayb (a.s.), kendinden önce gelmiş peygamberler gibi, kavmini hak yola davet etmiş ve bu tebliğ görevinde mücadele etmiştir. Hız. Şuayb'ın (a.s.) kıssasında toplumda mal güvenliğini tesis etmeyi amaçlayan mesajlar bulunmaktadır.³⁰⁹ Bu mesajlar, aslında Hız. Peygamberinde içinde bulunduğı toplumda ve her dönemde yaşanması muhtemel aldatma ve hile yoluyla mal güvenliğini tehdit eden unsurlar eleştirilmektedir. Müslümanların bu kötü alışkanlıklara kapılmamaları istenmektedir.

³⁰⁸ Seyyid Kutup, *Kur'an Işığında Peygamberler*, İstanbul, Ravza Yay., 2001, 73.

³⁰⁹ Şuarâ, 26/ 176-183.

Böylece toplumun mal güvenliğini tehdit eden unsurların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.³¹⁰

Hiz. Şuayb (a.s.)'ın sözleri, sadece eykeliler ve medyenliler için değil, günümüz dünyasının yolsuzluk, vurgun ve soygun sarmalında kıvranan toplumlar için adeta bir 'erken uyarı' niteliği taşımaktadır. Özellikle 'hakka hukuka riayet edersek para kazanamayız' 'ekonominin imanı olmaz' 'faizsiz ekonomi yürümez' türü savunmacı anlayışın haksız kazançlarını meşrulaştırmaya çalışan kapitalist azınlık için çok önemli ve anlamlı uyarılar içermektedir. Bu vurgun ve soygun düzenin özellikle ezilip sömürülen alt tabakalar için dayanılmaz bir hâl aldığı sosyoekonomik düzenlerde kargaşa, çatışma dayanılmaz bir hâl alır ki bu olumsuz süreç, eğer müdahale edilmez ise o zulüm düzeni ile birlikte bütün bir toplumunda felaketli sonunu hazırlar.³¹¹ Günümüz değerlendirmelerden bir diğeri ise şudur: "Tarihin derinliklerinde kalmış olan Medyen ve Eyke'deki egemen sosyo-ekonomik düzenle, çağımıza hâkim olan küresel sistem arasında ki benzerlikler bir hayli şaşırtıcıdır. Kur'ân'ın beyanından öğreniyoruz ki Medyen ve Eyke'nin yönetici elitleri, çeşitli ticari hile ve sahtekârlık yöntemleriyle aşırı kâr sağlamayı, insanların mallarını gasbederek haksız kazanç elde etmeyi bir alışkanlık hâline getirmişlerdi. İnsan haklarını açıkça çiğnemeleri, soygun ve yağmacılığı meşru kabul etmeleri nedeniyle ticaret hayatının güvenliği kalmamış, sosyoekonomik düzen tamamen bozulmuştu. Refah ve bolluktan şımaran mutlu azınlık, ekonomik ve siyasal güçlerine güvenerek kendilerinden daha zayıf gördükleri inanan insanlara işkence ve baskı yapmaktaydı. Onları zorla kendi batıl sistemlerine entegre etmeye çalışmaktaydılar. Günümüzde ise soygun ve vurgunlar son derece ince ve akıl almaz yöntemlerle yapılmakta, insanlar mağdur edilmekte ve müminleri baskı altında tutmak için Hiz. Şuayb'ın (a.s.) devrinde olduğu gibi sinsî yöntemler kullanılmaktadır. Dolayısıyla Medyen ve Eyke halkının akıbeti, bu çağın fesatçılarını da beklemektedir."³¹²

Hiz. Şuayb'ın (a.s.) duasında ve hayatında insanlar için birçok öğüt vardır. Nitekim bütün peygamberler gibi Hiz. Şuayb (a.s.)'da gönderildiği kavimin inkârından, yapmış oldukları birçok kötülük ve ahlaksızlıklardan vazgeçirmek için mücadele

³¹⁰ Ömer Faruk Yavuz, *Kur'ân'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü*, Milet ve Nihal, 2009, VI, sayı: I, 113-136.

³¹¹ Abdullah Yıldız, *Hiz.Şuayb (Namaz-Ticaret-Adalet)*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, 35.

³¹² Abdullah Yıldız, *Hiz.Şuayb (Namaz-Ticaret-Adalet)*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, 60.

etmiştir. Kavminin insanların iyi bir insan, iyi bir mümin olmaları için gayret sarf etmiştir. İnananlara düşen hisse ise, peygamberlerin yolunu takip etmek ve onlar gibi kötülüğe karşı mücadele etmektir. Bu ise peygamberlerin evrensel öğütlerine kulak vermekle başlar.

Hz. Şuayb (a.s.)'ın sözlerinin ve gayretinin dile getirildiği ve ayetin devamında başarıya dair asıl yardımı Allah'tan umması dikkat çekicidir: *“Şuayb onlara şunları söyledi: “Ey kavmim! Söyleyin bakalım, ben rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorsam ve o beni lutf ve kerem hazinesinden güzel bir şekilde rızıklandırmışsa, ona nasıl karşı gelebilirim? Ayrıca ben, ‘Yapmayın!’ diye sizi sakındırdığım şeyleri yapmak suretiyle çelişkiye düşmek istemem. Tek gâyem, gücümün yettiği kadar yanlışlarınızı düzeltmektir. Bu hususta başarılı olup olmamam da tamâmen Allah'ın elindedir. Ben yalnız ona dayanıp güvendim ve yalnızca ona yöneliyorum. Başarımla ancak Allah'ın yardımı ile”³¹³* ayetinde son cümlede ki ifadede, başarının asıl sahibinin Allah olduğunu vurgulamıştır. Başarının sadece Allah'tan olduğuna dair sağlam bir inanç, bir Müslümana şunları kazandırabilir:

- İnsanlara güzel ve şirin görünmek için İslam'dan taviz verilmemelidir. Nitekim gayretle yükümlü olmamıza rağmen başarının asıl sahibi Allah'tır.

-Meşru amaç için gayri meşru amellere tevessül edilmemelidir. Çünkü başarı Allah'ın (a.s.) takdiri ile olduğu için yanlış yollara girmeye gerek yoktur.

-Mevcut olumsuzluklara bakılarak umutsuzluğa kapılmamalıdır. Çünkü Allah (c.c) yardım ederse bütün olumsuzluklar yok olur.

-Bireysel yetersizlik ve başarısızlıklar yoldan döndürmemelidir. Çünkü sorumluluk kişinin gücü oranındadır, Allah (c.c) kimseye taşıyamayacağı³¹⁴ yük yüklemeyiz, en güzel şekilde görevini yapmalı ve yardımı sadece Allah'tan (c.c) beklemelidir.

-Bir başarıya ulaşıldığında şımarılmamalıdır. Çünkü ulaşılan en güzel sonuç Allah'ın (c.c) yardımıyla. Kişi sadece görevini yapmıştır. Zira bu anlamda görevini yapmış ancak başarıya ulaşamamış kişi ve ulaşan kişi arasında ciddi bir fark yoktur.³¹⁵

³¹³ Hud, 11/88.

³¹⁴ Bakara, 2/286.

³¹⁵ Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 252.

Ayrıca başarının asıl sahibinin Allah'tan bilinmesi günümüz toplumunda, sonuç ne olursa olsun haram helal demeden başarıya kendisini endeksleyen kişiler için ayrıca bir öğüt oluşturmaktadır.

3.3.7. Yedinci Öğüt Hz. Eyyüb (a.s.)

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Eyyüb'ün başından geçen olaylar hakkında bizler için önemli dersler vardır. Hz. Eyyüb (a.s.) birçok musibete ve hastalıklara düçar olmuştur. Hz. Eyyüb (a.s.) Allah'ın seçilmiş bir peygamberidir. Onun başından geçen ne varsa imtihan dünyasının bir gereği olarak kayda geçmiştir. Zira Yüce Allah yarattığı her kulu çeşitli şekillerle imtihan etmektedir. Bu imtihanlara tabi tutulan kişilerin yaşadıkları acaba kendi kazançları ve davranışlarının karşılığı mıdır? Yoksa Allah'ın (c.c) dilemesiyle sadece imtihan sırrı mıdır? Bu konuda iki şekilde görüş sunmamız mümkündür. Yüce Rabbimiz, yüce kitabında insanlar yüzünden denizde ve karada fesadın çıktığını bize iletmektedir:

*“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.”*³¹⁶ Yeryüzü, üzerinde taşıdığı sayısız nimetler ve güzelliklerle insana emanet edilmiştir. Bu emanete, ancak onun dengesini koruyarak riâyet edilebilir. Hâlbuki insan eliyle yeryüzünün doğal dengesi bozulmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı çevre sorunları, sanayi atıkları çevre dengesini bozmaktadır. Bunun sonucunda toprak, su ve hava kirlenmekte ve zehirlenmekte yine nice hayvan ve bitki türleri yok olup gitmektedir. Hatta bu bozulmanın genetik bozulmaya bile yol açması söz konusudur. Buna birde sosyal hayattaki bozulma eklenince insanın, Allah'ın koyduğu değerleri dikkate almamasının acı faturası ortaya çıkmaktadır. Ayette, yeryüzünün bu şekilde bozulmasına sebep olan insanın, bunun acı sonuçlarının bir kısmını dünyada tadacağına, asıl cezasının ise ahirette olacağına işaret edilmektedir. İnsanın yapıp ettikleri sonucu karada ve denizlerde ortaya çıkan bu bozulmaya asırlarca önce işaret edilmiş olması dikkat çekici değil midir?³¹⁷ Yine başka bir ayeti kerimede insanların eliyle kazandıklarından dolayı başlarına musibet geldiğine dikkat çekilmiş ve birçoğunun da bağışlandığı buyurulmaktadır: *“Başınıza her ne*

³¹⁶ Rum, 30/41.

³¹⁷ Altuntaş, M. Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, 407.

musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.”³¹⁸ Âyette hitap edilen kişilerin, asi ve günahkâr Müslümanların olduğuna işaret eden yorumlar bulunmaktadır. Günahsız veya hatasız müminlerin başına gelen sıkıntıların ve musibetlerin sebeplerinin farklı olduğuna dikkat çekilir. Onların sabretmeleri ile günahlarına kefaret olacağı ve sevaplarının artacağı sebeplerden biri olarak yorumlanmıştır. Bu görüşlerin ışığında bizde Hz. Eyyüb’ün (a.s.) başına gelenler konusunda ikinci değerlendirmemiz mümkündür. Zira Hz. Eyyüb, Allah’ın (c.c) sevgili ve seçkin kulu olarak başına gelenler hatasından dolayı değil bir imtihanın sırrı olarak ortaya çıkmaktadır. Rabbimiz bazen nimetlerini kulu üzerinde arttırarak imtihan ederken, bazı kullarını ise yoklukla imtihan etmektedir. Kimisini hastalık kimisini ise zor yaşam şartlarına tabi tutar. Burada kişilerin başına gelen şey insanlar arasında yaygın olarak kullanılan “ne günah işledi acaba başına geldi?” “Allah bu kulunu sevseydi başına böyle olaylar gelmezdi” veya günahkâr asi kullar için “Allah belasını verdi, hak etti vb.” söylemler aslında o kişilerin iyi veya kötü olmasından kaynaklanan bir durum olmadığını da Eyyüb (a.s.) yaşantısı üzerinde görmekteyiz.

İnsanların başına gelen imtihan’ın sabır ve selamete aşılabacağına dair ise yapılan bir yorumda şöyle denilmektedir: “Hz. Eyyüb (a.s.) örneği üzerinden baktığımızda ötenazi, bir hasta için Allah’tan ümit kesmek anlamına gelebilir. Bilhassa tıp dünyası için bugün itibarı ile bir kaçıştır. Geçmişte ise nice ‘çaresiz’ hastalıklar bugün ise tedavisi kolay ve mümkün hastalıklar kategorisine girmiştir. Eğer bu çaresiz görülen hastalıklar tedavisi araştırılmasaydı tıp biliminde ilerler, tedavi edilebilir hastalık kategorisine girebilir miydi? Şu iyi bilinmelidir ki Allah’a (c.c) iman, tevekkül ve sabır ile katlanılan her acı, şu geçici imtihan dünyasında aynı zamanda günahlara kefarettir. Sabrın sonu selamet ve tatlıdır.”³¹⁹

Hz. Eyyüb’den (a.s.) bahseden ayetlerde sadece onun sabır ve teslimiyetine değil dua ile Allah’a yakarışına da dikkat çekilmektedir. Hastalığı süresince sabrı ile yüce peygamberin “*şüphesiz ki ben derde uğradım, sen merhametlilerin en merhametlisisin*”³²⁰ diyerek rabbine yalvarıp dua ettiğine işaret edilmektedir. Hz. Eyyüb’ün (a.s.) bu yakarışından anlaşılıyor ki, dua ile Allah’ı hatırlamak, güçlüklerle

³¹⁸ Şûrâ, 42/ 30.

³¹⁹ Zeki Duman, *Beyânu’l-Hak (Kur’ân-ı Kerim’in Nuzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, İstanbul, Fecr yay., 2014, I, 300.

³²⁰ Enbiya, 21/83.

mücadele etmek ve zorlukları yenmekte bizler için önemli moral ve manevi güç kaynağıdır. İnsan, ölüm, hastalık, rızık sıkıntısı ve daha hangi tür imtihan yaşıyor olursa olsun, Allah'ın ismini anarak ve ona gönülden dua edip yalvararak, derdine derman, hastalığına şifa bulacağına dair ümidini ve moralini kuvvetli tutabilir.³²¹

Yüce Allah, (c.c) surede Eyyüb peygamberin sıkıntılı ve imtihanlı hayatından bahsederek Hz. Peygambere (s.a.v.) ve Müminlere şöyle demek istemiştir: Müşriklerin kötü sözlerine sabret, geçmiş peygamberlerin neler yaşadığını ibret nazarıyla düşün. Çünkü dünyada hiç kimse nimet, sıkıntı ve musibet açısından da Eyyüb'ten daha ileri seviyede değildir. Dolayısıyla hiç kimse için dünya halleri tek düzelik arz etmemektedir.³²²

Hz. Eyyüb (a.s.)'ın yaşadıklarından nihayetinde şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkündür ki, ilaha hitaba muhatap olan her iman sahibi kişi, yaşadıkları üzerinden Eyyüb (a.s.)'ın hayatını sabır ile özdeşleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim Hz. Eyyüb (a.s.) üzerinden benzer olayları yaşayan muhatapları için sabır ve dua ile afiyet bulup selamete ulaşacağına dair somut örneği insanlara evrensel bir öğüt niteliğine bürümüştür. Zira bütün acı ve elemelerine rağmen Hz. Eyyüb (a.s.) isyan etmemiş, bir kere dahi olsa şikâyet durumunu arz etmemiştir. Allah'ın (c.c) buyruklarına ve kendisi için takdir edilene rıza göstermiştir. Bu tüm insanlık için alınacak bir ders yaşantısı asırlarca benzer sıkıntı ve hastalıklarla mücadele edenlere güç olmuş, dillere destan olan sabrı ve metaneti insanlığa şifa niteliğinde takdir edilene rıza göstermeyi öğretmiştir. Ayrıca Eyüp (a.s.) peygamberin yaşadığı süreç içinde hanımının kendisine destek olarak vefakârlık örneği göstermesi, Müslüman hanımlara da örnek teşkil etmiştir.

Hz. Eyyüb'ün (a.s.) kıssasıyla dünya malı ve evlat zenginliği ile böbürlenene, söz konusu davranışın ne denli yanlış olduğunun mesajı verilmekte, insanoğlunun başına gelen her türlü hastalık ve musibette yapılması gerekenleri yerine getirdikten sonra sadece Allah'a yalvarıp yakarmanın derde deva olacağı bildirilmektedir.³²³

3.3.8. Sekizinci Öğüt Hz. Yakup (a.s.)

Kur'ân-ı Kerim'de duası geçen Yakup peygamber (a.s.) yine peygamber olan Hz. Yusuf'un babasıdır. Yusuf suresinde bu iki peygamberden bahsedilmiş ve Baba

³²¹ Gündüzöz, vd. *Kur'ân'dan Öğütler*, 297.

³²² Mustafa Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, İstanbul, Kuramer Yay., 2017, 286.

³²³ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur'ân Kıssaları*, Samsun, Üniversite Yay., 2018, 92.

oğul olarak arasındaki ilişki, hayat serüvenleri hakkında dikkat çeken hususlar ve duaların sonucunda müminlere bazı dersler sunulmaktadır. Bir baba olarak evlatlarının haset ve kıskançlık hastalığına tutulduğunu gören bir babanın, bu kötü hasletlerin sonucunda ağır imtihanlarla karşı karşıya geldiğini yüce kitabımız insanlara hayattan kesitler şeklinde aktarmaktadır. Bu imtihanların başında oğlu Yusuf'un (a.s.) kardeşleri tarafından kuyuya atılması, babalarına gelip farklı bilgi vererek kurtlar tarafından yenildiği ve delil olarak Yusuf'un gömleğini yalancı bir kana bulayarak babaları Yakup'a (a.s.) teslim etmeleri ile başladığını söyleyebiliriz. Çok sevdiği oğlunun kurtlar tarafından yenildiği akabinde ise çok ağlaması neticesinde Hz. Yakub'un (a.s.) görme yetisini kaybettiği de aktarılan bilgiler arasındadır. Bir babanın bu tür acılar çekmesinin örnekliği ile imtihan dünyasında yer alan insanın çıkacağı dersler elbette mevcuttur.

Kardeşleri, Yusuf'u (a.s) gezdirme bahanesiyle izin istemek için Hz. Yakub'a (a.s.) geldiklerinde, bir babanın izin konusunda kurt tarafından çocuğunun parçalanması ve yenilmesi korkusu³²⁴ dikkat çeken hususlardan biridir. Belki bu korku, tevekkülün bir örneğini insanlara sunmak için bir imtihanın başlangıcı olarak zuhur etmiştir. Hz. Yakub'un (a.s.) bir peygamber olarak sınanması değil de aslında onun daha çok insan ve daha çok bir baba olarak sınanması insanlara büyük bir ibret ve hakikate kapı açmıştır. Belki de bu yaklaşımın günümüz bilim terimlerinden olan sosyal psikoloji teorisinde, günlük yaşamda inandığımız ve gerçekleşmesini istediğimiz veya istemediğimiz düşünce ve beklentilerimizin davranışlara yön vererek gerçekleşmesini ifade eden 'gerçekleşen kehanet' kavramına kapı açmış olabilir. Elbette Yüce Allah'ın izniyle bir imtihan vesilesi olarak insanlara örnek olarak sunulmuş olması da muhtemel yorumlardan birisidir. Zira Hz.Yakub'un (a.s.) oğullarına bu nasihati, haset ve kıskançlıktan bulanmış beyinlerde, olması istenmeyen anlamında kullanılan deyimlerden "aklına gelenin başına gelmesi", "Bir şeyi kırk kere söylersen olurmuş", "aklına düşürmek", "güzel düşün güzel olsun" gibi insan psikolojisini etkileyen düşünce ve beklentilerin, insan davranışları üzerinde bazı etkileri görülebilmektedir. Bu konuda peygamber kıssaları üzerinde psikolojik ve sosyolojik tahlillerde bulunan yazar Ahmet Münir'in çalışmasında bu varsayımı insanların davranışları açısından desteklediği görülür: "Allah'a iyi zan beslemeyip ondan musibet beklenmesi, o korktuğu musibetlere maruz kalmasına yol açabilmektedir. Çünkü kıssada Hz. Yakup, kurt tehlikesinden

³²⁴ Yusuf, 12/13.

korkmuş ve ayetin belirttiği gibi “Siz ondan habersiz iken onu kurt yer’ diye korkuyorum.”³²⁵ Sözüden sonra çocukları aynı mazeretle Hz. Yakub’a (a.s.) dönmüştür. İlerideki yıllarda ise Hz. Yakub olacaklar hakkında iyi zanda bulunmuş ve Hz. Yakub’un, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmaya sürükledi. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir.”³²⁶ Sözü’nün geçtiği ayet gereğince Hz. Yakub (a.s.) tüm çocuklarına kavuşmuştur. Sonuç olarak kıssada geçen olaylar üzerinde düşündüğümüzde hep iyi beklentiler içinde olmak gerektiği söylenebilir.”³²⁷ Diğer bir yorumda ise korkulan kurt ifadesinin mecâzi anlamda söylendiğidir: “Belki de Hz.Yakub, ‘kurt’ ifadesiyle vahşi çöl kurtlarından ziyade, Hz. Yusuf’u kıskanan kardeşlerinin içinde ki ‘kurtları’ da kasetmiştir.”³²⁸

Yusuf suresinde anlatılan tüm olaylar ve Hz. Yakub’un (a.s.) serüveni, müminlerin ibret almalarına yönelik dersler içermektedir. Buna göre acılar ve kederler Allah’a (c.c) sunulmalı ve çözüm de ondan beklenmelidir. Bu tür acılar, bireysel olduğu gibi toplumsal hatta küreselde olabilir. Nitekim müminler, dünyanın farklı yerlerinde zulme uğramakta ve sırf Müslüman oldukları için şiddete, göçe ve baskıya maruz kalmaktadırlar. Onlara imkân ölçüsünde maddi destek sağlamak gerekmektedir. Bu imkâna sahip olamayan müminler ise dua ile kardeş olduğunu hissetmeli ve hissettirmelidirler. Olan bitenden şikâyet etmekten çok onların sorunlarına, dertlerine ortak olunması için günümüz faaliyetlerinden sosyal medya kanallarıyla dünya gündemine getirmeye çalışmak da bir tür fiili duadır. Mazlum halklar kendi sıkıntılarını ilahi huzura aktarırken, diğer müminlerin onların sıkıntısına fiili ve kavli dualarıyla kardeşlerine destek olmaları gerekmektedir.³²⁹

3.3.9. Dokuzuncu Öğüt Hz. Yusuf (a.s.)

Kur’ân-ı Kerim’in ana hatlarıyla aktardığı hikmet ve feraset sahibi olan Hz Yusuf’un (a.s.) hayatının anlatıldığı ve bu kıssanın Kur’ân-ı Kerim’de en güzel kıssa olarak adlandırılması oldukça manidardır. İnanç sahibi insanların hayat mücadelesinde karşılaçağı her bir durumun belki de en belirgin bir şekilde örnek olayı olarak sunulmuştur.

³²⁵ Yusuf, 12/13.

³²⁶ Yusuf, 12/83.

³²⁷ Ahmet, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 188.

³²⁸ Behcet, *Peygamberler Tarihi* (Allah’ın peygamberleri), 136.

³²⁹ Kurt, *Kur’ân’da Dua Kulluğun Özü*, 162.

Günlük yaşamımızı çok yakından ilgilendiren Yusuf (a.s.)'ın kıssası, insanların örnek alması gereken ibretlerle doludur. Kur'ân gibi ilahi kitapta söz konusu edilen ve sayfalarca anlatılan bir olayda hikmetten başka bir şey bulunmayacaktır. Bu nedenle Hz. Yusuf (a.s.) anlatısının önemine binaen, Kur'ân-ı Kerim'de "Yusuf" ismiyle müstakil bir sure bulunmaktadır. Bütün peygamber kıssalarında olduğu gibi, Hz. Yusuf'un (a.s.) hayat hikâyesinde alınacak dersler, hikmetler, inanç ve edep konularıyla alakalı konular özlü bir şekilde hem Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hem de onun şahsında tüm insanlara anlatılmaktadır.³³⁰

Her ne kadar Yusuf suresinde anlatılan Hz. Yusuf'un (a.s.) hayatında geçirdiği aşamalar rüya merkezli düşünülse de anne/baba/çocuk, Kadın/erkek ilişkisi, ailevi münasebetler, makam sahipleri ile seviyeli ilişkiler vb. birçok psikolojik öğretim boyutuna sahiptir. Bu doğrultuda müminler için önemli mesajlar içermektedir. Hz. Yusuf'un hayatında geçen olayların tümü, Kur'ân-ı okuyan müminler için öğütler sunmaktadır. Gündelik hayatın sıkıntılarından bunalan ve yaşamın zorluklarına karşı güçsüz duruma düşen insanlara, bu tür sorunların sadece kendisine yönelik olmadığını, herkesin hatta peygamberlerin bile zorluklarla sınıandığını ve sabrederek üstesinden geldiklerini anlatmaktadır.³³¹ Ahsenü'l kasas" (kıssaların en güzeli) olan Yusuf kıssasının her aşaması, günümüz Müslüman ve mümin davetçileri açısından sayısız ibret ve derslerle doludur. Müminler, içinde bulundukları yere ve zamana göre, Hz. Yusuf'un eşsiz mücadelesini, kendi konumuna tekabül eden aşamasını örnek almalı ve o aşamaya uygun olan gömleği kuşanmalıdırlar.³³²

Hz. Yusuf'un (a.s.) hayatı, inananların hayatları için önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Müslümanlar için ibret ve ders niteliği kadar şükretmenin ve teslim olmanın sonucundaki kazanca da dikkat çekilmiştir. Bu konuda "*Kur'ân'da Dua-Kulluğun Özü*" isimli eserde, duanın şükür temsili olarak sunulmasına öğüt olarak örnek verilmiştir: "Hz. Yusuf, hayatında farklı sıkıntılar ve zorluklarla karşılaşmış, kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, zindan hayatı yaşamış ama bununla beraber yüce yaratıcı'nın farklı nimetleri ve ikramlarına da nail olmuş bir peygamberdir. Hz. Yusuf, Cenab-ı Allah'ın kendisine verdiği iktidar ve farklı bir bilgi türü olan rüya yorumuna

³³⁰ İhsan Süreyya Sırrı, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Beyan Yay., 2021, 84.

³³¹ Kurt, *Kur'ân'da Dua Kulluğun Özü*, 2021, 169.

³³² Yıldız, *Yusuf'un 3 Gömleği*, 2017, 115.

dair ilmi ve yeteneğinden dolayı Allah’a şükretmiştir. Hz. Yusuf, kendisine sunulan nimetlerden ötürü devamlı dua etmiştir. Onu örnek alan bir mümin, Allah’ın kendisine verdiği nimetlerden dolayı şükretmelidir. Bu doğrultuda herkes kendisinden daha iyi ve rahat durumda olan insanların hâline bakarak, sıkıntı içinde olan insanların hâlini de görmezse nankörlük yapabilir. Nefis ve şeytan böyle dar ve kısıtlı bir kıyaslama ile mümini kuşkuya düşürerek, gerçekleri görmesine engel olabilir.”³³³

Yüce Rabbimiz Hz. Yusuf’un (a.s.) hayatında geçirdiği aşamalarda inanan kullarına örnekler göstererek yol göstermiştir. Güzel işler yapanlara, sorumluluk bilinciyle kulluk bilincini harmanlayanlara, hikmet ve ilimle amel edenlere mükâfat vereceğini vadetmiş olmaktadır. Nitekim Hz. Yusuf (a.s.) gibi davetçi rolünü kendine rehber kılan, erdemli ve takvalı işler yapan müminler için öğüt çok açıktır. Hz. Yusuf’u, Allah’a ve topluma karşı sorumluluklarını bilen, takvayı, ilmi, ihlası yayarak temsilci olan ve hak davası için çalışan kullara misal getirmiştir. Bütün dünyevi arzu ve isteklere sadece Allah hoşnut olmuyor diyerek elinin tersiyle iten kulları, Yüce Rabbimiz bütün sabır ve sebatlerinden dolayı Hz. Yusuf (a.s.)’u nasıl mükâfatlandırdı ise inananları da öyle mükâfatlandıracaktır. Bununla birlikte yardımını her daim hissedecekleri mesajını ve müjdesini de vermektedir.

Hz. Yusuf’un (a.s.) dualarının ve hayat mücadelelerinin müstakil bir şekilde anlatıldığı Yusuf suresinde Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) ümmetinin ve tüm insanlığın alacağı bazı dersler vardır ve şöyle sıralamak mümkündür:

1- Öncelikle sabretmenin ne denli önemli olduğuna işaret edilmektedir. Hz. Yusuf, yaşadığı sıkıntılar ve zorluklar içinde nasıl sabredip tüm iftira ve olumsuzluklardan kurtulduysa bizler de sabrettiğimiz takdirde Hz. Yusuf’a verilmiş mükâfatın benzerlerinin verileceğini hatırlamanın psikolojik rahatlığını yaşarız.

2- Bir Müslüman nerede olursa olsun her zaman inanan insana yakışır şekilde hareket etmeli ve İslam ahlakı üzerinde bulunmalıdır. Allah’ın her an bizi gördüğünü bilmeli ona göre davranmalıyız. Hz. Yusuf (a.s.) nasıl ki inancı gereği ev ahalisine ihanet etmeyip, haram ilişkilerden kaçındı ise bizlerde zaman ve mekân şartları ne olursa olsun aynı şekilde haramlardan kaçınmalıyız.

³³³ Kurt, *Kur’ân’da Dua Kulluğun Özü*, 167.

3- Hz. Yusuf'un kardeşlerinin sahte delil getirmesi ve babaları Hz Yakub'un (a.s.) bunu araştırmaması bizlere örnektir. Hz. Yakub (a.s.) bir peygamber olarak duasında hüznünü Allah'a sunarken Allah tarafından bizim bilmediğimiz şeylerin kendisine bildirildiğinden bahsetmişti.³³⁴ Bizler ise işlerin iç yüzünü bilmediğimizden Hucurat suresinde belirtildiği gibi³³⁵ gelen haberler üzerine doğruluğunun araştırılması ve ona göre karar vermemiz istenmektedir.

4- Hz. Yusuf (a.s.) kardeşlerinden çeşitli sıkıntılar ve eziyet görmesine rağmen onlara kin ve düşmanlık beslememiş, onlara karşı müsamahakâr ve affedici davranmıştır. O hâlde bizde din kardeşlerimizden ne eziyet görürsek görelim onlara karşı kin ve nefret duygusu içinde olmamalıyız. Müsamahakâr davranan bir mümin her zaman bu sabrı ve hoşgörüsünün karşılığını alacaktır.

3.3.10. Onuncu Öğüt Hz. Musa (a.s.)

Hz. Musa'nın (a.s.) doğumuyla başlayan ve hayatının sonuna kadar devam eden çileli, meşakkatli, türlü türlü imtihanlarla dolu yaşantısı ve zorlu tevhid mücadelesi her Müslümanın, özellikle de her tebliğci ve toplum önderleri için sık sık okunup, tefekkür edilmesi, hisse çıkarılması gereken bir yaşam mücadelesidir.³³⁶

Hz. Musa'nın (a.s.) yaşadığı dönemde Firavun isimli zalim hükümdar insanları sınıflara ayırmıştı. Onları bu şekilde bölerek güçsüzleştirmiş direnme yetisini kaybettirmişti. Nitekim şu ayetler bu konuya açıklık getirmektedir: *"Şüphesiz o, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı."*³³⁷ Her devrin zalim hükümdarlarının yaptığı gibi Firavun da sömürü düzeni oluşturmuş ve halkı kendisinin zalim uygulamalarına karşı güçsüz hâle getirmişti. Günümüzde böl-parçala-yut tekniğini uygulayan sömürü devletleri de bu şekilde uygulama yapmaktadır. Kur'ân bize bu konuda birliğin ve bütünleşmenin aslında ne kadar önemli olduğunu da vurgulamaktadır. Ayetlerde bize verilen mesajda parçalanmanın aslında güçsüz duruma düşeceğimizi ve zalim idarecilerin altında ezileceğimizin öğütlerini de barındırmaktadır.

³³⁴ Yusuf, 12/86.

³³⁵ Hucurat, 49/6.

³³⁶ Zeki Soyak, *Kur'ân ve Hadis'te Kıssalar Hisseler II*, Ankara, İlkadım Yay., 2012, 23.

³³⁷ Kasas, 28/4.

Mekke döneminde ilk inen surelerden olan müzzemmil suresinde bulunan ayetlerde³³⁸ Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Musa peygamberin (a.s.) devrinde bulunan zalim hükümdardan bahsetmesi ise Mekke'de bulunan düzene ve ona karşı gelen Mekke halkına bir tehdit barındırması açısından oldukça önemlidir. Ayetlerde geçen konu itibariyle Hz. Musa (a.s.) Firavun'un sarayında büyümüş ve yetişmiş olmasına rağmen sonradan Firavun, peygamber olarak kendini tanıtan Musa'ya (a.s.) düşman olmuş ve ayetleri inkâr etmiştir. Hz. Peygamber'de Mekke ahalisinin içinde büyümüş hatta emin sıfatıyla tanınmıştır. İnsanlar içinde itibar sahibi iken, nübüvvet ile görevlendirilmesiyle düzenlerinin yok olacağından korkan Mekke ahalisi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı çıkmış ve getirdiği vahiyleri inkâr etmiştir.³³⁹ Hâlbuki bu iki peygamberde yetiştikleri ortamda güvenilir, saygıdeğer bir konumda idiler. İşte bu iki halkın kıyaslanması Yüce Allah (c.c) tarafından insanlığa bir mesaj barındırmaktadır. Mekke döneminde ilk inen ayetlerin aslında Mekke halkının zulüm ve inkârda ısrarcı olurlarsa sonlarının Firavun gibi helak olacağı vurgusu yapılmış ve müşrikler uyarılmıştır. Günümüz açısından bize yol gösteren bu ayetler, devletlerin, halkların ve milletlerin durumu açısından da öğütler içermektedir. Her zalim idarecinin mutlak olarak akıbetini belirtmektedir. Düzenlerinin yok olmasından korkan zalim idarecilerin insanlara uyguladığı sömürü tekniği ne olursa olsun yok olması ve sonlarının helak ile son bulması Allah'ın (c.c) ilahi kanundur.

Bu ayetler ışığında Firavun'un halkı nasıl idare ettiği, yönetim sisteminin nasıl olduğu konusunda vahiyle aydınlanan insanlar, Hz. Musa'nın (a.s.) nasıl bir ortamda doğup büyüdüğünü daha iyi mütalaa etme ve onun gibi mücadeleci bir insan olabilmek fırsatını kendilerinde bulma imkânını da elde etmiş oldular. Zira Hz. Musa'nın (a.s.) annesi, insanların bölünerek sınıflara ayrıldığı, erkek çocuklarının öldürüldüğü ve halkın çaresiz şekilde köle olarak çalıştırıldığı bu zor dönemlerde Hz. Musa'yı (a.s.) doğurmuştur. Bu yaşanılması zor olan dönemde annesinin çocuk doğurmaktan kaçınmaması da oldukça ilgi çekicidir. Zira Hz. Musa'nın annesinin aklında "bu dönemde çocuk doğurulur mu?" "Bu düzen içinde çocuk yetiştirilemez" endişeleri yer etmemiştir. Bu durum ise bize güncel soruların ve endişelerin kapısını aralamaktadır. Çocuk sahibi olmak, insan hayatının devam ettiği müddetçe fitrati ve zaruri konusudur. Zira insanoğlu varlığını sürdürmek zorundadır. Zaman ve mekânın uygunluğu ne olursa

³³⁸ Müzzemmil, 73/15-16.

³³⁹ Mehmet Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri*, İstanbul, Düşün Yay., 2012, III, 199.

olsun, çağın getirisi ve zorlukları neyi getirirse getirsin Hz. Musa'nın (a.s.) annesinin örneğinde olduğu gibi insan çocuk sahibi olmaktan kaçınmamalıdır. Nitekim o çocuğun hangi hayra kapı aralayacağını bilemeyiz. Doğrusu yaşadığımız güncel ve çağdaş hayatta, insanların bu endişeye kapıldığı, çocuk doğurmak ve yetiştirmek yerine bu fitrati duyguyu başka uğraşlarla kapatmak eylemine kapıldığı gözlemlenmektedir. Bu uğraşlar aslında zaruri ve fitrati bir duygunun örtülmesi ile felaketler doğuracağını ve insanlığın intiharına da sebep olacağını vurgulamak isteriz. İşte peygamberlerin yaşadıkları süreç bize evrensel bir öğüt olarak doğruyu seçmemizi ister. Yaşadığımız zaman ve mekân hangi tür zorlukları içerirse içersin, bir Müslümanın çocuk yetiştirme endişesi yaşamaması gerekir. Nitekim Yüce Allah (c.c) yaşaması imkânsız görünen Hz. Musa (a.s.) örneğinde olduğu gibi onu zulüm sarayında büyütmesine rağmen, iman eden ve zulme dur diyen salih insanlar zümresine örnek kılmıştır.

Yüce Allah (c.c) Hz. Musa'nın annesine çocuğu emzirmesini ve ona bir kötülük yapılacağına dair endişesi olursa da onu sandığa koyarak nehre bırakmasını istedi. Ayrıca korkmamasını, üzülmemesini tekrar çocuğu kendisine döndüreceğini ve onu peygamberlerden kılacağını vahyetti.³⁴⁰ Bu ayetlerde Allah'ın emrinde ve itaatte esenlik olduğu vurgulanmıştır. Belki bize emredilen şey yakınlarımızdan ayrılık dahi olsa bu emirlerde bir teslimiyet ve Allah (c.c) güven duygusunu oluşturması açısından önemlidir. Zira emirlerine itaatte kolaylık sağlaması ve umut edilen ne varsa ulaştırması Yüce yaratıcının takdirinde olacaktır. Burada asıl iş Allah'ın emrini yerine getirmektedir. Bu ayetlerde teslimiyetin insanlığa getirisinin şu öğüt olduğu unutulmamalıdır: Allah (c.c), emrine uyanlara denizlerden yol açar, onu ve sevdiklerini dünya ve ahiret saraylarında ağırlayacak güce sahiptir.

Bu anlamda yapılan yorumlardan bir diğeri şöyledir: “Hz. Musa'nın (a.s.) sarayda büyütülmesiyle anlatılmak istenen, yaratıcı iradenin insan tedbirlerini nasıl yerle bir ettiği. Firavun, İsrailoğullarından kendisine karşı çıkacak birisinin meydana çıkmasını önlemek için bu kitlenin bütün erkek çocuklarını öldürtmek gibi zalim fakat çok etkili bir tedbire başvurmuştu. İlahi irade bu amansız tedbirle adeta alay etmiş ve Firavun'a, gelecekte kendisini perişan edecek çocuğu, bizzat kendi sarayında kuş

³⁴⁰ Kasas, 28/7.

sütüyle besletmiştir.”³⁴¹ Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere Hz. Musa’nın (a.s.) Allah’ın (c.c) bir nimeti olarak onu Firavun’un sarayında büyütmesinde de bazı hikmetleri sıralayabiliriz. Bu hikmetlerden bazıları şunlardır: Bu olayın Allah’ın kudretine ve Firavun’un acizliğine delil olmasıdır. Böylece Allah (c.c) İsrailoğullarından bir çocuğun Firavun’un sarayında büyümesini sağlayarak, Firavunun ne kadar aciz kaldığını, sarayına bile hâkim olamayacak kadar kudretsiz ve şaşkın olduğunu kendisine ve halkına isbat etmiştir. Diğer hikmet ise Hz. Musa’nın (a.s.) İsrailoğullarının yaşadığı köleliği tatmamış olmasıdır. Zira İsrailoğulları uzun yıllar boyu Mısır’da köle olarak yaşamışlar ve bu durumu içine sindirmişlerdir. İleride Hz. Musa’ya çıkardıkları birçok sorunun altında aslında kölelik ruhundan kaynaklanan bir davranış problemi yatmaktadır. Bir diğer hikmet ise, Hz Musa’nın (a.s.) sarayda elde ettiği kazanımlarla ileriki zamanda yükleneceği görevinde ona önemli katkılar sağlaması ve Hz. Musa’nın (a.s.) sarayda büyüyerek Mısır yönetimini çok yakından tanımasıdır.³⁴²

Hz. Musa’nın (a.s.) Kur’ân-ı Kerim’de duasının yer aldığı Mısır’da yaşadığı bir olay vardır ki bu da çarşıda karşılaştığı ırkından olan (İsrailoğullarından) kişi ile başka bir kıptinin (Mısırlı) kavgasıdır. Bu kavgada onları ayırmak isteyen Hz. Musa, kıptiye bir yumruk atınca kıpti düşüp ölmüştür. Hz. Musa bu işi şeytanın işi olarak değerlendirmiş ve Yüce Allah’tan af dilemiştir.³⁴³ Hz. Musa’nın (a.s.) yaşadığı bu olay ve buradaki duası insanlar için bir öğüt niteliği taşımaktadır. Olaylar karşısında sakin olunmalı, çok yönlü düşünülmeli ve tarafsızlık yapılmasıdır. Hz. Musa (a.s.) milletinden köle olarak addedilen bu insanların yine ezildiğini zannederek ırkdaşının cedelleşme gerekçesine inanmış, olayı incelemeyen tavır almış ve sonunda öfkesiyle vurduğu kişiyi yanlışlıkla öldürmüştür. Hz. Musa (a.s.) bu olayın akabinde hemen yanlış davrandığını düşünerek Allah’tan bağışlanma dilemiştir. Dua ederek hata ettiğini itiraf etmiş ve yaratıcısına yönelmiştir. Yüce Rabbimiz duasını kabul etmiş ve onu bağışlamıştır. Bu dua ayetinden ve Musa kıssasından anlaşılacağı üzere, sert mizaçlı kişilerin veya öfke kontrolü yapamayan birinin Hz. Musa (a.s.) olayından ders alması ve kendisine evrensel öğüt oluşturması gerekmektedir. Bu öğüt ise, bir kişinin hatasında ısrarcı olmaması ve hemen hatasından dönmesi yönündedir. Kendi dininden veya

³⁴¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’ân’daki İslam*, Yeni Boyut Yay., ysz. 173.

³⁴² Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 261.

³⁴³ Kasas, 28/15-16.

milletinden bir kişi dahi olsa tarafgirlik yapılmaması, Araştırmadan olaylara müdahale etmemesi ve düşman dahi olsa kimseye haksızlık yapılmaması vurgulanmaktadır. Hz. Musa (a.s.) daha sonrasında korkarak şehirde sabahlamış, bir önceki gün kendisinden yardım isteyen kişinin yine başkasıyla kavgasına şahit olmuştur. Bu kişi, Hz. Musa'nın milletinden olduğundan tekrar yandaşı olabileceğini düşünerek yardım istemiştir. Hz. Musa (a.s.) bu kişiye “*belli ki sen azgın birisin*”³⁴⁴ diyerek ilk davranışındaki aceleciliğin yanlış olduğunu tekrar anlamıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Musa kıssasında ve duasında yaşadığı olaylar ve bağışlanması Yüce Allah'ın (c.c) Hz. Musa üzerindeki nimetlerini gösterir. Bebeklikten yaşamının son anına kadar Allah'ın iradesinin olayları nasıl gerçekleştirdiğinin farkındalığı bize anlatılmak istenmiştir. Yüce Allah (c.c) Hz. Musa'yı, Mısır'da yaşamı tehdit edilen bir bebekken onu gelecekteki düşmanının sarayında büyütmüş ona ihsanda bulunmuştur. Kıssada anlatılan yanlışlıkla düştüğü hatasından bağışlanmış hâlde ne yapacağını bilmez bir haldeyken onu sıkıntılarından kurtararak, ona Medyen'de hem bir iş hem bir aile nasip etmiştir. Bütün bu olaylar silsilesi aslında bize evrensel bir mesaj diziliminde birçok yaşadığımız olayların ve sahibi olduğumuz her şeyin aslında Allah'ın iradesi ile gerçekleştiğini de göstermektedir. Hz. Musa (a.s.) hayatının her döneminde Yüce Allah'ın yardım ve lütfuna muhtaç olduğunun farkında olup rabbine teslimiyetle yönelmesi de inananlara bir davranış modeli olarak sunulmuş ve insanlığa rol model olmuştur.

3.3.11. On Birinci Öğüt Hz. Yunus (a.s.)

Hz. Yunus, Hz. Yakub'un (a.s.) soyundan gelen İsrailoğulları peygamberlerindendir. Dicle Nehri civarındaki Ninova halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Yaklaşık otuz üç sene görevini sabırla sürdürmesine rağmen kavminin sözünü dinlememesine kızıp, vahiy beklemeden görevlendirildiği beldeyi terk etmiş, bunun üzerine Allah tarafından cezalandırılması neticesi bir balık tarafından yutulmuştur. Pişmanlık duyup tevbe etmesi sonrasında balık tarafından dışarı atılmıştır. Balık kendisini yuttuğunda “*لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ*” -La ilahe illa ente subhaneke innii küntü mine'z-zalimin” duasını okumuştur. Balığın karnında iken güçsüz ve bitap düşen Hz. Yunus'a (a.s.) yeniden güç verilmiş ve Ninova halkına yeniden

³⁴⁴ Kasas, 28/18.

davetle görevlendirilmiştir. Bu sefer kavmi ona itaat etmiştir. Şehrin üzerine çöken korkunç kara bulutlar da itaatleri sebebiyle açılmış, belalardan kurtulmuşlardır. Bir müddet daha tebliğ görevine devam eden Hz. Yunus, münzevi bir hayat sürdürmüş ve bu hâl üzere vefat etmiştir.³⁴⁵

Hz. Yunus ve tebliğ mücadelesi ile ilgili tefsire dair bir çok yorumlar yapılmıştır. Bunlardan biri ise şudur: “Tebliğ mücadelesinde ‘birileri dinlemiyor’ diye, tebliği ve mücadeleyi bırakıp gitmek yoktur. Hz. Yunus (a.s.) tebliğde sebat etmeyip, tebliğin muhatabı olan kavmini terk edince, Allah onu bir balığın içine atarak cezalandırdı. İşte bunun içindir ki, tebliğcilerin sabırlı olmaları, canları tehlikede olmadığı sürece tebliğ mahallini terk etmemeleri gerekir. Allah, (c.c) halisâne olarak tevbe edenlerin tevbelerini kabul eder. Kendisine inanıp kulluk eden toplumları, Yunus’un kavmine yaptığı gibi esenliğe çıkarır.”³⁴⁶

Hz. Yunus (a.s.) ile ilgili birçok yorum özündeki mesajı anlamak için yapılmıştır. Tabiki en genel değerlendirmemiz ise peygamberlerin dahi hata yapabileceği örneğidir. Zira peygamberlerde kendi cinsleri insanlar arasından seçilmiş olup, hatasız insan olmadığı gerçeğini yansıtmaktadır. Burada asıl mesele pişman olan insan için hatadan dönebilmenin örnekliğini sunabilmektir. Zira Hz. Yunus (a.s.) kıssası ile Allah (c.c) bize en güzel örneği sunmuş öğüt almamızı istemiştir. Bu evrensel öğüt ise, Peygamberler gibi hatadan güzel ve samimi bir tevbe ile dönmek, hatada ısrarcı olmamak ve ölüm gelmeden hatayı düzeltmenin yolunu bulmak olmalıdır. Bu kıssanın mesajlarından bir diğeri de Hz. Yunus (a.s.) üzerinden Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve iman etmiş kişilere tevbenin nasıl olması gerektiğini de öğretmek olabilir. Zira Yüce Allah (c.c) Hz. Muhammed (s.a.v.) efendimize ve iman eden diğer müminlere bağışlanması için istiğfar etmesini istemiş olmasıdır.³⁴⁷

Hz. Yunus (a.s.) kıssasında bir başka hususta şöyle ifade edilebilir: insanların o anki hâli ne olursa olsun durumunun son halinin bilinmeyeceği hususudur. Bu konuda bir başka yorum ise şöyle yapılmıştır: “İnsanların durumu ne olursa olsun akıbeti bilinemez. En olumsuz gözüken insanlar bile ömürlerinin sonunda hidayet bulacağı gibi en olumlu insanlar bile ömürlerinin sonunda olumsuz davranışlarda bulunabilirler. O

³⁴⁵ Hatiboğlu, *Din ve İnsan, İslam’a Giriş, (Temel Esaslar)*, 41.

³⁴⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Beyan Yay., 2021, 110.

³⁴⁷ Muhammed, 47/19.

halde insanların bugünkü hallerine bakıp onlarla ilgili olumsuz değerlendirmelerde bulunmamak ve onların asıl durumunu Allah'ın (c.c) ilmine havale etmek en doğrusu olacaktır.”³⁴⁸ Bu değerlendirmedeki en güzel tahlil insanların o an durumuna şahit olup, akıbetlerini görmememizdir. Öyleyse davetçi olan kişiler bu kıssadan ders çıkarmalı, davet görevinde fevri davranarak bıkkınlık göstermemeli ve insanlara karşı olumsuz duygulara kapılmamalıdır. Yine aynı kaynaktan yapacağımız diğer değerlendirme de şudur: “Müslüman mevcut konumuna güvenerek kendisini davette bulunduğu insanlardan üstün görmemeli ve onların mevcut durumları için onların asla hidayet bulamayacağı düşüncesine kapılarak onları bütünüyle gözden çıkarmamalıdır. Bilakis Allah'ın ilminde kimin ne olacağını tam olarak bilmediğini düşünerek herkese karşı merhametli davranmalı ve sadece görevine odaklanmalıdır.”³⁴⁹ Hz. Yunus'un (a.s.) hayatı, İslam davetçilerine insanların son durumuna dair yaşamından insanlara örnek sunulmuş ve görevine odaklanmanın zarureti göstermiştir.

3.3.12. On İkinci Ögüt Hz. Davut (a.s.)

Hz. Davud'un (a.s.) kıssasından, kendisine verilen nimetlerden ve bu nimetlere karşı hamd ve şükreden dua ayetinden anlaşılacağı üzere, kendisi bütün bu dünyevi güçlere ve saltanata rağmen Allah'ı zikretmede oldukça hassas olduğu gözlemlenmektedir. Her makam ve mevkide insanlara Allah'a yakın olmayı öncelemeyi öğreten Hz. Davud, nimetlerin sarhoşluğuna kapılmamayı ve nimetlerin sahibini unutmamanın en güzel örneğini sunmuştur. Zira bilinir ki, insan rahatlık zamanı ile darlık zamanında aynı yönelişe sahip değildir. Doğrusu insanın psikolojik durumu darlık zamanında kendisinden yüce bir varlıktan medet umarken, varlık zamanı Allah'ı unutması ve yüz çevirmesiyle bilinir. Kulunu en iyi bilen yaratıcımız, bu konuyu şu ayetiyle desteklediğini belirtmek isteriz: “İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizer. Başına bir kötülük gelince de yalvarmaya koyulur.”³⁵⁰ Hz Davud (a.s.) dünyevi tüm nimetlerin kendisine sunulduğu bir insan olarak burada öğüt olarak insanlığa şu mesajı bırakmıştır; ne olursan ol, hangi makam ve mevkide bulunursan bulun kul olarak tek ihtiyacımız olan Rabbimize yakınlığımızı yitirmememizdir. Çünkü asıl nimetlerin sahibi Allah'tır ve o isterse herşeyi çekip alabilir. Allah'ın (c.c) sevgili kulları darlıkta

³⁴⁸ Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 2015, 448.

³⁴⁹ Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 448.

³⁵⁰ Fussilet, 41/51.

ve varlıkta Yüce Rabbine karşı yakınlığını ve nimetlerine karşı şükretme kabiliyetini kaybetmeyenlerdir.

Hz. Davud (a.s.) kıssası ve duası için insanlığa örnek olacak davranışları için çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bunlardan birkaçını zikretmemiz genel bir öğüt niteliğinde anlaşılması açısından önemlidir. *“İnsanlar güç sahibi olduklarında genellikle Allah’ı unuttukları halde Hz. Davud (a.s.) böyle davranmamıştır. Her durumda her zerresiyle Allah’ı zikretmiştir. Tüm ülkelerin mallarının tasarrufu elinde olduğu hâlde o, kendi elinin emeği ile geçinmiş, elini halkın malına uzatmamıştır. Hükümdarlar ve devletler düşmanlarını dize getirecek silahlar üzerinde çalışırken o, insanları savaştan koruyacak zırhlar yapmıştır. Yönetiminde sürekli hikmetle davranmış, boş ve abes işlerden yüz çevirmiştir. Adaletle hükmetmedeki maharetine rağmen yanlış yaptığını anladığı an, yanlıştan dönebilmiştir. Sürekli kendisini muhasebeye çekerek bir hatasını anladığı veya kendisine hatırlatıldığını düşündüğü an, Allah’a yönelerek tevbe etmiştir.”*³⁵¹

Kur’ân-ı Kerim muhataplarına Hz. Davut ve adaleti üzerinden ders ve öğütler vermektedir. Hz. Davud’a (a.s.) verilen yeryüzünde halifelik ve insanlar arasında adaletle hüküm verme emri için³⁵² evrensel bir prensip olarak adaletten ayrılıp, heva ve heveslerine uyanlar içinde Kur’ân’da akıbetleri hatırlatılarak vazgeçmeleri için öğütlerini bir peygamber üzerinde göstermiştir. Adaletle hükmedilmesi ve halifelik makamı için tefsir yorumlarından biri de şu şekilde yapılmıştır; *“Hesap gününü unutarak adaletten uzaklaşıp heva ve hevese göre hükmetmek, dünyevi anlamda telafi edilmesi güç zararlara yol açabileceği gibi, uhrevi anlamda da kurtuluşu sağlayacak olan Allah’ın yolundan sapma anlamına gelecektir. Allah’ın (c.c) yolundan sapmış olanlar ise ayetin ifadesiyle, “şiddetli azaba” düçar olacaklardır. Neticede diyebiliriz ki; adil olmak, Müslüman şahsiyetinin en belirgin özelliği olarak Kur’ân-ı Kerim’in birçok ayetinde vurgulanmıştır. Bu anlamda adaletle hükmetmek yöneticinin sorumluluğudur. Dolayısıyla Hz. Davud’un (a.s.) örneğinde olduğu gibi Müslüman bir yöneticinin en belirgin özelliği adaleti temin etmesi ve bu yolda hevasına uymamasıdır.*

³⁵¹ Münir, *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*, 384.

³⁵² Sad, 38/26.

Adaletten uzaklaşıp hevasına göre hüküm veren yönetici, toplumu telafisi güç zararlara sokacağı gibi, ahiret içinde kendisine şiddetli bir azabı hazırlamış olacaktır.”³⁵³

Yukarıda zikredilen ayet Hz. Davud’a yönelik dahi olsa, insanları yöneten ve hükmeden tüm insanlara genel bir hitaptır. Bu hitap adaletle hükmetmeyi ve hevaya uymamayı gerektirmektedir. Çünkü kişinin heva ve hevesine uyması kişiyi hak yoldan saptırır. Özellikle de yöneticiden meydana gelen zararlar ve günahlar, yönettiği tüm insanları kuşatır. Yönetici olan kişi bu hassas dengeyi kurmalı, adaletle hükmetmelidir ki Allah’ın (c.c) emrine uygun davranmış olsun.

3.3.13. On Üçüncü Öğüt Hz. Süleyman (a.s.)

Allah (c.c) Hz. Davud’un (a.s.) oğlu Hz. Süleyman’a (a.s.) dünyada sahip olacağı nimetlerin çok üstünde ikramlarda bulunmuştur. Bu nimetler insanın hayal edebileceğinin üstünde nimetlerdir. Bu nimetlerin içinde rüzgârın ve tabiatın emrine verilmesi, cinlere, hayvanlara hükmetmesi de vardır. Hiçbir insana verilmeyen bu nimetlere mazhar olan Süleyman peygamberin, bütün bunlardan daha çok arzuladığı istekleri daha vardı. Bu istekler Hz. Süleyman’ın (a.s.) karınca ile diyalogunun bulunduğu Neml suresinde ettiği duanın içinde insanlara ortak hedefler olarak sunulmuştur. Ayette yer alan Hz. Süleyman’ın (a.s.) duasında geçen şu üç şey; Yüce Allah’ın kendisine, Anne ve babasına karşı verdiği nimetlere şükretmek, Allah’ın razı olacağı ameller işlemek ve Allah’ın (c.c) rahmetiyle salih kulların arasına katılmaktır. Bu konuda hedeflerine ulaşmada başarılı olmak isteyenler için bir Allah’a yönelme ve yardım isteme söz konusudur. Zira nimet Allah’ın kullarına ihsan ettiği, dünya ve ahirette yararı olan tüm imkânlardır ve Allah’ın takdiri ile mümkündür. Bizler Allah’ın bize bu nimeti sayesinde hayatımızı sürdürür ve ebedi saadetimize dünyadan sonra devam etme imkânını elde etme fırsatı buluruz. Aynı zamanda nimetlere şükretme hâli kişiye lütfedilse bile, kendisinin razı olduğu amellerden ayrılmama veya o amellere ulaşma yardımını da istemeliyiz. Zira bu ilk iki nimete sahip olanın salih kulların arasına girmesi muhtemeldir ki bu ise Hz. Süleyman’ın (a.s.) duası ve dileğidir. Hz. Süleyman (a.s.) bu duasında insanlara aslında evrensel bir öğüt oluşturmakta ve hedef belirlemektedir. Biz insanlar için her türlü nimetin (makam, mülk, evlat vd) aslında Allah’a (c.c) ait olduğunu, nimetleri bize tahsis eden yüce yaratıcımıza şükretmemiz

³⁵³ İzzet Derveze, *Et-tefsiru’l-Hadis, (Nuzül Sırasına Göre Kur’ân Tefsiri)*, Çev., Şaban Karataş vd. İstanbul, Ekin Yay., 1998, I, 388.

gerektiğini bununla birlikte nimetin devamını getirecek olan güzel amellere ulaşmak için yardım beklememizi ifade etmektedir. Salih kulların arasına katılmak ise duanın sonucunda lütuf olarak beklentimiz olmalıdır. Bu öğüt ve amaç içeren duadaki istekler, olağanüstü nimetlere mazhar olan bir peygamberin isteği olarak bizler için gayet manidar ve dikkat çekicidir.

Hz. Süleyman (a.s.) çok güçlü bir hükümdar aynı zamanda bir peygamber olmasına rağmen karıncayla muhatap olmuştur. Her türlü gücüne ve ilmine ve kendisine verilen nimetlere rağmen Hz. Süleyman'ın (a.s.) bu şekilde çevresindekilerde kibirlenmeden muhatap olması, onun yönetici ahlakına örneklik etmesi açısından önemlidir. Bu anlamda toplumda kötü ve art niyetle söylenen 'Muhatabım sen değilsin' 'sen kimsin?' veya 'benim kim olduğumu biliyor musun' vb. sözler, insanlar için büyüklenmeyi içerdiğinden haddimizi aşmak olur ki, insanların hayal edemeyeceği kadar nimetlere mazhar olmuş hükümdar bir peygamber insanlığa bu konuda örnek temsil etmektedir. Bu temsilde Hz. Süleyman (a.s.)'ın her ne kadar yönetici konumunda olsa da insanları zengin, fakir, güçlü ayırt etmeden herkesin bir fani (ölümlü) olduğunu düşünerek yaklaşmak ve yapıcı bir şekilde diyalog kurmak olduğu insanlar için belirtilmiştir. Zira bu konuda İsra suresinde geçen ayet insanın kibirlenecek kadar bir güce sahip olmadığını açıkça vurgulamaktadır; *"Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin."*³⁵⁴ Bu ayette aslında insana haddini bildirmekte ve kibrin sadece güç sahibi olan Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır. Hz. Süleyman (a.s.) da bunu karınca ile kıssasında bir misal olarak bize göstermiş, mütevazı kavramını peygamber üzerinde betimlemiştir.

Hz. Davud ve Süleyman'ın (a.s.) dua, istek ve kıssaları değerlendirildiğinde bir yönetici olarak başka hususlar dikkat çekmektedir. Bu ise bir yöneticinin sahip olması gereken özelliklerin başında bulunan adalet yetisidir. Zira adalet, devleti ayakta tutan en temel yapı taşlarındandır. Adaletsiz toplumlarda meydana gelecek olan fesad ve düzensizlik yöneticinin itibarını zedeler. Bu sebeptendir ki baba, oğul olan bu iki peygamberin adaleti ilk elden tahakkuk ettiren ve adaletin izini takip eden kişiler olarak Kur'an'dan okumaktayız. Hz. Süleyman'da ve babasında yöneticiliğin ahlaki ipuçları, denge ve düzeni sağlamadaki yöntemleri de Kur'an'dan bir ilke olarak karşımıza

³⁵⁴ İsra, 17/37.

çıkılmaktadır.³⁵⁵ Bu iki peygamber hem risaletin sorumluluğunu hem de insanları adalet ve hikmetle yönetmenin sorumluluğunu beraber yürütmüşlerdir. Günümüzde insanların çoğu din ve dünya işlerini aynı anda yürütmeyi zor belki de imkânsız olduğunu düşünmektedirler. Çünkü dindar olmak dünyadan el etek çekmek, sadece ahiret için çalışmak ve dünyanın kendisini içine çekebileceğine dair önyargıları vardır. Bu şekilde dünya ile meşgul olmak, ahiret hayatının varlığına engel olunduğunu ve ikisinden birini tercih etmeleri gerektiği şekliyle algılanabilir. Belki de bazı kesimler için zengin ve makam mevki sahibi olmak dindarlığın karşılığını gerektirir. Hâlbuki bu düşüncelerin yanlışlığını bize Hz. Davud ve Hz. Süleyman (a.s.)'ın hem muazzam bir krallığın hükümdarı olması hem de Yüce Allah'ın katında bir peygamber olarak seçilmiş olması göstermekte ve Kur'ân-ı Kerim'de önemli bir öğüt oluşturmaktadır.

3.3.14. On Dördüncü Öğüt Hz. Zekeriya (a.s.)

Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen Hz. Zekeriya (a.s.) kıssası ve duası insanlık için büyük bir ümit kaynağıdır. Zira konunun yoğunluğu üreme yeteneğini kaybetmiş kişilerden yeni bir nesil meydana gelmesidir. Hz. Meryem'in zamanında yaşanmış olan bu olayın belki de Hz. İsa'nın (a.s.) mucizevi doğumuna hazırlanan ortamı için Allah sonsuz ve sınırsız kudretinin delilini ortaya çıkarmasıdır. Zira bu konuda öncelik birçok yorumda 'müjdeye' dair yapılmıştır: "Hz. Zekeriya'nın (a.s.) kıssasına Kur'ân-ı Kerim'de yer verilmesi, Hz. İsa'nın doğumuna dikkat çekmek ve insanları ona hazırlamak içindir. Nitekim Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın doğumu kıssasından önce uzunca Hz. Zekeriya'nın (a.s.) kıssasına yer verilmesi ve kıssada Hz. Yahya'nın 'İsa'yı müjdeleyici' olması bunu göstermektedir."³⁵⁶

Bu ayetlerin yorumunda bulunan müjde vurgusu ile beraber Allah'ın gücüne de işaret edilmiştir. Böylece her istediğini dilemesiyle gerçekleştiren bir yaratıcının varlığını yüceltmış, birçok farklı örneklerle Allah'ın kudretini misaller üzerinde sembolleştirmiştir. Bu misallerde Hz. Âdem'in yoktan var edilmesinin delilinden Hz. İsa'nın babasız dünyaya geliş farklılıklarının benzerliklerini kıyaslamıştır. Bununla birlikte doğuma elverişsiz bir kadının rahminde bir bebeği yaratmakta dâhil hepsinin Allah için kolay olduğunu bu misallerin örnekliği üzerinde delillendirmiştir: "İnsanın doğum yaparak çocuk sahibi olması, bütünüyle Allah'ın (c.c) elindedir. İnsanoğlu,

³⁵⁵ Sâd, 38/25-40.

³⁵⁶ Abay, *Kur'ân kıssaları*, 124.

tecrübe etmediği bazı olayları imkânsız olarak görür. Ancak bunları tecrübe edilenin dışında meydana getirmek Allah için kolaydır. O, istediğine istediği rızkı verir. İnsanoğlunun tecrübesi, çocuk meydana gelebilmesi için, üreme yeteneğine sahip bir erkek ve bir dişinin birleşmesi gerektiği yönündedir. Ancak bu Zekeriya (a.s.)'ın kıssasında anlatılan Hz. Yahya'nın (a.s.) doğumu, bu tecrübenin dışına çıkıldığı anlatılmaktadır. Çünkü Zekeriya'nın (a.s.) karısı kısırdır, yani üreme yetisi yoktur. Ancak buna rağmen Allah (c.c) ona bu yeteneği vermiş ve bizim açımızdan imkânsız zannedilen bir olay gerçekleşerek Hz. Yahya'nın doğumu gerçekleşmiştir. Çünkü o bölgede bütünüyle imkânsız görülen daha büyük bir olay gerçekleşmiş ve herhangi bir beşer ile ilişki kurmadan, bir erkeğe ihtiyaç duyulmadan Hz. Meryem bir çocuk doğurmuştur. Bu insanoğlunun bildiği bütün tecrübeler aykırı olmakla birlikte Yüce Allah (c.c) Hz.İsa'nın doğumunu, Hz. Âdem'in doğumuna benzeterek³⁵⁷ kendisi için bunların kolay olduğunu ifade etmiştir.”³⁵⁸

Hz. Zekeriya'nın (a.s.) duasında yer alan ayetlere³⁵⁹ baktığımızda bir şey isterken o şeyden ziyade işlevi olacak olan şeyin işlenmesinin gereğini görebiliriz. Hz. Zekeriya (a.s.) bir çocuk sahibi olmak için dua ederken bu duayı mutlak olarak yapmamış, çocuğun sahip olmasını istediği iki tane de sıfat saymıştır. Bunlardan birincisi, bana ve Yakub ailesine varis kılınsın, diğeri ise; Allah'ın razı olacağı bir çocuk şeklinde olmasıdır. Hz Zekeriya'nın bu duasındaki ayrıntı biz insanlarda aslında bir farkındalık kazandırmıştır. Bunlardan birincisi, ne istersek isteyelim istediğimiz şeylerin ne için olduğunu ve amacımızı iyi bilmemiz gereklidir. Zira istenen şeyin mutlak ne olursa olsun yeter ki olsun tavrı bir Müslüman için tavsiye edilmiş değildir. Zira mutlak istediklerimizden hayırlı olmayan evlat, yaşamı zehir eden eş, ruhumuzu kirleten bir iş de çıkabilmektedir. Bu sebeptendir ki Hz. İbrahim'in dualarından da anlaşılacağı üzere, Hz. Zekeriya'da aynı münacatla Allah'a yönelmiştir. Bizler bu peygamberlerin dualarında verdiği mesajları yerine getirmek istediklerimizde hayır gözetmemiz ve hayırlı bir amaç için gerçekleşmesini istememiz aslolan durumdur.

³⁵⁷ Al-i İmran, 3/59.

³⁵⁸ Abay, *Kur'ân kıssaları*, 2007, 124.

³⁵⁹ Meryem, 19/5-6.

Hız. Zekeriya'ya (a.s.) bir oğul müjdelendi ve ismi Yahya adıyla müsemma kılınmıştır.³⁶⁰ Ayetten anlaşıldığına göre çocuklarımıza seçkin ve güzel isimlerin verilmesi gerektiğinde düşünülebilir. Zira isim ile isimlendirilen şahıs arasında güçlü bir ilişki olmaktadır. Bu ilişkiyi Hz. Yahya'nın (a.s.) hayatında görmek mümkündür. 'Yahya' ismi, hep yaşayacak anlamında olup Hz. Yahya'nın hayatına baktığımızda kısa bir ömre sahip olsa da, onun salih ameller ile diri ve aktif bir hayat yaşadığını kaynaklarda görebilmekteyiz.³⁶¹ Bu sebeple insanları isimlendirirken bu ayrıntıya dikkat etmeli, isimlerin insan üzerinde etkisi olabileceğini düşünmeliyiz. İyi isimlerin insanları daha iyiye ve güzele motive edebilmek açısından da Hz. Peygamber hayatı boyunca kötü isimleri iyi isimler ile değiştirmiştir. Ümmetin çocuklarına güzel isimler koymayı tavsiye etmiştir.³⁶²

3.3.15. On Beşinci Öğüt Hz. İsa (a.s.)

Kur'an-ı Kerim'de ders ve öğüt niteliğinde anlatılan kıssalar içinde Hz. İsa (a.s.) ve annesi Meryem'inde hayat hikâyesi verilmiştir. Bu kıssalar, misal getirmek için anlatılan hikâyeler değil bilhassa Kur'an'ın ifadesiyle gerçekte yaşamış ve öğüt alınması gereken olaylar şeklinde anlatılmıştır. Hz. İsa (a.s.) başlığında burada Hz. Meryem'in örnekliliği ise kısaca incelenecektir. Zira anne-oğul olarak yaşanan hadise birbirinden bağımsız değildir ve örneklilik açısından tamamlayıcıdır.

Hız. Meryem, babadan yetim olarak teyzesinin kocası Zekeriya'nın (a.s.) vesayeti altında yetişmiş, kendisi için yapılan dedikodu ve fesatlığa aldırış etmeden, maneviyat yolunda her geçen gün daha da ileri bir mesafe katetmiştir. Allah onu çok şerefli bir makama yükseltmiş hiçbir kimseye nasip olmayan mucizeye ve Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmek gibi büyük bir lütfâ mazhar olmuştur. Yine Hz. Meryem, Kur'an'ı Kerim'de ismi bizzat zikredilen tek kadın olma şerefine de sahiptir.³⁶³

Hız. Meryem'in seçilmişliği anne karnından itibaren Kur'an-ı Kerim'de konu edilmiş olup³⁶⁴ Allah (c.c) bir adanmışlık konusunu bizlere aktarmıştır. Çocuğun erkek olması düşünülüp ancak kızı olduğunu öğrenen annesi, bu kızın mabede hizmet

³⁶⁰ Meryem, 19/7.

³⁶¹ Özkavukcu, *Kur'an-ı Kerim'den Peygamber Kıssaları –Günümüz İnsanına Hisseler-*, 422.

³⁶² Ebû Davud, Edeb, 61.

³⁶³ Mustafa Karaman, *Kibirin-Böbürlenmenin Sonu ve Karun*, Ankara, Kur'an'dan Öğütler I, DİB Yay., 2011, 101.

³⁶⁴ Ali İmran, 3/35-37.

konusunda erkek gibi nasıl olabileceği konusunda şaşkınlığını gözler önüne sermektedir. Yüce Rabbimiz o devrin mabede hizmet için verilen çocuğun erkek olduğunu da ezeli ve ebedi ilmiyle bilmekte olup ve karnındaki adanmış çocuğun kız olmasını Allah takdir etmiştir. O hâlde kız yaratmasındaki takdirât ve hikmet nedir? İşte bu kıssaların amacı hakikati bulmak ve öğüt almaktır. Belki de o kız hiçbir erkeğe denk olmayacak, asırlara örnek bir tablo oluşturacaktır. Yüce Allah, o kızın şerefini arttıracak ve tarihte görülmemiş babasız dünyaya gelen çocuğu karnında taşıma mucizesini yaşattıracak ve tüm zamanlarda Allah'ın (c.c) her şeye gücü yeten sıfatına şahitlik ettirecektir. Öyleyse kararlarımızda ve zihinlerimizde meydana gelen 'hayırlı ve doğru olan budur' şeklindeki yargıyı Yüce Rabbimiz Hz. İsa'nın doğumu ve annesinin seçilmişliği üzerine kırmıştır. Hayırlı ve doğru olanın aslında gönlümüzde olanın değil Yüce Allah'ın (c.c) takdir ettiğinde olduğunu anlamamız için bize bir örnek sunulmuştur. İnsanların gönlünde olanı ısrar etmemesi için belki de bir öğüttür. Daima Allah'tan (c.c) hayırlısını isterken bunun için lisan ve gönül birliğini sağlamamız gereklidir. Eğer insan hoşuna gitmeyen bir durumla karşılaşır ve ne yapacağını şaşırırsa, hemen o olayı Yüce Yaratıcısından bir hayır olması için teslimiyetini sunması lazımdır. Zira başka bir ayeti kerimede *"Mümkündür ki nefret ettiğiniz bir şey sizin için iyi olabilir ve yine mümkündür ki hoşlandığınız bir şeyde sizin için kötü olabilir. Allah bilir ama siz bilemezsiniz."*³⁶⁵ Bu ilahi hitaptan da anlaşılacağı üzere insanlar hadiselerin sadece zahir kısmını görür, anlar ve bunun üzerinden yorumlar yapar. Doğrusu olayların altında nice bilmediği hakikat ve hikmetler olabilir ve bunu sadece Allah (c.c) bilir. İnsanlara düşen istek ve beklentileri dışında gelişen olaylar için ümitsizliğe ve karamsarlığa düşmeden, kendisi için takdir edilene razı olarak Allah'a teslim olmaktır. Neticesinde meydana gelen hayra odaklanmaktır. Bunun dışındaki hareketlerin ve memnuniyetsizliklerin faydası olmadığı gibi Allah'ın takdir etmesini de engellemeyecektir. O hâlde insandan istenen teslim olmak ve hayırlı olanı talep etmektir.

Hz. Meryem'in seçilmişliği hakkında Kur'an'da geçen ayete göre³⁶⁶ seçilmiş olmanın hakkını vermek ve bu seçilmişliğin beraberinde getireceği sorumluluğu yüklenmenin sonucunda ise ağır imtihanlara karşı dik durmanın Allah'a (c.c) karşı

³⁶⁵ Bakara, 2/216.

³⁶⁶ Ali İmran, 3/42-43.

tevekkülünü ve yönelişini arttırmaktı. Hz. Meryem’de bu sorumluluğun bilincinde olarak seçilmişliğin gereğini yerine getirirken insanlara bir kadının, evrensel bir ilahi kitapta Allah katında ki değerine şahit kıldı. İnsanın duruşu Hz. Meryem gibi olduğu ve Allah’a (c.c) bağlılığını arttırdığı müddetçe dünyada yaşadığı ağır imtihanlara karşı dayanıklılığını arttıracaktır. Zira zor imtihanlar kulların üzerinde insanlara bir öğüt ve evrensel nitelikte bir ibret olarak verilmiştir. Burada ele aldığımız konu ise seçilmiş olmanın bir bedel ödemesi ve bunu ayeti kerimeye göre tevekkülle bağlılığını arttırmasını istemesi ile aşılabilecek bir yöntem olarak sunulmuştur. Bu ise insanlara verilen bir kılavuzluk yöntemine de işaret etmektedir.

Kur’ân’da geçen bazı ayetlerde, iman ortamında küfre, küfür ortamında ise imana teslim olan bazı hanımlardan bahsedilmiştir. Hz. Nuh’un ve Hz. Lut’un (a.s.) eşleri, peygamber hanımları olmalarına rağmen inkâra sapmış ve cehennemlik olmuşlardır. Firavunun karısı Asiye ise, zulüm sarayında bulunmasına rağmen imana erip, cennetlik olmuştur. Hz. Meryem ise inkârcı ve zulüm ortamında mucize bir doğum için seçilmiş, Hz. İsa’nın annesi olması şerefine erecek kadar tüm zamanlarda aziz ve temiz kalmıştır. Kur’ân-ı Kerim böylece misallerden misaller de çıkartarak bize Allah’ın (c.c) ölüden diriyi, diriden de ölüyü nasıl çıkardığını da bu hanımlar üzerinden örneklendirmiştir. Bize bu anlamda kimsenin nesep ve ailesi ile değerlendirilmeyeceği, sadece kendi niyeti ve davranışlarıyla ortaya koyduğu değerlerin önemli olduğunu göstermiştir.³⁶⁷ Görüldüğü üzere Kur’ân-ı Kerim’de kadınlar üzerinden incelemeler yapılmış, içinde bulunduğu kötü ortamdan etkilenmeden temiz kalan hanımlardan Hz İsa’nın (a.s.) annesi Meryem’de mümin ve salîha hanım olarak örnek gösterilmiştir.

Hz İsa’nın doğumu ile ilgili verilen örnekte ise çaresiz ve olmazların karanlığında kaybolan insanlar için bir ümit ve ders vardır. Zira Allah her şeye kadir, her şeye gücü yetendir. Bir bebeği (Hz. İsa’yı) beşikte konuşturmuştur.³⁶⁸ Annesinin temiz ve iffetli olduğunu, zinakâr olmadığını, kendisinin de peygamber olarak gönderildiği insanlara söylemiştir.³⁶⁹ Bir bebeği beşikte konuşturan Allah’ın (c.c) daha şaşırtıcı fevkalade mucizeleri de her an yaratmaktadır. Oda anne karnında oluşan

³⁶⁷ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’ân’daki İslam*, ysz. Yeni Boyut Yay., 2018, 643.

³⁶⁸ Meryem, 19/29-30.

³⁶⁹ Âl-i İmran, 3/46.

bebeğin atılğan bir suyun³⁷⁰ et ve kemik hâline bürünmesi, sonra beden haline gelmesi ve uzuvlarına can verilmesi hepsi her şeye güç yetiren Allah'ın (c.c) dilemesiyle oluşmaktadır. İnsanın bu misalleri kendine öğüt olarak alması, kul'un Allah (c.c) ile beraberliğini devam ettirmesi ve tüm olmazları olduran Rabbine teslim olması gerekmektedir. Böylece Allah sıkıntılarını gidersin, olmazların karanlık kuytularından kulunu yardımı ile çekip aydınlıkla buluştursun.

Hız İsa'nın birçok yerde annesine nispet edilerek "Meryem oğlu İsa" şekliyle vurgulanması, onun babasız ama neslinin temiz ve asil bir soya dayalı olduğuna dikkat çekmek içindir. Çünkü diğer peygamberler sadece kendi isimleri ile anılırken Hız İsa (a.s.) ise bu şekilde anılması, onun Allah'ın değil, bir beşerin oğlu olduğunu bir şekilde ifade ettiğini gösterir.³⁷¹ Yine Hız. İsa vurgusu, Yahudilerin Hız. Meryem'e attıkları iftiraya da cevap vererek reddettiğine delildir. İftira edenlere karşı o sizin hayallerinizde ürettiğiniz Meryem değil, Hız. İsa'nın annesi olan Hız. Meryem ilanır.³⁷²

Hız. İsa'nın duasının konusu olan havarileri hakkında inen ayetlerde, tebliğ davetini yaparken, inkârcılara karşı Allah'ın yardımcıları kimlerdir?³⁷³ sorusunu sorarak etrafında iman etmişlerden dine hizmet eden kişilerden bir çekirdek kadro oluşturmuştur. Havariler denilen bu kadro, Hız. İsa'ya daveti ve tebliği konusunda yardım etmiştir. Ayetteki 'Nasrullah' kelimesi Allah'ın dinine yardım edenler anlamında kullanılmış olup işlev, peygamber efendimiz (s.a.v.) tarafından dahi teşvik edilmiştir. Hız İsa'yı destekleyen havariler, herkesten önce ona inanmış, yardımcı olmuş kimselerdir. İlk zamanlar büyük sıkıntılar çekseler de sonunda inkârcılara karşı büyük bir üstünlük elde etmişlerdir.³⁷⁴ Zor günlerde yanında olanın kıymeti, dostluğu ve samimiyeti elbette daha belirginleşir. İşte Havariler, Hız. İsa'nın zor gününde yanında olmuş ve onu tek bırakmamışlardır. Bu ayetlerde Hız. Peygamberin Mekke dönemine de vurgu yapılmaktadır. Zira sahabeler havariler konumunda peygambere destek olmuşlardır. Sayılarının az olmasının bir anlam ifade etmediğini, sayıca çok olan müşriklere karşı üstün geleceğine dair bir müjdeye dâhil olduklarını da görmekteyiz. Ayrıca havariler meselesi, Müslümanlara bir öğütte oluşturmaktadır. Bu öğüt ise, Allah

³⁷⁰ Târik, 86/6-8.

³⁷¹ Abay, *Kur'ân Kıssaları*, 129.

³⁷² Mustafa İslamoğlu, *Kur'ân Surelerinin Kimliği*, İstanbul, Akabe Vakfı Yay., 2012, 74.

³⁷³ Âl-i İmran, 3/52-53.

³⁷⁴ Saff, 61/14.

rızası için giriştiğimiz tüm iyi işlerde bu işi hakkıyla ve samimiyetle yapacak o inanan kadroyu oluşturmamız ve birlik halinde hayır işlerini gerçekleştirmemiz nasihatıdır. Nitekim Yüce Rabbimiz Saff suresinde buyurduğu üzere “*Allah kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak cihad edenleri sever*”³⁷⁵ bu anlamda bu kenetlenmiş inanan toplumu kendi kazandıkları ecirden bir şey kaybetmezken birlik olmak suretiyle ortaya çıkardığı iyilik ve güzelliğe dair ne varsa havariler gibi izler bırakırlar.

3.3.16. On Altıncı Öğüt Hz. Muhammed (s.a.v.)

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) daveti Kur’ân-ı Kerim’in nazil olduğu günden kıyamete kadar yaşayan tüm insanlar için geçerlidir. Burada İslam dininin son din olduğu ve bu dinin tamamlanmış, kemale ermiş olduğuna dair delillerin varlığı önemlidir. İslam’ın son din olduğu ile ilgili delil Kur’ân-ı Kerim’de nakille sabit olup, ayeti kerimede şöyle geçmektedir; “*Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'a razı oldum.*”³⁷⁶ Yüce Rabbimizin burada dinimizi kemale erdirmesinin ve seçtiği İslam dininin evrensel bir nitelikte tamamlanmasının delilini sunmaktadır. Yine başka bir ifade ile bu ayetin Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusu olduğuna apaçık bir delil olduğunu ve bunun aynı zamanda onun tebliğinin evrensel boyutunun olduğunu belirtmektedir.³⁷⁷ Nimetin tamamlanması ‘İslam nimeti’ olarak yorumlanmıştır. Başka bir yorumda ise, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tebliğ ettiği İslam dinidir.³⁷⁸ Elbette İslam, insanlık için bir nimettir. Yüce Rabbimiz ise din olarak İslam’dan razı olduğunu belirtmiş ve nimeti ‘ekmeltü’ lafzıyla tamamlamıştır.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sevgiye dair davranış ve sözleri hoşgörü, ahlak, adalet, doğruluk ve daha birçok evrensel değerın ‘aklı başında’ bir insanı cezbetmemesi düşünülemez. Son peygamber olarak en duru, en zeki ve en ahlaklı insan olarak bu inceliği yakalayan insanlar tarafından kolayca fark edilebilir.³⁷⁹ Bu sebeple Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusu ve Kur’ân-ı Kerim’in ise ilahi kitapların sonuncusu olması son din İslâm ve ümmeti için özel bir durumu

³⁷⁵ Saff, 61/4.

³⁷⁶ Maide, 5/3.

³⁷⁷ Abdülkahir Bağdadi, *Usulu'd-Din*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1981, 162.

³⁷⁸ Fahreddin er-Razi, *Mefatihul-Gayb*, Tahran, tsz, III, 529.

³⁷⁹ Tolstoy, *HZ. Muhammed*, çev., Arif Aslan, İstanbul, Karakutu Yay., 2005, 23.

oluşturmaktadır. Bu durum insanlığı yönlendirecek evrensel temel prensip ve değerleri oluşturur. Bu ise son dinin tebliğcisi olan peygamberin, elbette son peygamber olmasıdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de son kelimesi “hatemül enbiya” olarak vurgulanmıştır.

Bu konu ile ilgili bir ayette “*Ve bilin ki, Ey Müminler, Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah’ın Elçisi ve bütün Peygamberler’in sonuncusudur. Ve Allah her şeyi hakkıyla bilendir*” buyurulmaktadır.³⁸⁰ Yani mühürün (hâtem) bir dökümanın sonunu göstermesi gibi, o da peygamberlerin sonuncusudur. Hâtem terimi, bu anlamının yanında, aynı zamanda bir şeyin “sonu” veya “sonucu” anlamındaki hitâm ile de eş anlamlıdır. Bundan, Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla vahyedilen mesajın Kur’ân’ın bütün ilahi vahiylerin sonu ve özü olarak görülmesi gerektiği anlamı çıkarılır.³⁸¹

Bu nedenle nübüvvetin son bulması ilahi kitabın tamamlanması ile inananlardaki sorumluluk ön plana çıkmaktadır. Müminler, son ilahi hitaba ve son peygamberin öğüt ve mesajlarına uygun davranmalı ve taşıdığı ağır sorumluluğun farkında olması gerekir. Son ilahi hitap olan Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Muhammed (s.a.v.) için Hatemü’l-enbiya “peygamberlerin sonuncusu” özelliğinin olması sebebiyle müminlerin bu daveti hakkıyla sürdürmesi ve bunu insanlığa yaşayarak göstermesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ilahi evrensel mesaj ve öğütlerini tüm insanlığa ulaştırmasıyla görevli ve mükelleftir. Bu görevi icra ederken Hz. Peygamberin (s.a.v.) üstün özelliklerini dikkate alarak yapmasıdır. Zira takdir olunur ki peygamberine uymayan her davranış ve öğreti itibar edilemez ve asıl maksadına ulaşamaz. Nübüvvetin son bulduğu görüşü beşerin dini ihtiyacını tatmin edecek en son dinin gelmiş olduğunu bildirmekle beraber, bunun Müslüman olduğunu ileri sürenlere bir imtiyaz değil, açıkça çok ciddi bir sorumluluk yüklemektedir.³⁸²

Ayrıca sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) üstün vasıflarla donatılmış ve nübüvvet duvarının son tuğlasını ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır; “*Benden önceki nebilere göre benim durumum, bir*

³⁸⁰ Ahzâb, 33/40.

³⁸¹ Esed, *Kur’ân mesajı*, 66, 126.

³⁸² Osman Kaya, *Ahzab Suresi 40. Ayet Bağlamında Nübüvvet, Velayet ve Hatemiyet Meselesi*, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar 2015/ (I) 167-192.

bina yapıp onu süsleyen ve güzelleştiren adamın meseli durumu gibidir. Ancak onun köşelerinden birinde, bir kerpiç (taş ve tuğla) yeri hariç; (o buraya tuğlasını koymamıştı). İnsanlardan binaya uğrayan herkes ona bakmaya, beğenmeye ve şöyle demeye başladılar: 'Keşke şu (boşluğu dolduracak) kerpiç de konulsa.' İşte o kerpiç benim. Ve ben nebilerin sonuncusuyum."³⁸³ Bu hadisten anlaşılacağı üzere Yüce Allah (c.c) nübüvvetin sonunu Hz. Peygamber ile mühürlemiştir. Onu üstün özellikler ile donatarak peygamberlik makamının son mührünü vurmuştur. Yine Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğu özelliğine dair başka bir delil de, ona gelen Kur'ân vahyinin muhafaza edilmiş olmasıdır. Kur'ân'ın korunmuşluğunun sebebi, öncelikle Allah'ın onu kıyamete kadar korumaya söz vermiş olmasıdır. Böylece Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği vahiy kaybolmamış, tahrife uğramamış ve aslı değişmemiştir.³⁸⁴ Bu konuda şu yorum dikkat çekicidir: "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) âlemlere rahmet olarak gönderilmesi de diğer önemli özelliğinden birisidir. Onun (s.a.v.) rahmet olması sadece inananları kapsamamakta bilakis tüm âlemleri kapsamaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirmiş olduğu mesajlar her mekân ve zamanda insanların ihtiyacını karşılar niteliktedir. Müslümanlar ise onun son peygamber olarak öğütlerini ve mesajlarını en güzel şekilde yaşatması gerektiğini bilir ve bu sorumluluğu üstlenir. Onun (s.a.v.) ahlakıyla ahlaklanır ve onun yöntemiyle insanlara yaklaşır, dini temsil eder. Bir başka ifadeyle yine Müslümanların görevi, Hz. peygamberin sünneti olmak üzere, İslâm toplumunda çeşitli beşeri önlemlerle Kur'ân'a karşı görevini yerine getirmiş olmalarıdır. Zira Allah, Kur'ân'ı indirdikten sonra, kitabını peygamberine ve ona inananlara emanet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ona inananlar da bu emanete sahip çıkarak ona karşı görevlerini tam olarak yerine getirmişlerdir."³⁸⁵

Hz Muhammed'in (s.a.v.) mesajı çağımızda da insanlık için önemini, değerini ve canlılığını korumaktadır. Her şeyden evvel, Hz. Peygamber günlük hayatımızda da yerini muhafaza etmektedir. Mutlu bir aile yapısından iyilik yapma duygusuna kadar, fakir ve ihtiyaç sahiplerine yakınlaşmamızdan manevi hayatımıza güç sağlamamıza kadar, ticari ve sosyal hayatımızdan asker ocağının peygamber ocağı sayılmasına kadar birçok duygu ve düşüncelerimizi besleyen kaynak Hz. Peygamberdir. Yine çağımızda

³⁸³ *Sahihu'l-Buhari*, IV, 162- 163; Menakib,16;Müslim, Fedail,20-23; İbn Hanbel, el-Müsned, XII,457.

³⁸⁴ Muhammed Abduh, *Risaletu't-Tevhid*, Kahire, 1960 169.

³⁸⁵ Hasan Elik, *Kur'ân 'ın Korunmuşluğu Üzerine*, İstanbul, M.Ü.İFAV Yay., 2021, 157.

karşı karşıya kaldığımız problemlerin çözümünde onun hayatından alabileceğimiz birçok örnekler bulunmaktadır. ³⁸⁶ Doğrusu Hz. Peygamber, kendisine vahyedilen evrensel mesajları bizzat kendisi yaşayarak ve uygulayarak gönderildiği topluma örnek olmuş, yol göstermiş, herkesin anlayacağı bir ifade ile onu yaygınlaştırmış ve mesajın toplum içinde yerleşmesini sağlayarak İslam toplumunu oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı çağın günümüzden farklı olması ve mesajı o çağa yönelik gerçekleştirmesi, Kur'ân-ı Kerim'in mesajının çağlar ötesi uygulanabilirliğini etkilemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim son kitap olarak insanlığı kucaklayan evrensel niteliğe sahip Allah'ın kelamı olma özelliğine sahiptir.

³⁸⁶İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, DİB Yay., 2002, 491.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'de peygamberleri incelediğimizde bizim için ibret olan hayatları ve öğütlerini bütün bir zamanı kapsadığını görürüz. Zira insanoğlu peygamberlerin içinde bulunduğu durumlara yabancı değildir. Peygamberler tarihini okuduğumuzda aslında kısmen insanoğlunun tarihine de şahitlik etmiş oluruz. Çünkü tarihte nice şahsiyetler peygamberlerin içinden geçtiği durumları yaşamışlardır. Tabii ki öğüt alan ve bu imtihan sürecini peygamberleri rehber edinerek hayatı hakkında ipucu edinen kişiler tüm peygamberleri kabul etmiş ve hepsine gönülden inanmışlardır. Bu kişiler ise peygamberlerin hayatları hakkında bilgi sahibi olmayı kendilerine önemli bir ihtiyaç olarak görmüşlerdir. Çünkü edinecek bu bilgilerle kendileri için bir hayat tecrübesi ve yaşam kalitesini oluşturmaktadır. Hayatını güzel bir sonuç ile sonlandırmak isteyenler, peygamberleri kendilerine rol model oluştururken, hayatları ve duaları onlar için bir yaşam kılavuzu ve önemli yaşam ipuçlarını içermektedir. Zira insanoğlunun varlık mücadelesi devam ettiği müddetçe kimi zaman kahr gibi görünen durumlarda Allah'ın lütuf tecellisini bulurken, kimi zaman hayır görülen durumların altında ağır bir imtihanla karşı karşıya gelmesi mümkündür. Bu süreçte yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamberlerin hayatları ve duaları bizler için evrensel öğüt niteliği oluşturmaktadır. Bütün Peygamberler yaşadıkları süreçte çok çetin imtihanlardan geçerek sabırları ve imanları doğrultusunda hem dünya hem ahiret mutluluğuna erişmişlerdir. Yine peygamberler günahattan korunmuş ismet sıfatına sahip olmalarına rağmen devamlı Allah'a dua etmişler, iyi kulların arasına dâhil olmak istemişlerdir. Bu sebeple peygamberlerin, Allah'tan kendisini muvaffak kılmasını istemesine dair birçok duasına Kur'ân-ı Kerim'de şahit olmaktayız. Bu durum ise hayatımızın her döneminde ve aşamasında bizlere dua etmenin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir mümin bilir ki, hayat yolculuğunda yapacağı her işin hayır sonuca ulaşması ve başarılı olması üzerinde duanın büyük bir gücü ve desteği vardır. Aynı zamanda psikolojik bir rahatlama, teslimiyet, huzur ve özgüvene neden olan bir manevi güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle dünyada imtihan sınavlarından geçerken bu güçten samimiyet ve içtenlik ölçüsüyle yararlanınız.

Kur'ân-ı Kerim'de isminin zikri geçtiği peygamberlerin dua ve istekleri, tebliğ süresinde başlarına gelen olaylar ve durumlar karşısında kuşanmış oldukları teslimiyet,

biz insanlar için en güzel örneği teşkil etmiştir. Bu peygamberler dualarında sonsuz güç ve kudret sahibi Allah'a (c.c) en güzel şekilde yönelmişler ve onları en güzel isim ve sıfatlarla anmışlardır. Yine Allah'ı (c.c) tek dostu ve yardımcısı olarak görmüşler ve yakınlığını murad etmişlerdir. Yaşanılan her ne olursa olsun sadece Allah'ı (c.c) merhamet ve bağışlama sahibi olarak kabul etmişler ve sadece ona sığınmışlardır. Hastalıkta, zorlukta, hakarete uğradıklarında ve kapılar yüzüne kapansa dahi her şekilde kararlar ve cesaretle hareket edip tebliğ davalarında sebatlarını ispatlamışlardır. Böylelikle Yüce Allah'a olan teslimiyetlerini örnek bir davranış olarak insanlığa sunmuşlardır.

Peygamberlerin Kur'an-ı Kerim'de hayat mücadelelerinin ve bu mücadeleler çevresinde verilen mesajın dua şekliyle konu edilmesinin bir diğer nedeni de Hz. Âdem'den (a.s.) beri devam eden tevhid öğretisinin sürekliliğini bize göstermektedir. Bu süreklilik her peygamberin aslında aynı amaç ile gönderildiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu seçkin peygamberlerin hayatlarında insanlar için tevhidi yolda en güzel örnekleri gösterdiğini de görebilmekteyiz.

Yaşadığımız dünyada ve bize bahşedilen hayat sürecinde peygamberlerin hayatımıza yön verdiğini ve öğüt aldığımız müddetçe ebedi saadete ulaşacağımız gerçeğini unutmamalıyız. Biz insanlar, çetin imtihanlarla ve hastalıklarla karşılaştığımızda Hz. Eyyüb gibi sabredersek, isyan ve huzursuzluğun boşluğuna düşmeden, Allah'a iman etmenin, Allah'ın yardımına ve desteğine sığınmanın huzurunu yaşarız. Kur'an-ı Kerim, Hz. Yunus'un düştüğü umutsuzluk karanlığı gibi balığın karnından aydınlık karaya ulaşmasını, Hz. Musa'nın Allah'ın yardımıyla denizleri aşip, çölleri geçmesini, Hz. İbrahim'in ateşten kurtulup Kâbe'yi imar etmesini, Hz. İsmail'in kurban edilmesi yerine Allah'ın kurbana layık başka bir lütufta bulunmasını bize örnek olarak göstermiştir. Yine Hz. Yusuf'un kuyudan köleliğe, zindandan sultanlığa geçiş serüveninde birçok imtihanla karşılaşip Allah'ın lütfuna ulaşmasını, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in müşriklerden gördüğü baskı, boykot, savaş, hicret vb. çeşitli süreçlerden geçmesi ve Mekke'nin fethi ile birçok başarının Allah tarafından müminlere bahsedilmesini anlatmıştır. Peygamberlerin muhteşem sabır ve azimleriyle, lütuf ve başarıya ulaşmalarını biz insanlara örnek göstermiş ve bizim bu hayat mücadelemizde yalnız olmadığımızı bize evrensel öğütler şekliyle sunmuştur.

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız bu mütevazı ve nâkıs çalışmamızda, peygamberlerin dualarındaki kıraat farklılıklarını ve tefsire yansıyan taraflarını konu edindik. Peygamber dualarını kıraat açısından değerlendirirken aslında kıraat farklılıklarının manayı genişlettiğini ve derinleştirdiğini, bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in ne kadar veciz bir kitap olduğunu anlatmaya çalıştık. Evrensel yönüyle de her çağa hitap etmesi açısından bu çalışmamızın alana faydalı olacağı tarafımızca benimsenmiştir. Aynı zamanda duası konu edilen peygamberlerin hayat mücadelesini kısmen de olsa bahsetmeye ve Allah'a (c.c) yönelip teslimiyet içinde bu dualardan öğüt çıkarmayı da amaçladık. Son olarak diyebiliriz ki: Hz. Âdem (a.s.) ile başlayıp, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanan peygamberlerin tarihi seyri aslında sadece geçmiş hadiseler kronolojisi değildir. Bilakis bu tarihi seyir içinde yolculuk yapan her inanan bireyin, kendi hayatı için evrensel bir öğüt ve ders alabileceği bir hakikat mutlaka bulunmaktadır. İnsan bu seyrin içinde yaşamını yakından ilgilendiren mesajları kaynağından almalı ve onu hayat kılavuzu kabul etmelidir. Peygamberlerin hayatları ve Allah'a yönelişlerinden mahrum olan bireyler yaşadıkları hayatın kılavuzunu kaybetmiş olurlar. Kendi içinde yaşadığı hayatı, daha önce tecrübe edilmişliğin verdiği bilgi eksikliğinden dolayı hata yaparlar ve hayat mücadelesinde yenik düşebilirler. O hâlde sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, peygamberlerin hayat mücadeleleri, aslında insanın yaşadığı çağdan ve tarihinden ayrılmayan bir yaşam seyri ve hayat rehberidir. Peygamberler ise insanları doğru yola erdiren insanlar arasından Allah tarafından seçilmiş rol modelleridir. İnsanlığın asıl amacına ulaşma seyrinde bize Kur'ân-ı Kerim rehberlik etmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.) ise onu en güzel şekilde bizlere örneklendirmiştir. Bu nedenle insan bu rehberi ve rol modellerini iyi anlamalı, hayatı için iyi değerlendirmelidir.

KAYNAKÇA

- Abay, M., (2007). **Kur'ân Kıssaları**. Ensar Neşr, İstanbul, 71-124-129.
- Abduh, M., (1960). **Risaletü't-Tevhid**. Kahire, 169.
- Akarsu, B., (1988). **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. İnkılap Kitabevi Yay, İstanbul, 664.
- Albayrak, A., (2013). **Gençlerde Dua Psikolojisi**. Düşünce Kitabevi, İstanbul, 49-50.
- Altuntaş, H. ve Muzaffer Ş., (2010). **Kur'ân-ı Kerim Meali**. DİB Yay, Ankara, 5.
- Altundaş, H., (2019). **Duayı Anlamak**. DİB Yay, Ankara, 9-25-102.
- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu., (2011). **Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, 442.
- Ateş, S., **Yüce Kur'ân-ın Çağdaş Tefsiri**. Yeni Ufuklar Neşr, tsz, İstanbul, 309-393.
- Atay, H., (2001). **İslam'ı Yeniden Anlama**. Atay ve Atay Yay, Ankara, 155.
- Ayan, H., (2009). **Kur'ân'da Peygamber duaları ve dini kültürümüzdeki yeri**. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 8.
- Aydın, Y., (2019). **A'râf ve Hûd Sûrelerindeki Kıraat farklılıkları ve Tefsire Etkisi**. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 138.
- Ayvalı, R. Yavuz, K. Ethem L., **Peygamber Tarihi Ansiklopedisi**. İhlas Matbacılık ve Türkiye Gazetecilik Yay., tsz. İstanbul, 163-205.
- Bağdadi, A., (1981). **Usûlü'd-Din**. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 162.
- Bebek, A., (1998). **Din ve Düşünce Açısından Dua**. Rağbet Yay, İstanbul, 13-14.
- Behcet, A., (1994). **Peygamberler Tarihi (Allah'ın peygamberleri)**. Uysal Kitabevi, Konya, 114-136.
- Bircan, E., (1998). **Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'ân-ı Kerim'de ki Peygamber Duaları**. (Din Görevlileri Örneği) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2020, 149.
- Buhari, E. A. M. b. İsmail., (1987). **Câmiu's-Sahîh.(Sahihu'l-Buhari)**, Daru ibn Kesîr, Beyrut, 255-457.

- Carrel, A., (2018). **Dua**. Çev., M.Alper Yüçetürk, Yağmur Yay, İstanbul, 37.
- Cerrahoğlu, İ., (1991). **Kur'ân-ı Kerim'den Öğütler**. DİB Yay, Ankara, 73-74.
- Çetin, A., (2013). **Yedi Harf ve Kıraatlar**. Ensar Yay, İstanbul, 212.
- Çetin, A., (2012). **Kıraatların Tefsire Etkisi**. Ensar Yay, İstanbul, 202.
- Cevdet, A.P., (2016). **Kısas'ı Enbiya**. Çev, Murat Albayrak, Yasin Yay, İstanbul, 42.
- Cevizci, A., (2015). **Paradigma Felsefi Sözlüğü**. Paradigma Yay, İstanbul, 664.
- Cilacı, Osman., (1994). **Dua**. TDV Yay, İstanbul, 529.
- Çakan, Lütfü. İ. ve Solmaz, M., (1994). **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**. Altınoluk Yay, İstanbul, 161.
- Çollak, F., (2015). **Tarihten Günümüze Kıraat İlmi**. Uluslararası Kıraat Sempozyumu , DİB Yay, Ankara, 366.
- Duman, C., (2015). **Kur'ân Kıssalarının Tarihselliği**. Ekin Yay, İstanbul, 196.
- Duman, Z., (2014). **Beyanu'l-Hak.-Kur'ân-ı Kerim'in Nuzül Sırasına Göre Tefsiri-**, Fecr Yay, İstanbul, 300.
- Elik, H., (2021). **Kur'ân 'ın Korunmuşluğu Üzerine**. M.Ü.İFAV Yay, İstanbul, 157.
- Eren, Ş., (2007). **Kur'ân'da Dua iklimi**. Akademi Yay, İstanbul, 29.
- Erkuş, B., (2012). **Hız Lut ve Kavmi, -Kur'ân'dan Öğütler I**. DİB Yay, Ankara, 317.
- Er-Razi, F., (2019). **Mefatihul-Gaybb.(Tefsiru'l- Kebir)**, Huzur Yay, İstanbul, 80-98-145.
- Ersoy, M. A., **Safahat**. Merve Yay, tsz. İstanbul, 418.
- Esed, M., (2017). **Kur'ân Mesajı**. Çev., Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay, İstanbul, I, 499.
- Esen, M., (2012). **Kur'ân'da Peygamberlik**. Araştırma Yay, Ankara, 129.
- Es-Sâbûnî, M. A., (2005). **Safvetu't-Tefâsîr**. Ensar Neşr, İstanbul, 65.
- Et-Taberî., (1988). **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân**. Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 343-345.

- El-Fârisi, A. El-Hasan b. Ahmed b. Abdülgaaffâr., (1993). *El-Hucce li'l-Kurrai's-Seb'a*, Tahk., Bedreddin Kahveci, Abdülaziz Rabah, Ahmet Yusuf Dekak vd, Darul Me'mun, Beyrut, 70.
- Dâni, E. A., (2011). *et-Teysîr fi'l-kirâetis-seb'*, Mektebetür-Rüşd en-Naşirûn, Bağdat.
- Derveze, İ., (1998). *Et-Tefsiru'l-Hadis* (Nuzûl Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri) Çev., Şaban Karataş, Ekin Yay, İstanbul, 388.
- Dimyâtî, A. b. M. el-Bennâ., (2011). *İthâfü Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirââtî'l Erbaate Aşer*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, 193-319-383.
- Düzgün, Ş. A., (2007). *Çağdaş İslam Düşünürleri*, ed., Cafer Karadaş, İstanbul, 24.
- Gazali, M., (2019). *Hız. Peygamber'in Dua ve Zikirlerini Anlamada Yöntem*. Asalet Yay, İstanbul, 9.
- Gelişen, Ahmet., (2012). *Kur'ân'dan Öğütler I. Hz Musa'nın Kurtuluş Mucizesi*, DİB Yay, Ankara, 337.
- Gündüzöz, Soner, M. A., (2012). *Kur'ân'dan Öğütler*. DİB Yay, Ankara, 295-297-330.
- Gürses, A., (1992). *Kıraati Aşere Ders Notları*. Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğü, İstanbul, 742.
- Hâkim, E. A. Nisâbûrî., *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Mektebe Matbaatü'l İslamiyye, tsz. Halep, 492.
- Hamid, H., (2004). *Mushafu's-Sahabe fi'l-Kıraati'l-Aşri'l-Mütevâtira min Tariki's Şatibiyye ve'd-Durre*, Thk., Cemalettin Muhammed Şerif, Daru's-Sahabe, Mısır, 119.
- Haruf, M. Fahd., (2016). *el-Müyesser fi'l-Kıraati'l-Aşri'l-Mütevâtira min Tariki Tayyibeti'n-Neşr ve'l-Kıraati'l-Erba' eş-Şaaze ve Tevcihuha*, Daru İbn-i Kesîr, Suriye, 119.
- Hatiboğlu, İ., (2008). *Din ve İnsan. İslam'a Giriş, (Temel Esaslar)* DİB Yay, Ankara, 28-42-167.
- Hocaoğlu, M., (2014). *Kur'ân'da Peygamber Kıssaları*, Hüner Yay, Konya, 38-51.

- İbn Kesir., (2011). *Peygamberler tarihi*. Trc., Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın, Karınca -Polen yay, İstanbul, 173.
- İbn Kesir., *Tefsiru'l- Kur'âni'l-Azim*. Müessesetü Kurtuba, trs. Kahire, 36-52.
- İbn Kesir., (1991). *Kıyasu'l-Enbiya*. Beyrut, 98.
- İbn Manzûr., M. b. Mukrîm., (1994). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut, 260.
- İbn Zencele., E. Zür'a A. b. M., (1997). *Hüccetü'l-Kıraat*. Thk., Saïd el-Afgânî, er-Risâle, Beyrut, 452.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Ş.M. b. M., (1980). *Müncidü'l-mukrîn ve mürşidü't-tâlibîn*. ysz, Beyrut, 3.
- İbnü'l-Cezerî., *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*. Thk., Ali Muhammed ed-Dabbâ', Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, tsz. Beyrut, 127-169-387-393.
- İbnü'l-Cezerî., (1994). *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-Aşr*. Tahk., Muhammed Temîm ez-Zü'bî, Mektebetü Dâri'l-Hüdâ, Cidde, 227.
- İkbâl, M., (1984). *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*. Çev., N. Ahmed Asrar, Bir Yay, İstanbul, 128-129.
- İsfahânî, el- Râgıp, H. b. M., *el-Müfredât fi Ğarîb'il-Kur'ân*. Daru'l- Ma'rife, tsz, Beyrut, 169-170-606.
- Kâdî, A., (2002). *el-Büdurü'z-Zahire fi'l-Kıraati'l- Aşeri'l-Mütevâtire min Tariki's-Şatibiyye ve'd-Durra*. Mektebetü Enes İbn Malik Neşr, Mekke, 109-121.
- Kara, M., (2018). *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*. Üniversite Yay, Samsun, 92.
- Karaçam, İ., (1996). *Kıraat ilminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri*. ysz, İstanbul, 73.
- Karagöz, İ., (2007). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. DİB Yay, Ankara.
- Karaman, H. Bardakoğlu, A. Apaydın, Y., (2010). *İlmihal*. TDV Yay, Ankara, 108.
- Karaman, H. Çağrı, M., (2017). *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. DİB Yay, Ankara, 465-692.
- Karaman, M., (2011). *Kur'ân'dan Öğütler I.-Kibirin-Böbürlenmenin Sonu ve Karun-*, DİB Yay, Ankara, 101.

- Kaya, O., (2015). *Ahzab Suresi 40.Ayet Bağlamında Nübüvvet, Velayet ve Hatemiyet Meselesi*. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 167-192.
- Kaya, R., (2002). *Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31-58.
- Keleş, M., (2019). *Semantik Analiz Yöntemi Açısından "İnşirâh" Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Iğdır, 73.
- Korkmaz, N., (2016). *Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Peygamber Kıssaları, Hikayeleri, Duaları*. Muallim Neşr, İstanbul, 24-63.
- Köksal, M. A., (2014). *Peygamberler Tarihi*. TDV Yay, Ankara, 35-38 /324-325.
- Kurt, F., (2021). *Kur'ân'da Dua Kulluğun Özü*. TDV Yay, Ankara, 162-169-196-171.
- Kuşeyri, E.-K., *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risale*. Haz., Süleyman Uludağ, tsz. İstanbul, 37.
- Kutup, S., (2001). *Kur'ân Işığında Peygamberler*. Ravza Yay, İstanbul, 73.
- Kutup, S., (1970). *Fi Zılali'l-Kur'ân*. Çev., Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüller, Hikmet Yay, İstanbul, 60.
- Kuzyurt, K., (2018). *"A'meş Kıraatinin Muttavvi'i Rivayeti İle Şenebûzî Rivayeti Arasındaki Farklılıklar"*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 84.
- Mevdudi, E. Ala., (1996). *Tefhimu'l Kur'ân*. Trc.Muhammed Han Kayani,Yusuf Karaca,Nazife Şişman,İsmail Bosnalı,Ali Ünal,Hamdi Aktaş, İnsan Yay, İstanbul, 397.
- Muhaysin, M. S., (1997). *el-Hadî Şerhu Tayyibeti'n-neşr fî'l-kırââtî'l-'aşr ve'l-keşf 'an'ileli'l-kırââtî ve tevcîhiha*. Dâru'l-Cîl, Beyrut, 327.
- Mukâtil, b. S., (2004). *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*. Trc. M.Beşir Eryarsoy, İşaret Yay, İstanbul, 380.
- Münir, A., (2015). *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*. Dua Yay, İstanbul, 252-384-448.

- Nebi, b. M., (2003). *Kur'ân-ı Kerim Mucizesi*. Çev., Ergun Göze, Boğaziçi Yay, İstanbul, 39.
- Neşşâr, Ebû Hafs S. Umar Z. Kâsım b M. b. Ali., (2000). *Büdûru'z-Zâhîratü fi'l-Kıraati'l-Aşri'l- Mütevâtira*. Âlemi'l- Kutub, Beyrut, I. 5.
- Nevevi, İ. E.Zekeriya Y. b. Ş., (2012). *Riyazü's-Salihîn min Hadisi Seyyidi'l-Mürselin*. Trc., Mahmut Kısa, Beka Yay. İstanbul, 542-544.
- Nisâbûrî, E.-Hüseyin M. ib.-H. el-Kuşeyri., (1968). *Sahîh-i Müslim*. Trc., Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 270.
- Nisâbûrî, E. Bekr A. b. H. İbn Mehran., (1981). *El-Mebsut fi'l-Kıraati'l-Aşr*. Tahk., Sebi' Hamza Hakimi, Mecmua Lugati'l-Arabiyye, Dimeşk, 246.
- Nüveyrî, Ebû'l Kasım b. A., (2003). *Şerhu Tayyibetun Neşr Fi Kıraati'l-Aşr*.Tahk., Mecdi M. Surur Baslum, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, II, 398.
- Okumuş, B., (2012). *Kur'ân'dan Öğütler I. İman Akıl İlişkisi*. DİB Yay, Ankara, 397.
- Okuyan, M., (2012). *Kısa Surelerin Tefsiri*. Düşün Yay, İstanbul, III, 199.
- Özdemir, F., (2021). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. MEB Ankakuşu Yay, Ankara, 22-202.
- Özkavukcu, Ş., (2019). *Kur'ân-ı Kerim'den Peygamber Kıssaları-Günümüz İnsanına Hisseler-*, İz Yay, İstanbul, 352-421-422.
- Özsoy, Ö. Güler, İ., (2009). *Konularına Göre Kur'ân*. Fecr Yay, Ankara, 683.
- Öztoprak, S., (2005). *Kur'ân Kıraatı-Kıraat-ı Aşere-*, Beyan Yayınları, İstanbul, 282.
- Öztürk, M., (2014). *Kıssaların Dili*. Ankara Okulu Yay, Ankara, 127.
- Öztürk, M., (2017). *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*. Kuramer Yay, İstanbul, 286.
- Öztürk, Y. N., (2018). *Kur'ân'daki İslam*. ysz, Yeni Boyut Yay, 173-643.
- Palûvî, A., (2019). *Zübdetü'l-İrfân*. el-Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul, 106-132.
- Salebî, Ebu İshak A. b. M. İ. en-Nisaburi, (2002). *Tefsiru's-Sa'lebî*. Daru ihyai't-Turasi'l- Arabi, Beyrut, 206.
- Sâlim, M. İ. M., (2003). *Ferîdetü'd-dehr fi te'sîli ve cem'i'l-kıraat*, Dâru'l-Beyânî'l-'Arabî, Kahire, II, 753. III, 139-147- 654.

- Sarıçam, İ., (2002). *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yay, Ankara, 491.
- Serinsu, A. N., (2010). *Dini Terimler Sözlüğü*, MEB. Yay, Ankara, 294-308.
- Sırma, İ. S., (2021). *Peygamberler Tarihi*, Beyan Yay, İstanbul, 40-46-76-110.
- Soyak, Z., (2012). *Kur'ân ve Hadis'te Kıssalar Hisseler*. İlkadım Yay, Ankara, 23.
- Soysaldı, M., (1996). *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Dua*. Yeni Ufuklar Neşr, İstanbul, 42.
- Şahinler, N., (2002). *Kur'ân'da Peygamber Duaları*. Beyan Yay, İstanbul, 32.
- Şimşekçakan, M., (2012). *Sözün Gücü-İlahi Vahyin Rehberliği*. Düşün Yay, İstanbul, 586.
- Suyûtî, C. A., (1506). *el-İtkân fî Ulûmi'l- Kur'ân*. ysz, Neşr, Ebû Bekr Bakillanî,I, 131.
- Tabbâra, Çev., Temel, A. R. Alkın, Y. (1982). *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*. Gonca Yay, İstanbul, 374.
- Taberi, M. b. Cerir b. Y., (2000). *Camiü'l-Beyan fî Te'vili'l- Kur'ân*. Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 133-135/ 149-150.
- Tirmizi, E. İsa M. es-Sülemi., (1981). *el-Câmiu's-Sahih.(Sünenü't-Tirmizi)* Çev., Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Çağrı Yay, İstanbul, De'avat I.
- Tolstoy., (2005). *Hız. Muhammed*, Çev., Arif Aslan, Karakutu Yay, İstanbul, 23.
- Tüba., (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Sosyal Bilimler*, Ankara,442.
- Uçan, Ö., (2019). *Peygamber Duaları Eşliğinde Hız. Peygamberin Sireti*.Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 16-101.
- Ulutaş, Ş., (2006). *Kur'ân-ı Kerim'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 12.
- Yavuz, O., (2019). *Tâ-hâ, Enbiyâ ve Hac Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 68.
- Yavuz, Y. Ş., (1998). *Peygamberlik Müessesesi ve Peygamberleri. İslamda İnanç Esasları*,Çamlıca Yay, İstanbul, 170.

Yazır, E. M. H., (1993). *Hak Dini Kur'an Dili*. Bedir Yay, İstanbul, 662.

Yıldırım, S., (1979). *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 48.

Yıldız, A., (2016). *Hız. Şuayb, Namaz-Ticaret-Adalet*. Pınar Yay, İstanbul, 35-60.

Yıldız, A., (2017). *Yusuf'un Üç Gömleği*. Pınar Yay, İstanbul, 17-115.

Yüksel, A. O., (2016). *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İFAV, İstanbul, 15.

Zeccac, E.İshâk İb. b. es-Serî b. Sehl., (1988). *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*. Thk., Abdü'l-Celil Abduh Şiblî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut.

Zemahşerî, E. Kasım C. M. b. Ö., (2006). *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't Tenzil ve Uyûni'l Akavil fî Vucûhi't Te'vil*. Daru'l Kitab'ul Arabî, Beyrut, II, 372- III, 103.

Zerkânî, M.A., (1943). *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Matbaatü İsa el-Babî el-Halebi ve Şurakâhu, Beyrut, I, 412.

İnternet Kaynakları

TDK, 2022. “Büyük Türkçe Sözlük” Evrensel, www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi (02.11.2022)

“Evrensel” <https://tr.wikipedia.org> Erişim Tarihi (08.10. 2022)